

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Ankica Juroš

**RADIJSKE EMISIJE ZA DJECU MLAĐE ŠKOLSKE DOBI U NASTAVI
HRVATSKOGA JEZIKA**

DIPLOMSKI RAD

rujan, 2016.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**RADIJSKE EMISIJE ZA DJECU MLAĐE ŠKOLSKE DOBI U NASTAVI
HRVATSKOGA JEZIKA**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Metodika hrvatskoga jezika II

Mentor: doc. dr. sc. Valentina Majdenić

Student: Ankica Juroš

Matični broj: 2278

Modul: B modul (smjer informatika)

Osijek

rujan, 2016.

Moto:

“The most important thing in communication is hearing what isn't said.”

Peter F. Drucker

Zahvala:

...

Svaka zvijezda svojim svjetlom sijeća,

Svaka ptica svojim glasom spjeva,

Ti jezikom svojim zbori!

Slatkim glasom materinim

Odlikuj se među inim!

...

P. Preradović, Rodu o jeziku (Danica, 1860.)

Hrvatski jezik – ponos, ljepota, bogatstvo, moć, prostranstvo, borba, ljubav, pripadnost, zaštita, poštovanje, jedinstvenost, srčanost... Ljepotu i bogatstvo hrvatskoga jezika spoznala sam zahvaljujući učiteljima i profesorima čijom je zaslugom, tijekom višegodišnjeg školovanja, rasla ljubav prema hrvatskome jeziku kao i ponos i poštovanje. To je moj jezik, jezik mojih roditelja, predaka, ali i potomaka. Jezik kojemu pripadam, koji je dio mene. Njime započinjem i završavam dan, u svakom trenutku je uz mene, moj vjerni pratitelj i prijatelj.

Zahvaljujem svima koji su na bilo koji način doprinijeli ovim spoznajama. Posebno zahvaljujem mentorici doc. dr. sc. Valentini Majdenić i doc. dr. sc. Lidiji Bakoti koje su me svojim mislima i djelovanjem tijekom fakultetskih dana potaknule na pisanje diplomskoga rada iz područja Metodike hrvatskoga jezika. Zahvaljujem na pomoći, iznimnoj susretljivosti, savjetima i suradnji prilikom pisanja rada. Također zahvaljujem na pomoći djelatnicima knjižnice Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti te djelatnicima Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku.

Sažetak

Od postanka čovječanstva potreba za komunikacijom jedna je od najvažnijih ljudskih potreba. Razdoblje od komunikacije spiljskim crtežima i ritualima do komunikacije mobitelima i računalima obilježile su brojne informacijsko – komunikacijske revolucije koje su značajno mijenjale život ljudi. Vrijeme u kojemu živimo opravdano se može smatrati pravim medijskim dobom jer je ljudska svakodnevnica danas gotovo nezamisliva bez brojnih medija masovne komunikacije: televizije, knjige, tiska, interneta i radija. Radio je kao medij prisutan u životu ljudi gotovo jedno stoljeće, a prethodi mu knjiga kao najstariji masovni medij. Razvoj radiofonije započeo je u SAD – u te se ubrzo nastavio i u Europi. Već 1926. godine radio se prvi puta oglasio i u Hrvatskoj. Radiju, nekad kulturnom i obrazovnom mediju, danas se često pripisuje status pozadinskog zabavljačkog medija koji se uglavnom sluša radi glazbe. U radijsku publiku danas su uključene sve generacije slušatelja pa tako i djeca. Navike slušanja radija mladih i starijih slušatelja predmet su proučavanja brojnih dosadašnjih istraživanja, no o slušateljskim navikama najmlađih pak ne znamo mnogo. Radio kao uređaj koji proizvodi zvukove djeca uz roditelje upoznaju vrlo rano, dok medijsku ulogu radija djeca spoznaju tijekom školovanja, najprije u 3. razredu osnovne škole. Razvoj komunikacije, medija općenito te radija kao medija uz uvid u današnju radiofoniju u Hrvatskoj kao i važnost medijskog opismenjavanja najmlađih za kompetentno korištenje svakog medija pa tako i radija sadržaj je teorijskog dijela diplomskoga rada. Osim teorijskog, rad uključuje i praktični dio: anketiranje učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa Osijek o navikama slušanja radija te analizu i usporedbu sadržaja o radiju i radijskim emisijama u čitankama i udžbenicima iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole. Rezultati istraživanja pokazuju da većina učenika najčešće sluša radio manje od sat vremena dnevno u vožnji automobilom, a kao najslušaniji radijski sadržaj uvjerljivo dominira glazba. Dječje radijske emisije učenicima su slabo poznate. U proučavanim čitankama i udžbenicima prevladava informativni sadržaj o radiju dok je slušanje radijskih emisija slabije zastupljeno.

Ključne riječi: radio, djeca mlađe školske dobi, dječje radijske emisije, Nastavni plan i program, udžbenici

Summary:

Since the beginning of mankind a need to communicate has been one of the most important human needs. The period of communication from the cave drawings and rituals to communication by cell phones and computers was marked by numerous information – communication revolution that has significantly changed the lives of people. The time in which we live can be reasonably considered a media age, because the human daily life today is almost unthinkable without the numerous massmedia: television, books, newspapers, the Internet and the radio. The radio is a medium which has been present in people's lives almost a century, and is preceded by a book as the oldest massmedium. The development of radio broadcasting began in the United States - and it was soon resumed in Europe. Already in 1926 the first radio in Croatia was announced. The radio, which was once a cultural and educational media, today it is mainly attributed to the status of background entertaining media that is generally listened for music. The radio audience today includes all generations of listeners including children. The habit of listening to radio by younger and older listeners is the subject of numerous previous studies, but the habits of the youngest listeners we do not know much. The radio as a device that produces sounds children with parents get know very early, while the media role of the radio children find out during their education, first in the third grade of primary school.

The development of communication, the media in general and the radio as media with insight into today's radiophony in Croatia as well as the importance of media literacy in the youngest to competently use any media including radio is the content of the theoretical part of the diploma thesis. Beside the theoretical work the thesis includes practical part: interviewing students of the second, the third and the fourth grade of the elementary school August Šenoa Osijek on radio listening habits and the analysis and comparison of the content of radio and radio broadcasts in readers and textbooks in the Croatian language in the third grade of the elementary school. The survey results show that most students usually listen to the radio less than an hour a day driving the car, and as the most listened radio content convincingly includes music. Children's radio shows are poorly known to the students. In the studied reading books and textbooks informative content on the radio prevails while listening to radio broadcasts is poorly represented.

Keywords: radio, children of younger school age, children's radio programs, curriculum, textbooks

SADRŽAJ

1. UVOD	1
TEORIJSKI DIO	3
2. KOMUNIKACIJA	3
2.1 Definicija pojma komunikacija	4
3. MEDIJI.....	7
3.1 Definicija pojma medij	8
3.2 Povijest medija	10
3.3 Vrste medija.....	15
4. RADIO	18
4.1 Definicija pojma radio	19
4.2 Obilježja radija	20
4.3 Radijske emisije.....	21
4.4 Komunikacija prije radija	22
4.5 Povijest radija u svijetu.....	25
4.6 Povijest radija u Hrvatskoj	28
4.7 Radio u Hrvatskoj danas.....	31
5. MEDIJSKA KULTURA	34
5.1. Utjecaj medija na ljude	34
5.2 Medijski odgoj.....	35
5.3 Medijska kultura u svijetu i u Hrvatskoj	37
6. RADIO I DJECA	40
6.1 Radio i djeca nekad.....	40
6.2 Radio i djeca danas	42
6.3 Dječje radijske emisije.....	44

PRAKTIČNI DIO	49
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOGA RADA	49
7.1 Opis istraživanja	49
7.2 Cilj istraživanja.....	49
7.3 Istraživačka pitanja	50
7.4 Uzorak istraživanja	50
7.5 Instrumenti i postupci istraživanja.....	51
7.5.1 Anketni upitnik	51
7.5.2 Analiza udžbenika i čitanki iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole	52
8. ANALIZA PODATAKA	53
8.1 Analiza anketnoga upitnika	53
8.1.1. Spol i razred učenika ispitanika	53
8.1.2 Slušanje radija.....	55
8.1.3 Učestalost slušanja radija	56
8.1.4 Situacije u kojima se sluša radio	58
8.1.5 Najslušanije radijske postaje.....	60
8.1.6 Najslušaniji radijski sadržaji	64
8.1.7 Dječje radijske emisije.....	65
8.1.8 Sudjelovanje u radijskoj emisiji.....	68
8.2 Analiza udžbenika iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole	69
8.2.1 Radio i radijska emisija u čitanci i udžbeniku <i>Zlatna vrata 3</i>	70
8.2.2 Radio i radijska emisija u čitanci <i>Kuća igrajuća</i>	71
8.2.3 Radio i radijska emisija u čitanci <i>Moja staza 3</i>	72
8.2.4 Radio i radijska emisija u čitanci i udžbeniku <i>Hrvatski na dlanu 3</i>	73
8.2.5 Radio i radijska emisija u čitanci i jezičnome udžbeniku <i>Carstvo riječi</i>	75
8.2.6 Radio i radijska emisija u čitanci <i>Od slova do snova 3</i>	76
8.2.7 Radio i radijska emisija u integriranome radnome udžbeniku <i>Slovo po slovo 3</i>	77

9. INTERPRETACIJA REZULTATA	79
9.1 Kakve su trenutne navike slušanja radija učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa?	80
9.2 Koliko dobro učenici ispitanici poznaju dječje radijske emisije?	83
9.3 Čemu učenike poučava sadržaj o radiju i radijskim emisijama u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?	84
9.4 Jesu li sadržaji o radiju i radijskim emisijama jednaki u svim analiziranim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?	85
9.5 Ostvaruju li sadržaji u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole očekivana učenička postignuća prema Nastavnome planu i programu za osnovne i srednje škole u nastavnoj temi <i>Radijska emisija</i> u 3. razredu osnovne škole?	87
10. ZAKLJUČAK	88
11. LITERATURA	91
12. IZVORI	93
13. PRILOZI	98

1. UVOD

Ljudska je potreba od davnina bila dijeliti s drugima svoje misli, osjećaje ili ideje – komunicirati. Iako se tijekom povijesti značajno mijenjala, od oslikavanja pećina i klesanja poruka u kamen do komunikacije telegrafom, radijem, televizijom, računalima i mobitelima, vještina komunikacije bila je i ostala jedna od najvažnijih ljudskih vještina. Nekadašnju intimnu i blisku usmenu komunikaciju danas je zamijenila digitalna, masovna komunikacija koja se ostvaruje brojnim medijima: televizijom, radijem, računalima, mobitelima, pametnim telefonima, časopisima i dr. pa je komunikacijsku sadašnjost opravdano smatrati pravim medijskim dobom. Medijskoj eri vrata je otvorio izum telegrafije. osobito pojava radija, medija prisutnoga u životu ljudi gotovo cijelo jedno stoljeće. Radijska priča započinje u SAD – u, dvadesetih godina 20. stoljeća te ubrzo osvaja i europsko tlo. Nekada je radio bio iznimno važan medij: medij kulture i obrazovanja, političke propagande te okupljalište obitelji i prijatelja u kasnim večernjim satima. Ti veliki prijamnici zauzimali su posebno mjesto u svakom domu i privlačili su sve generacije slušatelja. Moderna vremena obilježio je razvoj novih medija koji su privukli pažnju publike drugačijim, zanimljivijim načinom komunikacije pa se i uloga radija promijenila - radio je postao pozadinski medij zabavlačkog karaktera. Usprkos bogatoj medijskoj ponudi, radio još uvijek privlači brojne slušatelje koji ga slušaju barem ponekad, ponešto od radijskog sadržaja, disperzivnom pozornošću, sami ili u društvu, kao dio osviještene ili neosviještene publike. Na radijskim frekvencijama mladi uživaju u pjesmama najdražih izvođača, vozači prate vijesti i prometne informacije, zaposlenima radio olakšava dnevne aktivnosti i stvara ugodno ozračje, a stariji pak uključivanjem u radijski svijet pokušavaju barem nakratko pobjeći od samoće. Radijsku publiku čine i djeca, no o njihovim navikama slušanja radija nije poznato mnogo. Upravo je nepoznavanje navika djece kao radijskih slušatelja bio poticaj za istraživanje dječjih slušateljskih navika te pisanje ovoga diplomskoga rada. Doticaj djece s medijima danas nastupa prilično rano i vrlo je važno poznavati dječje navike korištenja svakog medija pa tako i radija. Upoznavanje dječjih navika korištenja medija korisno je i važno za svakoga roditelja te roditelje i ostale odrasle osobe iz djetetove okoline podsjeća na važnost usmjeravanja djece na korištenje njima primjerenih sadržaja.

Diplomski rad sastoji se od teorijskog i praktičnog dijela. Teorijski dio čini pet poglavlja. Drugo poglavlje diplomskoga rada usmjereno je na teorijsko određenje pojma

komunikacija. U trećemu poglavlju, koje govori o medijima, navedeno je teorijsko određenje pojma medij, opisan je povijesni razvoj medija te vrste medija. Teorijsko određenje pojma radio, obilježja radija, radijske emisije, načini komunikacije prije radija, povijest radija u svijetu i u Hrvatskoj te radiofonija u Hrvatskoj danas sastavnice su četvrtoga poglavlja ovoga rada. Peto poglavlje opisuje važnost medijskog opismenjavanja najmlađih, a posljednje, šesto poglavlje teorijskog dijela, opisuje odnos djece i radija nekad i danas te ističe radijske sadržaja primjerene djeci koji se danas emitiraju na hrvatskim radijskim postajama.

Praktični dio rada uključuje istraživanje u dva dijela: prvi dio istraživanja uključuje anketiranje učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa Osijek o njihovim navikama slušanja radija. Drugi dio istraživanja uključuje analizu i usporedbu sadržaja o radiju i radijskim emisijama u sedam čitanki i udžbenika iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole.

Toplina i živost ljudskoga glasa koja prodire iz radija omogućuje svakom slušatelju samostalno, kreativno i jedinstveno zamišljanje vlastitih slika i viđenja o onomu što se sluša. U tome se očituje posebnost radija koju vrijedi otkriti.

TEORIJSKI DIO

2. KOMUNIKACIJA

Davno je poznati grčki filozof Epiktet izrekao sljedeću misao: „Priroda nam je dala jedan jezik i dva uha tako da bismo mogli slušati više nego pričati.“¹ Vrlo je važno govoriti i dijeliti s nekim svoje misli i osjećaje, no još je važnije slušati, čuti i razumjeti što netko govori. Vještina komunikacije svojstvena je svim živim bićima – životinjama, biljkama i ljudima. Životinje međusobno komuniciraju sebi razumljivim jezikom: vizualnom signalizacijom, glasanjem, njuhom, opipom te elektrorepcijom.² Kada biljci nedostaje vode, svjetlosti ili topline, ona se počinje sušiti i na taj način šalje čovjeku poruku kako postojeći životni uvjeti nisu povoljni za njezin rast i razvoj. Ljudska komunikacija započinje već u majčinoj utrobi kada dijete pomicanjem reagira na različite podražaje. Već tada majka zna što dijete voli, što ga veseli, a što mu smeta. Kada ugleda svjetlost svijeta, dijete od prvog trenutka komunicira sa svojom okolinom na različite načine: plačem, smijehom, nervozom, odbijanjem, a kasnije i govorom, velikim ljudskim darom. Čovjekova je potreba misli, osjećaje, ideje i strahove podijeliti s drugima. Svi aspekti ljudske svakodnevnice uključuju neki oblik komunikacije. Čovjek nije mogao dobiti veći i snažniji dar od sposobnosti komuniciranja. Kvaliteta komunikacijskih vještina čovjeka uvelike utječe na njegov društveni i poslovni položaj, ali i na formiranje vlastitog identiteta jer upravo usporedbom s drugima čovjek postaje svjestan sebe. Komunicirajući otkrivamo, učimo, spoznajemo, pomažemo, savjetujemo, uključujemo se u svijet, stvaramo odnose, utječemo na druge i drugi na nas, sudjelujemo u konfliktima, predlažemo rješenja, izvršavamo poslove i ostale svakodnevne aktivnosti ... Komunikacija je osmijeh, pokret tijela, govor, poruka, ali i šutnja jer, kako P. Watzlawick kaže: „Nemoguće je ne komunicirati u situaciji kada se dvoje ljudi vide. Jer aktivnost ili neaktivnost, riječi ili šutnja, sve ima vrijednost poruke.“³ Komunikacija stvara, razvija i održava čovjeka i njegovu osobnost, aktivira i održava ljudski mozak te omogućuje

¹ Poredoš Lavor, D. *Značenje komunikacije u svakodnevnom životu*. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://www.savez-slijepih.hr/hr/clanak/5-dasa-poredos-lavor-znacenje-komunikacije-svakodnevnom-zivotu-1309/>

² *Elektrorepcija* je sposobnost živih bića da primaju prirodne električne impulse. Koriste ju za elektrolokaliziranje i elektrokomunikaciju. <http://veterina.com.hr/?p=33974>

³ Sorta – Bilajac, I., Sorta, J. (2013). *Primjena teorije komunikacije Paula Watzlawicka na praksu komuniciranja u medicini i zdravstvu*. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://hrcak.srce.hr/110377>

razvoj i potvrđivanje identiteta čovjeka. To je i disciplina, vještina koju treba svladati, učiti i vježbati kao i svaku drugu vještinu. „U biološkoj maternici majke dobivamo genetski program ponašanja (10% našeg sveukupnog ponašanja), a u socijalnoj maternici (obitelj, škola, društvo) stječemo singenetski (u komunikaciji s drugima naučeni) program ponašanja (90% sveukupnog našeg ponašanja) !“ (Brajša, 1996: 4)

2.1 Definicija pojma komunikacija

Čovjek je duhovno, misaono, prirodno, ali i društveno biće. Živi u zajednici s drugim ljudima i ostalim živim bićima, a normalnu svakodnevnicu i ugodan suživot s ostalim članovima zajednice omogućuje mu upravo komunikacija. Riječ komunikacija (engl. *communication*, njem. *Kommunikation*, tal. *comunicazione*, šp. *comunicación*) zajednička je i razumljiva govornicima mnogih jezika i sastavni je dio ljudske povijesti od najranijih dana. Prisutna je u svim sferama ljudskoga života i djelovanja. Ljudi komuniciraju na različite načine, iz različitih razloga te s različitim ciljevima. Brojni su autori s različitih znanstvenih stajališta govorili i pisali o komunikaciji. Upravo te definicije pomažu nam bolje shvatiti njezinu ulogu i značaj u današnjem svijetu. Prema Klaićevu Rječniku stranih riječi riječ komunikacija izvedena je od latinske riječi *communicare* što znači učiniti općim. Isti rječnik navodi sljedeće definicije riječi komunikacija: 1. priopćenje, saopćenje, izlaganje, predavanje; 2. promet, saobraćaj, spoj, veza jedne točke s drugom; 3. saobraćajnica, prometno sredstvo i veza (put, cesta, željeznica, i sl.). (Klaić, 2004 : 718) U mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije navedeno je pak kako riječ komunikacija dolazi od latinske riječi *communicatio* čiji je prijevod priopćavanje, razgovor. Hrvatska enciklopedija pruža opširnije definicije pojma komunikacija: 1. U komunikologiji, razmjena znakova i kombinacija znakova među ljudima (društvena komunikacija), životinjama (životinjska komunikacija), u živim organizmima i tehničkim sustavima, odnosno među njima (tehnička ili strojna komunikacija) ... ; 2. U lingvistici, prenošenje poruke od pošiljatelja do primatelja putem komunikacijskoga kanala ...; 3. U suvremenoj književnoj teoriji komunikacija je jedan od središnjih pojmova. Predmetom širokog interesa društvenih, humanističkih i prirodnih znanosti kao što su sociologija, psihologija, lingvistika, teorija informacija, neurologija ili kibernetika komunikacija je postala polovicom 20. stoljeća kada su se počeli raščlanjivati njezini različiti aspekti ... ; 4. U filozofiji temeljni način ljudskoga zajedništva u kojem čovjek ozbiljuje svoje

bitne mogućnosti. U ontologijskome smislu, komunikacija već kod Tome Akvinskog označava božansko priopćenje riječi po kojoj je stvoren svijet. Pravo filozofijsko značenje komunikacija je dobila tek u filozofiji egzistencije K. Jaspersa. Ona je po njemu ono što čovjeka razlikuje od svih drugih živih bića, i postoji samo među ljudima.⁴ Još davne 1909. godine američki sociolog Charles Horton Cooley o komunikaciji je napisao sljedeće: „By Communication is here meant the mechanism through which human relations exist and develop - all the symbols of the mind, together with the means of conveying them through space and preserving them in time. It includes the expression of the face, attitude and gesture, the tones of the voice, words, writing, printing, railways, telegraphs, telephones, and whatever else may be the latest achievement in the conquest of space and time. All these taken together, in the intricacy of their actual combination, make up an organic whole corresponding to the organic whole of human thought; and everything in the way of mental growth has an external existence therein.“ (Cooley, 1909 : 61). Ova definicija prva je cjelovita definicija pojma komunikacija koja se još i danas smatra sveobuhvatnom definicijom s aspekta razmatranja značenja komunikacije u najširem društvenom kontekstu. (Kesić, 2003: 8) Sličnu definiciju pojma komunikacija predlaže i D. G. Mick koji ističe kako je komunikacija proces razmjene ideja ili proces utvrđivanja zajedništva ili istovjetnosti misli između pošiljatelja i primatelja. (Kesić, 2003: 8) Definicija o pojmu komunikacija još je mnogo, no gore navedene definicije i objašnjenja dovoljna su za razumijevanje komunikacije u kontekstu ovoga diplomskoga rada. Dakle, komunikacija je razmjena informacija, ideja, misli i osjećaja među ljudima koja se ostvaruje na različite načine (neverbalno i verbalno), u različitim kontekstima te s određenim ciljem. Za uspješnu komunikaciju potrebno je: postići podjelu misli i pošiljatelja i primatelja, postići sličnost značenja poslanih simbola (kodnih sustava) te odabrati razumljiv jezik za sudionike u procesu komunikacije. (Kesić, 2003: 9) Često se kao vrste komunikacija navode: verbalna (usmena i pisana), neverbalna, interpersonalna, intrapersonalna, grupna, javna, masovna i međukulturna komunikacija. Kao što je ranije navedeno, komunikacija je sastavni dio ljudske povijesti od najranijih dana. Slovenski komunikolog F. Vreg piše kako je u borbi za opstanak čovjek razvio primitivna sredstva komuniciranja u plemenima, primitivnoj zajednici, u komunikaciji s bogovima. Stvorio je simbole dominiranja i osvajanja, a i agresivnosti i borbenosti u ratovima. Ovakve neverbalne poruke bili su simboli bogova, ritualni predmeti primitivnih naroda, šarena bojna oprema, koja je izražavala moć i prijetnje. (Vreg, 1998: 95) Dakle, od kad je svijeta postoji i komunikacije. Tijekom godina i stoljeća

⁴ Definicija pojma komunikacija. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32686>

ljudi su naučili komunicirati na različite načine. Komuniciralo se slikama, gestama, mimikama, govorom, zvukom, pismom s jednim ciljem – s ciljem opstanka. Pozadina suvremene komunikacije vrlo je bogata i raznolika. Naime, godine, ljudi, ideje i izumi mijenjali su način komunikacije. Ljudi su bili znatiželjni, tragali su za novim spoznajama, osmišljavali različite izume koji su im olakšavali komunikaciju, a time i život. Upravo njima možemo zahvaliti na brojnim izumima koji su nam omogućili život kakav danas živimo.

3. MEDIJI

Potreba za komunikacijom potaknula je razvoj različitih medija. Kako se čovjek razvijao, stvarao izume i unosio promjene u ljudsku svakodnevicu, pojavila se potreba dokumentiranja te razmjene informacija sa širom publikom. M. Plenković, sveučilišni profesor komunikologije, navodi da kao što je komuniciranje pretpostavka za prelaženje informacija iz statusa *'per se'* u njezinu „prometnu vrijednost“, isto je tako i medij druga pretpostavka tzv. materijalizacije informacije. Plenković ističe kako bez transformiranja informacije u neki komunikacijski medij: govor, radio, televiziju, internet, CD – ROM ili neki drugi novi medij, ... ona ostaje nevidljiva i nečujna svim ljudima osim autora. Zbog toga se može reći „kakav medij takva i tolika prometna (uporabna) vrijednost informacije“. (Inglis, 1997: 7) Ljudi su medije kao glavne prenositelje vijesti i informacija dobro prihvatili jer su im upravo oni omogućili uključenost, pripadnost društvu te pristup različitim informacijama. Mediji su, za većinu ljudi, bili i ostali „prozor“ u svijet jer o svijetu u kojemu živimo vrlo malo znamo iz vlastitih iskustava. Nešto smo ga više upoznali iz pričanja bliskih nam osoba i znanaca, a najviše smo saznali upravo iz medija – ponajprije s televizije, radija te tiska i, u posljednje vrijeme s Interneta. (Laco i sur., 2004: 11) Prisjetimo se za trenutak svojih dnevnih aktivnosti. Promišljajući o svakodnevnim aktivnostima dolazimo do zanimljive spoznaje kako danas gotovo ne postoji niti jedna ljudska aktivnost u kojoj nisu uključeni mediji na bilo koji način. Svakodnevno gledamo televizijske emisije i filmove, slušamo različite radijske postaje za vrijeme vožnje ili obavljanja kućanskih poslova, čitamo knjige i novine, a većinu vremena provodimo pretražujući različite sadržaje na internetu. Internet i mobilni uređaji postali su najbolji prijatelji ljudi. Google danas nudi odgovore, savjete i rješenja na gotovo sva pitanja i probleme. Mediji, osobito internet, mnogima su glavni izvor zabave i razonode. Ljudska svakodnevica gotovo je nezamisliva bez medija pa zbog toga, kako ističe profesor K. Mikić, današnje vrijeme s pravom nazivamo medijskim dobom.⁵ Medijima se danas koriste baš svi: djeca i odrasli, obrazovani i neobrazovani, mladi i stari. Uključenost medija u ljudske živote danas je toliko velika da se možemo zapitati kako je izgledalo društvo u kojemu mediji nisu postojali. Kako bismo bolje upoznali medije kao važne sudionike ljudske svakodnevne, potrebno je proučiti što su mediji, kako su se razvijali i mijenjali kroz povijest te koja je njihova uloga i važnost u suvremenom svijetu.

⁵ Mikić, K. (2015). *Medijska pismenost, Mediji kao prijenosnici humanih poruka, ideja, vrijednosti*. Pribavljeno 23. 8. 2016., sa <http://kresimirmikic.com/medijska-pismenost-mediji-kao-prijenosnici-humanih-poruka-ideja-vrijednosti/>

3.1 Definicija pojma medij

Pojam medij vrlo je teško jednoznačno odrediti. Ako se upita sociologa ili kritičara kulture da nabroji medije, odgovor će biti: televizija, radio, film, internet. Kritičar umjetnosti vjerojatno će govoriti o glazbi, slikarstvu, kiparstvu, književnosti, operi, drami, fotografiji i arhitekturi. Popis nekog likovnog umjetnika počinjao bi vjerojatno glinom, broncom, uljanim bojama, temperom, tkaninom, a završavao egzotičnim predmetima korištenima u radovima nastalima miješanjem medija, primjerice vlatima trave, perjem, limenkama piva. Informacijski teoretičar ili povjesničar pisma razmišljao bi o zvučnim valovima, svicima papirusa, zakonicima i silikonskim čipovima.⁶ Ovakva razmišljanja o pojmu medij rezultat su njegove višeznačnosti. Riječ medij, prema Klaićevu Rječniku stranih riječi, dolazi od latinske riječi *medius* što znači srednji. U istom rječniku navedena su sljedeća objašnjenja riječi medij: 1. sredina (npr. u kojoj se netko kreće), područje u kojem se nešto zbiva, sklop uvjeta pod kojima se nešto događa; 2. osoba na kojoj se vrše hipnotizerski i spiritistički pokusi (služi tobože kao posrednik između izvođača i publike); 3. u grčkoj gramatici srednje stanje, između aktiva i pasiva; 4. tehn. radna stvar koja je nositelj energije u nekom radnom procesu (npr. para kod radnih strojeva); 5. sredstvo prenošenja komunikacija (govor, štampa, televizija, radio i sl.); prid. medijalan. (Klaić, 2004: 861) Tematici ovoga rada odgovara posljednje objašnjenje riječi medij – medij kao sredstvo prenošenja komunikacije. Mrežno izdanje Hrvatske enciklopedije o pojmu medij ističe sljedeće definicije: 1. sredina, okolina; skup uvjeta u kojima nešto postoji, zbiva se, živi ili djeluje; 2. U fizici i tehnici, tvar u kojoj se odvija neki proces (npr. širenje zvuka u plinovima) ili koja je nositelj energije nekog procesa (npr. para u parnom stroju); 3. Svako sredstvo posredstvom kojega se prenose poruke, vijesti, obavijesti i sl. U komunikacijskim znanostima takvima se smatraju tiskovine i elektronička sredstva; u novije doba internet, komunikacijski sateliti, film, CD i dr.; 4. U informacijskoj tehnologiji, fizičko sredstvo (nosač) za trajnu ili privremenu pohranu informacija i podataka u analognom ili digitalnom obliku. Mediji se dijele prema prirodi zapisa, a danas su obično magnetski, optički, magnetooptički, poluvodički; 5. U okultizmu, posrednik u zazivanju ili komunikaciji s duhovima; osoba u kojoj se utjelovljuju i preko koje se ljudima javljaju nadnaravna bića, pokojnici i sl. Prema spiritističkom vjerovanju medij može osjetiti vibracije lutajućega duha, može u njegovo ime davati usmene, pismene i simbolične odgovore na

⁶ Ryan, M.L. (2008). *Mediji i pripovijest. Što su mediji?* Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.hfs.hr/doc/ljetopis/hfl56-web.pdf>

postavljena pitanja, pomicati predmete, stvarati tzv. materijalizacije i sl.; 6. u lingvistici, termin kojim se označuje »srednje« glagolsko stanje koje imaju neki indoeuropski jezici (npr. grčki, sanskrit), ali i mnogi neindoeuropski jezici (npr. američki indijanski jezik čokto, bantuski jezik čičeva, itd.).⁷ Slična objašnjenja pojma medij nudi i Hrvatski jezični portal. Rječnici definiraju sva značenja i uloge riječi medij kao i svake druge riječi. Sociolozi, psiholozi, pedagozi, umjetnici i drugi znanstvenici tumače riječi sa stajališta svoje profesije, ograničavaju se na ono što je područje njihova rada i djelovanja. Tako M. McLuhan, filozof i teoretičar, govori o mediju kao poruci. (McLuhan, 2008: 17) Svaki medij mijenja društvo snažnije od pojedinih sadržaja.⁸ F. Ingils pak medij doživljava kao ono što preobražava iskustvo u spoznaju, tj. mediji su ti koji daju znakove koji pružaju značenje događajima iz svakodnevnog života. (Ingils, 1997: 3) Ingils dalje navodi kako je medij oruđe komunikacije, on prenosi ili posreduje poruku. Kao kada spiritualistički medij, u skladu sa sumanutim obredima s ouijske pločicom prenosi poruke mrtvih živima. On tada ne govori kao vlastito biće, nego kao da netko govori preko njega. To je, za njega, medij u pravom smislu. (Ingils, 1997: 23) Svoje mjesto medij je pronašao i u didaktičkoj literaturi u kojoj se često citira definicija pojma medij poznatog njemačkog didaktičara G. Dohmena. Prema toj definiciji specifično didaktički pojam „medij“ označava nositelja / posrednika informacija u didaktički funkcionalnim vezama. To znači, ovdje se ide prema mediju koji se razumijeva kao nosilac različitih pojedinačnih funkcija u sklopu osnovnih funkcija svih medija – prenošenja i posredovanja informacija – u nekoj specifično didaktičkoj refleksivnoj odnosno intencionalnoj vezi. (Bognar, Matijević, 2005: 326) Ovo su samo neka od brojnih shvaćanja ovog uistinu često spomenutog pojma koja nam olakšavaju i približavaju razumijevanje istoga. Nema znanstvenog područja koje nije, na bilo koji način, povezano s medijima. Sadržaju ovoga rada najbolje odgovara definicija da su mediji zapravo prenositelji poruka – sredstva kojima se usmeno ili pismeno priopćuju poruke na posredan način. Mediji su sredstva komuniciranja ili priopćavanja.⁹ Hrvatski sabor je 2004. godine proglasio Zakon o medijima u kojemu je istaknuto sljedeće: „Mediji su: novine i drugi tisak, radijski i televizijski programi, programi novinskih agencija, elektroničke publikacije, teletext i ostali oblici dnevnog ili periodičnog objavljivanja urednički oblikovanih programskih sadržaja prijenosom zapisa, glasa, zvuka ili slike. Mediji nisu knjige, udžbenici, bilteni, katalozi ili

⁷ Definicija pojma medij. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39755>

⁸ Legović, A. (2011). *Marshall McLuhan – prorok globalnog sela u internetu*. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.dw.com/hr/marshall-mcluhan-prorok-globalnog-sela-u-internetu/a-15261567>

⁹ *Medijska kultura. Što znam o medijima?* Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/medijskakultura>

drugi nositelji objavljivanja informacija koji su namijenjeni isključivo obrazovnom, znanstvenom i kulturnom procesu, oglašavanju, poslovnoj komunikaciji, radu trgovačkih društava, zavoda i ustanova, udruga, političkih stranaka, vjerskih i ostalih organizacija, školska glasila, „Narodne novine“ Republike Hrvatske, službena glasila jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i ostala službena priopćenja, plakati, letci, prospekti i transparenti, te video stranice bez žive slike i druge besplatne obavijesti, osim ako ovim Zakonom nije drukčije propisano.“¹⁰ Danas se sve više govori i o masovnim medijima koje Z. Peruško opisuje kao institucije koje zadovoljavaju potrebu društva za javnom komunikacijom u kojoj mogu sudjelovati svi pripadnici društva. Peruško ističe kako su masovni mediji istovremeno komunikacijski oblici/proizvodi, institucije i kulturne formacije. Masovni mediji su, kako dalje navodi Peruško, knjiga, tisak (novine, časopisi), film, televizija, radio, nosači zvuka i slike (video, CD, DVD). (Peruško, 2011: 15) Prema mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije masovni mediji (engl. *mass media*) sredstva su masovnog priopćivanja, skupni naziv za komunikacijska sredstva, sredstva javnoga priopćivanja i ustanove koje djeluju na velik broj čitatelja, slušatelja i gledatelja. Simbolička dobra, uobičajeno nazvana poruke, mogu se posredstvom masovnih medija reproducirati u neograničenu broju, namijenjena su prodaji i dostupna su svim članovima društva. Publiku masovnih medija čine pojedinci koji selektivno i katkad kritički primaju i raznoliko dekodiraju poruke i sadržaje medija, ponajviše pod utjecajem svoje društvene okoline. Zbog povećanoga broja medijskih vrsta i kanala, što je donijelo povećani broj programa, publika je sve raznolikija.¹¹

Od samih početaka mediji su ostavljali značajan trag u stvaranju povijesti čovječanstva. Kao prenositelji poruka i informacija, mediji su, na različite načine, sudjelovali u brojnim događajima koji su obilježili ljudsku prošlost.

3.2 Povijest medija

Medijsku povijest obilježili su brojni izumi i ideje koji su mijenjali i unaprjeđivali svijet. Od prvih simbola, znakova, slika te izuma pisma do pojave interneta prošlo je mnogo

¹⁰ Hrvatski sabor (2004)., *Zakon o medijima*. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/311969.html>

¹¹ Definicija pojma masovni medij. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39312>

vremena. To vrijeme obilježilo je nekoliko informacijsko – komunikacijskih revolucija. Ljudska povijest bilježi različite oblike komunikacije od najranijih vremena. Usmena komunikacija je, kako navodi M. Pelc, u ljudskom društvu kudikamo starija i uvrježenija od komunikacije pismom, a pogotovo od sveopće pismenosti. Tisućljećima se sveukupna količina čovjekovih znanja i iskustava što čine civilizaciju i kulturu prenosila usmenim putem. Pelc dalje navodi kako je još do prije stotinjak godina najveći dio svjetske populacije bio nepismen. Iako ljudi koriste pismo više od pet tisuća godina, opća pismenost značajka je tek modernog doba. (Pelc, 2002: 12) Jedan od načina kako su ljudi komunicirali u prošlosti jest postupak ritualizacije. Naime, ljudi su željeli očuvati od zaborava različite mitove, zakone i magijske formule te su njihove sadržaje stilizirali u ritmičke sekvence, tj. ritualizirali kako bi se što vjernije i pouzdanije prenijeli s koljena na koljeno. Povijesnu, književnu ili pravnu tradiciju te zajedničku mitologiju čuvali su i prenosili vračevi, svećenici, bard¹² i guslari. (Pelc, 2002: 12) Osim ritualizacije, ljudi su se u komunikaciji služili i različitim vizualnim sredstvima i pomagalicama – znakovima i slikama. Poznato je, kako ističe i sam Pelc, da povijest komunikacije grafičkim zapisom zapravo i započinje „porukama“ slikovnog karaktera. I najstarija pisma, klinasto i hijeroglifsko, u svojim su počecima bila izrazito slikovna. (Pelc, 2002: 13) I prije i nakon pronalaska pisma čovjek se služio jednostavnim grafičkim oznakama kojima je oslikavao stijene špilja. (Pelc, 2002: 13) Osim špilja, čovjek je tim jednostavnim oznakama oslikavao i kosti, rogove te kamenje. (Pelc, 2002: 14) Ovo razdoblje pokušaja grafičkog fiksiranja određenih informacija siromašnog komunikacijskog potencijala, kako navodi Pelc, istraživači s razlogom nazivaju embrionalnim oblikom pisma. (Pelc, 2002: 16) Pismo je zasigurno jedno od najvažnijih i najznačajnijih ljudskih otkrića. Često ga i s razlogom nazivaju čuvarom povijesti. Dvije značajne prednosti koje je u ljudsku komunikaciju donijelo pismo jesu: 1. Poruka koja je grafički zabilježena na odgovarajućoj podlozi može se odnijeti bilo kamo. 2. Tako fiksirana poruka može se pohraniti i sačuvati na dugi vremenski rok. (Pelc, 2002: 16) Mogućnost zapisivanja različitih sadržaja značajno je olakšala život ljudi jer više nije bilo potrebno pamtit i usmeno prenositi različite sadržaje. Pelc dalje ističe kako pismo prati i pospješuje prijelaz iz statične civilizacije s neznatnim razvojnim pomacima u dinamičnu civilizaciju s neprestanim širenjem spoznaja, odnosno usavršavanjem tehnoloških dostignuća te se pojavljuje usporedno s ratarskom, sjedilačkom privredom. (Pelc 2002: 16) Razvoj pisma započinje, navodi Pelc, uporabom složenog sustava

¹² Srednjovjekovni dvorski ili plemenski keltski pjesnik pjevač junačkih spjevova u Irskoj, Škotskoj, Walesu i Bretanji (po Diodoru i Lukanu, i u Galiji prije rimskog osvojenja). Uz pratnju lire (*cruth*) bard su na svetkovinama pjevali o božanskim i junačkim djelima i pothvatima potičući na hrabrost ili ganuće.

grafičkih znakova na području Mezopotamije oko 3300 g. pr. Kr. No tek su prije više od 5000 godina drevne civilizacije Sumera i Egipta pronašle prikladan način prenošenja govora u pismo. (Pelc, 2002: 17) Forma pisma kroz vrijeme se mijenjala: od slikovnog do fonetskog pisma. Zapisi su svoje mjesto pronalazili na različitim podlogama: glinenim pločicama, papirusu, pergamenu¹³, bambusovim pločicama, palminom listu te su tako nastajale 'knjige' u različitim oblicima. (Pelc, 2002: 21) Nastankom prvih knjiga pojavila se potreba njihovog čuvanja te su osnovane prve knjižnice na području Mezopotamije koja se smatra kolijevkom pismenosti. U starom vijeku osobito je bilo rašireno klinasto pismo koje se zapisivalo na glinenim pločicama i u kamenu. Pismom su se uglavnom služili svećenici i državna administracija pri vođenju poreza i upravnih poslova. (Pelc, 2002: 24,25) Na području starog Egipta nastalo je, strukturi srodno klinastom, hijeroglifsko pismo. Egipatske knjige mrtvih, kako navodi Pelc, prve su sustavno ilustrirane knjige. (Pelc, 2002: 32) Pelc dalje ističe kako zasluga širenja najranijeg oblika glasovnog pisma pripada Feničanima, moreplovcima koji su trgovali Sredozemnim morem. Smatra se kako je glavni razlog pojave glasovnog pisma bio procvat trgovine. (Pelc, 2002: 34) Između 1100. i 800. g. pr. Kr. Grci su prihvatili glasovno pismo Feničana te ga preoblikovali u svoje glasovno pismo. Upravo ta prilagodba bila je presudna za razvoj modernoga europskog alfabeta. (Pelc, 2002: 37) Latinski alfabet oblikovao se pod grčkim i etruščanskim utjecajem. Etruščani su, oko 8. stoljeća, preuzeli grčki alfabet te ga prilagodili svom neindoeuropskom jeziku. Kasnije su Rimljani 21 slovo preuzeli od Etruščana te 2 slova od Grka. Kasnija povijest latinice uglavnom se sastoji u njezinoj prilagodbi različitim jezicima. (Pelc, 2002: 38, 39) Vrijeme koje je uslijedilo obilježilo je otvaranje brojnih grčkih i rimskih knjižnica. Tijekom srednjeg vijeka oblikovale su se mnoge bitne sastavnice zapadnoeuropske civilizacije i kulture, a glavno duhovno obilježje davala joj je kršćanska vjera i Crkva. (Pelc, 2002: 60) Značajnu ulogu u širenju knjižne kulture i u širenju pismenosti odigrala je upravo Crkva, a samostani su bili glavna žarišta knjige. Od pojave pisma do Gutenberga i knjigotiska nije bilo značajnijih prekretnica u razvoju informacijsko – komunikacijske tehnologije. Iako se ideja o tiskanju teksta pomičnim slovima pripisuje Gutenbergu, Pelc navodi kako su Kinezi mnogo prije Europljana izumili ne samo papir i drvorez nego i tisak pomičnim slovima. Izum je pripisan kovaču imenom Pi – Sheng oko 1045. godine. (Pelc, 2002: 122) Gutenberg je, navodi Pelc, 1452. godine započeo s tiskanjem Biblije. U radu mu je pomagalo čak dvadeset pomoćnika. Tiskanje je u potpunosti završeno 1455. godine. Ta se prva tiskana Biblija naziva *Biblija od 42 retka* i tiskana je na

¹³ Pisaća podloga napravljena od kože sitne stoke (obično koze i ovce).

latinskom jeziku. (Pelc, 2002: 123) Iako je na Dalekom istoku tada tisak pomičnim slovima bio vrlo razvijen, tehnološki postupak koji je primijenio Gutenberg bio je savršeniji od kineskog i korejskog da se u tom pogledu može govoriti o apsolutnoj Gutenbergovoj genijalnosti. (Pelc, 2002: 124) Konstrukcija tiskarske preše ili tijeska, za koju je Gutenberg konstruirao mehaniku, ostala je u uporabi sve do 19. stoljeća. (Pelc, 2002: 125) Knjige tiskane do 1500. godine nazivaju se inkunabule (lat. *cunabula*) tj., knjige u povojima, u kolijevci. (Pelc, 2002: 126) Knjigotisak se iz Gutenbergove Njemačke širio i u druge zemlje, najprije u Italiju. Pelc navodi kako je zapravo 16. stoljeće razdoblje kada je pisana riječ istinski počela djelovati na masu. Iako je pismenih bilo relativno malo, oni koji su znali čitati prenosili su informacije drugima. (Pelc, 2002: 141) Isto stoljeće obilježila je i prodaja knjiga u knjižarama, preko trgovaca i na sajmovima. U doba reformacije uglavnom su se tiskali kratki prigodni tiskopisi, propagandne brošure teološkog ili polemičkog sadržaja te leci koji nose pamfletističke poruke. (Pelc, 2002: 145) Takvi prigodni tiskani materijali omogućavali su reformatorima brzo i efikasno širenje ideja. Iz tih vremena potječu i temelji masovnih vizualnih komunikacija kada osim tiskara i nakladnika knjiga djeluje i sve više nakladnika grafike. (Pelc, 2002: 149) Dakle, knjiga, veliko ljudsko otkriće i najstariji masovni medij, obilježila je značajan dio ljudske povijesti. Leci i kratke brošure izlazili su početkom 16. te tijekom 17. stoljeća. Tek u 17. stoljeću, ističe Pelc, počinju izlaziti redovite periodične tiskovine u kraćim razmacima. (Pelc, 2002: 160) Vijesti su osobito tražene u razdobljima ratova i političkih previranja. Do sredine 17. stoljeća izlazile su samo tjedne novine, no kako se broj čitatelja povećavao i broj izlaženja novina povećao se na dva broja tjedno. Kraj 17. stoljeća obilježen je snažnim porastom čitatelja i povećanjem naklade novina. Ljudi su novine čitali kod župnika, u trgovinama, krčmama i ljekarnama. U to vrijeme pojavljuju se i prvi veliki priručnici enciklopedijskog tipa. (Pelc, 2002: 160) Tijekom 18. stoljeća s ciljem širenja prosvjetiteljskih ideja počeli su izlaziti moralistički tjednici. (Pelc, 2002: 162) 18. stoljeće je, uz Francusku revoluciju, obilježila je i revolucija čitanja kada tiskovine u različitim oblicima postaju udomaćen medij za prenošenje informacija, poučavanje i pružanje zabave. Širenju informacijske kulture pogodovalo je proširivanje i sekularizacija školskog sustava koja se provodila u većini zemalja. (Pelc, 2002: 169) Industrijska revolucija promijenila je, kako navodi Pelc, sliku zapadne civilizacije. Strojevi na parni pogon otvaraju mogućnost veće proizvodnje pospješujući istodobno prometnu komunikaciju i transport. Posljedica toga jest masovna potrošnja tehničkih i kulturnih dobara pa tako i knjiga, časopisa, novina, reklamnih tiskanica, plakata, posjetnica i osmrtnica. (Pelc, 2002: 172) Usavršavanje tiskarskog stroja nastupilo je tek 1812. godine kada je F. G. Koenig patentirao prvi tiskarski stroj s valjkom

koji je postao prototipom modernih tiskarskih strojeva. (Pelc, 2002: 173,174) Tijekom 19. stoljeća pojavljuju se nove tehnike umnažanja slika: drvopis (ksilografura), litografija (kamenotisak) te fotografija, koja je, ističe Pelc, najvažniji tehnički pronalazak na području reproduciranja slika i širenja vizualnih informacija u 19. stoljeću. (Pelc, 2002: 177) Potkraj 19. stoljeća izumljeno je snimanje x – zrakama (Roentgen), ultracrvenim i ultraljubičastim zrakama te mikroskopsko i teleskopsko snimanje. (Pelc, 2002: 178) U 19. stoljeću nakladništvo doživljava neslućenu ekspanziju. Pojavljuju se i prve serije džepnih knjiga uniformiranog dizajna. Porast broja čitatelja potaknuo je i masovno izdavanje i čitanje novina i časopisa. Popularnost periodike svjedoči o sve većoj potražnji suvremenika za aktualnim političkim, poslovnim i kulturnim informacijama. U doba Francuske revolucije i nakon nje novine i časopisi postaju glavni mediji javne komunikacije. (Pelc, 2002: 183) 20. stoljeće obilježio je niz važnih tehnoloških otkrića. 1867. konstruiran je pisaći stroj koji je, najprije kao mehanički, a zatim kao električni, korišten do pojave osobnih računala. 1903. i 1906. godine u Americi i Njemačkoj patentirani su ofsetni strojevi, strojevi koji proizvode otiske pomoću sustava valjaka. (Pelc, 2002: 191, 192) M. Majcen – Marinić navodi kako se u istom stoljeću razvija niz novih medija koji od knjige preuzimaju ulogu prenošenja informacija: od telegrafa, telefona, fonografa, gramofona, radija, televizije preko različitih oblika reprodukcije zvučnih i slikovnih, odnosno filmskih zapisa kao što su gramofonska ploča, video kasete, CD i slično, sve do elektroničke knjige i brojnih naprava i uređaja za njezino čitanje. (Peruško, 2011: 44) Zanimljiv povijesni pregled razvoja medija predložio je F. Williams. Naime, Williams je prikazao razvoj ljudskih komunikacijskih sredstava kroz jedan dan, tj. 24 sata. Početna točka jest ponoć, tj. 36 tisuća godina unatrag kada se, prema proizvoljnoj pretpostavci, pojavio homo sapiens. Već tada postoji jezik kao komunikacijsko sredstvo. U 3:00 sata i u 6:00 sati nema nikakvih napredaka niti promjena. U 8:00 sati počinje prva komunikacijska revolucija – crtanje po špiljama. U 12:00 sati nema novosti niti promjena i nastavlja se crtanje po špiljama. Ista slika prisutna je i u 18:00 sati. Tek u 20:00 sati došlo je do promjena – Sumerani pronalaze pismo 4000. godine prije Krista. U Egiptu su u 20:40 izumljeni hijeroglifi, a već u 21:29 razvija se abeceda. U 22:06 živi Homer, prvi veliki pjesnik čija su djela sačuvana. Između 22:38 i 23:01 doba je Rimskog Carstva. U 23:38 tiska se Gutenbergova Biblija. Posljednjih 20 minuta obilježilo je sljedeće: u 23:53 izumljen je parni tisak; u 23.53,24 telegraf; u 23.55,04 telefon; u 23.58,02 sati televizija u boji. Dvije minute prije ponoći počinje odbrojavanje: još 104 sekunde - lansiran je prvi Sputnjik; još 92 sekunde - u pogon se stavlja prvi komercijalni satelit; još 78 sekundi - izumljena je nosiva televizijska kamera; još 49 sekundi - počinje 1980. godina, telekomunikacije i računala konvergiraju.

Dolazi do razvoja „computicana”, i ovdje završava Williamsov privremeni sažetak.¹⁴ Ovaj zanimljiv, slikovit i jasan prikaz komunikacijskih revolucija pokazuje kako je razvoj komunikacijskih tehnologija i medija u počecima tekao vrlo sporo, gotovo 23 sata ništa se značajno nije događalo. Svi važni i revolucionarni izumi pojavili su se tek u posljednjem satu, izmjenjujući se vrlo brzo. Danas, u 21. stoljeću svjedoci smo kontinuiranog i brzog razvoja medija i tehnologije. Svaki dan pojavljuje se nešto novo, tehnologija napreduje te ono što je danas novo i moderno sutra će već biti zastarjelo i neće odgovarati potrebama korisnika.

3.3 Vrste medija

Kada govorimo o podjeli medija, S. Lipovčan ističe kako nema razloga ne prihvatiti uobičajenu podjelu medija na tiskane, elektronske i nove medije. U tiskane medije nakon knjige, najstarijeg masovnog medija, ubrajamo, dnevnu, tjednu, polumjesečnu ili mjesečnu periodiku (novine, magazini, časopisi). U elektronske medije pak ubrajamo radio i televiziju. Fotografija i film su, kako ističe Lipovčan, mediji *sui generis*¹⁵ dok je internet novi medij. (Lipovčan, 2006: 21) Podjela medija na klasične i suvremene medije klasične medije povezuje uz tisak i tiskarsku proizvodnju, a suvremene medije uz izum elektronike. Prema toj podjeli klasični mediji uključuju: knjige, novine i časopise, a suvremeni mediji: brošure, plakate, film, radio, televiziju, računalo i internet.¹⁶ J. Black i J. Bryant predstavljaju podjelu medija na masovne, osobne i telekomunikacijske medije. Masovni mediji su: novine, časopisi, knjige, radio, film i televizija. Osobni mediji temeljeni su na tehnologiji koja stvara i prenosi poruke, no za razliku od masovnih medija njima upravlja korisnik. Takvi mediji jesu: CD i kasetni rekorderi, video rekorderi, osobna računala, videoigre, kamere, i dr. Svrha telekomunikacijskih modela jest povezivanje pojedinaca međusobno ili s drugim informacijskim izvorima. Takvi mediji jesu: telefoni, računala povezana modemima, interaktivna televizija i dr.¹⁷ Peruško pak navodi složeniju podjelu medija prema kojoj masovne medije dijelimo prema vrsti ili sektoru (knjiga, tisak (novine, časopisi), film,

¹⁴ Tanta, I. (2008). *Komunikacija društvenog statusa*. Pribavljeno 25. 8. 2016., sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=66314

¹⁵ *lat. (akc. siii generisorfsuus – svoj, genus – rod) – svoje vrste, poseban, svojevrsan, osobenjački, osobit*

¹⁶ Kurtović, D. *Mediji i sredstva ovisnosti*. Pribavljeno 25. 8. 2016., sa http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/5/5e/Ovisnosti_o_medijima.pdf

¹⁷ *Mala škola novinarstva. Medij*. Pribavljeno 25. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/novinari/malaskolanovinarstva>

televizija, radio, nosači zvuka i slike (video, CD, DVD)), prema geografskoj razini i dosegu (lokalni, nacionalni, međunarodni), prema obliku vlasništva ili upravljačke kontrole (privatni, javni, državni, community, tj. asocijativni ili mediji trećeg sektora) te prema bliskosti i problematici javnog i političkog mišljenja (matični (mainstream) i alternativni mediji). (Peruško, 2011: 16) McLuhan pak govori o vrućim i hladnim medijima. Vrući medij je, kako navodi McLuhan, onaj koji produžuje jedno osjetilo u „visokoj definiciji“. Visoka definicija jest stanje zasićenosti podacima. McLuhan dalje navodi kako vrući mediji ne ostavljaju publici toliko toga za dopunjavanje ili dovršavanje te, prema tome, iziskuju malo sudjelovanje publike. Takvi mediji jesu: radio, film i fotografija. S druge strane, telefon je, kako navodi McLuhan, hladan medij, odnosno medij niske definicije jer uho dobiva oskudan broj podataka. I govor je, nastavlja dalje McLuhan, hladan medij niske definicije zato što se njime tako malo daje, a tako mnogo mora dopuniti sam slušatelj. Hladni mediji potiču publiku na znatno sudjelovanje ili dopunjavanje. Osim telefona i govora kao hladni mediji ističu se i televizija te strip. (McLuhan, 2008: 25) U didaktičkoj literaturi, kako navode Bognar i Matijević, u većini klasifikacija nastavnih medija koje nalazimo u literaturi uočavamo razvrstavanje i analizu nastavnih medija prema osjetilima koja su relevantna za njihovo korištenje: vizualni, auditivni i audiovizualni mediji. (Bognar, Matijević, 2005: 331) Vizualni su mediji u odgoju i obrazovanju najbrojniji i u suvremenoj školi nezaobilazni pri ostvarivanju ciljeva. U vizualne medije, ističu Bognar i Matijević, ubrajamo slikovnice, nastavne listiće, knjige, zidne slike, crteže, grafofolije, dija pozitive, aplikacije za flanelograf i magnetograf, mikrofilmove, elementfilmove, modele, makete, razne materijale za didaktičke igre, itd. (Bognar, Matijević: 2005: 332) Kao posebnu vrstu vizualnih medija, Bognar i Matijević ističu tekstualne medije koji su bili i ostali komplementarni mediji u usporedbi s drugim medijima koji se koriste u školskoj praksi. (Bognar, Matijević, 2005: 333) Auditivni mediji (magnetofonski zapisi, tj. kasete i CD) uglavnom se koriste u nastavi materinskog i stranog jezika te u nastavi glazbene kulture. (Bognar, Matijević, 2005: 337) Za percepciju audiovizualnih medija potrebno je, kako i sam naziv kaže, angažirati osjetila sluha i vida. Bognar i Matijević ističu kako istovremeno angažiranje dvaju osjetila osigurava bolju i efikasniju komunikaciju od angažiranja samo jednog osjetila – sluha ili vida. Primjeri audiovizualnih medija jesu televizijske emisije, zvučni nastavni filmovi te multimedijски software na CD-u. (Bognar, Matijević, 2005: 338) Od 2005. godine do danas tehnologija je iznimno napredovala te se danas koriste brojni drugi moderniji vizualni, auditivni i audiovizualni mediji. Osim gore navedenih, i brojne druge podjele medija pronašle su svoje mjesto u nekoj od mnogobrojne literature.

Ljudska svakodnevnica danas uključuje sve vrste medija: na ekranima televizora, računala, mobitela te u kinu gledamo razne pokretne slike koje dolaze iz najudaljenijih dijelova svijeta i govore o raznim prošlim, sadašnjim i budućim vremenima, internet pruža mogućnost pretraživanja i pronalaženja različitih sadržaja, brzu komunikaciju s ljudima iz cijeloga svijeta, zabavu uz različite igre, filmove i glazbu, knjiga pak pruža mir, maštu, sanjarenje, odlazak u neki drugi, ljepši i zamišljeni svijet, novine i časopisi svakodnevno obavještavaju što se događa u svijetu u kojemu živimo, što je moderno, što lijepo i zdravo. Uz internet i televiziju, danas najzastupljenije medije, svoje mjesto u ljudskoj svakodnevnici pronalazi i radio – medij o kojemu se mnogo ne piše i ne govori. U svakoj kući postoji posebno mjesto koje zauzima nekad mala crna kutija, danas uređaj raznih boja, veličina i oblika. Kako se uopće dogodio radio?

4. RADIO

B. Brecht, poznati njemački književnik i dramatičar, davno je o radiju napisao:

„Malena kutijo, koju sam, bježeći pažljivo nosio

Da ti elektronske cijevi ne bi puknule,

Od kuće do broda, od broda do vlaka,

Da bi mi moji neprijatelji i dalje govorili

Kraj postelje, na moju muku

Navečer posljednja, ujutro prva stvar,

O svojim pobjedama i o mojoj brizi:

Obećaj mi da nećeš najednom zanijemiti!“ (McLuhan, 2008: 264)

Dnevni odmor, nesanicu, vožnju automobilom, autobusom ili vlakom, obavljanje kućanskih poslova, boravak u prirodi, ispijanje kave u najdražem kafiću, objedovanje u omiljenom restoranu, pisanje domaće zadaće te boravak i rad na radnome mjestu upotpunjuju i uljepšavaju radijski zvuci najdražih nam pjesama te lijepe vijesti, ljudske priče i sudbine koje vjerni slušatelji dijele s drugim ljudima. Radio je neprimjetan, nenametljiv, a opet važan medij ljudske svakodnevnice. Sveprisutan je, ali i samozatajan. Oko njegova utjecaja nema mnogo buke niti rasprava kao oko utjecaja ostalih medija. Radio je brz, neposredan i izravan. Nema sliku, ali slušateljima omogućuje da sami zamišljaju ono što čuju. Medij je za svakoga – svatko može pronaći kutak na radiju za sebe. Intiman je medij koji budi emocije i maštu. Uvijek je tu negdje, u pozadini, upotpunjuje naše svakodnevne aktivnosti. Ono što vidimo na papiru, u knjigama, novinama, na televiziji ili pročitamo na internetu ne možemo promijeniti, ono je takvo kakvo jest. Ono što čujemo na radiju možemo doživjeti na način na koji želimo, možemo stvoriti vlastitu sliku o onome što slušamo. To je posebnost radija. Radio je jedini elektronički medij koji prenosi emociju u najčistijem obliku. Ljudski glas, njegova boja, ton, intonacija i toplina živi su, a k tomu i bliži čovjeku, njegovim razmišljanjima i osjećajima. Same slike i tekst prazne su, konačne i hladne. Gledanje televizijskih emisija i filmova te pretraživanje sadržaja na internetu zahtijeva koncentraciju i vrijeme. Slušanje radija ne zahtijeva posebno vrijeme niti koncentraciju. Možemo ga slušati usput, kako bismo uljepšali i

upotpunili ono što radimo. Pojava televizije i interneta nije naštetila opstanku radija kao medija. N. Zgrabljic Rotar, hrvatska znanstvenica i profesorica, ističe kako je, suprotno mnogim očekivanjima, radio u posljednjem desetljeću i dalje sveprisutan i nezaobilazan medij. Slušaju ga i stari i mladi: svakoj dobnoj skupini omogućuje grupnu identifikaciju i integraciju u društvene skupine. Za svakoga je radio, nastavlja Zgrabljic Rotar, neka vrsta rituala. (Zgrabljic Rotar, 2007: 22) Radio je, za one koji su otkrili njegovu intimnost, spontanost, toplinu te mogućnost imaginacije postao više od medija – prijatelj i pratitelj kojim započinju i završavaju dan. Da je radio bio i ostao važan medij ljudske svakodnevnice potvrđuje i činjenica da je na 36. sjednici Opće skupštine UNESCO proglasio 13. veljače kao datum kojim se obilježava Svjetski dan radija. Začetnik ideje o obilježavanju Svjetskoga dana radija jest Kraljevina Španjolska koja je prijedlog iznijela na 187 sjednici UNESCO – ovog Izvršnog odbora. Datum 13. veljače odabran je u znak sjećanja na 1946. kada je osnovan radio Ujedinjenih naroda. Cilj obilježavanja Svjetskoga dana radija jest podizanje svijesti u javnosti i medijima o samoj vrijednosti radija, poboljšanju međunarodne suradnje te osiguranja pristupa informacijama putem radija.¹⁸

4.1 Definicija pojma radio

Riječ radio, kao i mnoge druge riječi, višestrukog je značenja. Pri spomenu riječi radio uglavnom mislimo na radio kao uređaj te radio kao medij prenošenja informacija. Prema mrežnom izdanju Leksikona radija i televizije riječ radio dolazi od latinske riječi *radius* čiji je hrvatski prijevod zraka. „Leksikon radija i televizije“ navodi nekoliko definicija pojma radio: 1. u najširem smislu, radiodifuzija, postupak prijenosa govora i glazbe preko radiovalova. Svrha je radija obavješćavanje slušateljske populacije, ali i zadovoljavanje njezinih kulturnih, zabavnih i drugih potreba. Tu zadaću obavlja lanac koji čine mikrofoni, sredstva tonske obradbe, odašiljač i prijamnik; 2. u užem smislu, institucija, tj. sustav ljudi, prostorija i opreme koji ostvaruje radiodifuziju; 3. masovni medij koji se razvio brзом primjenom tehnoloških inovacija od 1920. do 1930-ih, rastom broja radioprijamnika i komercijalnih radiopostaja te globalnim tehnološkim povezivanjem; 4. skraćeni naziv za radioprijamnik.¹⁹ Slične definicije pojma radio nudi i Hrvatski jezični portal. Radio je medij koji se temelji na

¹⁸ Svjetski dan radija. Pribavljeno 26. 8. 2016., sa <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7353>

¹⁹ Galić, M. (ur.). (2016). *Leksikon radija i televizije*. Pribavljeno 26. 8. 2016., sa http://obljetnica.hrt.hr/static/doc/hrt_leksikon.pdf

elektronskom prenošenju zvukova. Izražajno sredstvo radija je zvuk pa je radio isključivo slušni ili auditivni medij.²⁰ Konceptualizacija radija kao medija komunikacije (*communicatio*) i kao medija zajedništva (*communio*), ističe Zgrabljic Rotar, odgovara njegovoj složenoj dualnosti. Obje riječi potječu iz latinskog jezika i obje uključuju i pojam razmjene i pojam dijeljenja. Radio je, nastavlja Zgrabljic Rotar, medij koji odašilje (informacije) i koji okuplja (slušatelje). Poruka ili sadržaj odaslan putem radija razmjenjuje se u zajednici i dijeli se unutar nje, a to se zbiva prema nekim općeprihvaćenim pravilima kolektivnog života zajednice, po njezinu pristajanju na određenu raspodjelu uloga i društvene moći. (Zgrabljic Rotar, 2007: 21) M. Sapunar navodi kako je, kao jedan od tri epohalna medija javnog komuniciranja, radio najbrže i najekonomičnije sredstvo za prijenos i razmjenu informacija na daljinu. Radio je utemeljen u oralnoj komunikaciji kojom se čovjek uspješno služi već nekoliko tisuća godina. (Sapunar, 1994: 5) Radio, navodi Mučalo, koristi radiovalove u cilju emitiranja nekodiranog govora i glazbe, pritom ima kontinuitet i raspored emitiranja i namijenjen je javnosti (Peruško, 2011: 109) Profesorica Zgrabljic Rotar navodi kako je slušanje radija dio masovne kulture i načina ponašanja koje su prihvatili milijuni ljudi našega vremena što znači da su i sadržaji radija također proizvodi masovne kulture. Bez obzira na to o kojim je sadržajima riječ (vijest, dijalog, glazba i dr.), oni trebaju biti popularni, komercijalni, homogenizirani i pripadati neelitnom i netradicionalnom izričaju. (Zgrabljic Rotar, 2007: 22)

4.2 Obilježja radija

Kao glavne karakteristike radijskih emisije, Edgar Dale navodi: neposrednost jer slušajući radio slušamo o različitim događajima u tijeku njihova zbivanja; realizam jer spiker koji slušateljima tijekom izvještavanja govori o tome što vidi može biti daleko impresivniji nego novinski izvijestitelj koji obrađuje isti sadržaj. Spiker se nalazi na samoj pozornici zbivanja i tonovi njegova glasa odaju nijanse značenja. Slušatelji čuju ne samo glas spikera nego i zvukove u pozadini što izvještavanje čini stvarnim i živim; ovladavanje prostorom i vremenom jer emitiranjem reportaža s mjesta nekog zbivanja radio može svladati barijere prostora i vremena; emocionalno djelovanje jer radio stvara dramski osjećaj. Dale ističe kako ne postoji nikakav značajniji način kako da dopremo do ljudi nego posredstvom ljudskoga

²⁰ Radio. Pribavljeno 26. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/medijskakultura/radio>

glasa, a taj glas možemo čuti i možemo sebi stvoriti sliku o osjećajima i stavu koji u njemu dolazi do izražaja, makar i zatvorili oči; autentičnost te niski troškovi. (Bišćan i dr., 1960. – 1961. : 7, 8) Zgrabljčić Rotar pak ističe kako je radio: medij govora jer govor na radiju potiče slušatelja da sam stvara svoju sliku i tako postaje aktivni sudionik komunikacije; jeftin medij jer je tehnologija radija jeftinija od televizijske, jeftinije je njegovo opremanje te emitiranje programa i produkcija; najbrži i sveprisutan medij jer može biti prisutan bilo gdje u bilo kojem trenutku, za što mu nije potrebna prevelika tehnička ni programska ekipa, kao ni preskupa tehnologija. Pravilno korištenje radijem kao medijem podrazumijeva da će brže od novina (koje se moraju tiskati) i brže od televizije (koja rjeđe emitira vijesti i ima interniji program koji se ne može lako prekidati i koji ne možemo pratiti u bilo kojem trenutku odmora ili rada) prenijeti hitnu i važnu informaciju; različit jer ima mogućnost razmjerno lako i brzo pokriti gotovo sva područja društvenog života, uvažavajući raznolike interese javnosti te fragmentaran jer radio kao medij ne služi samo informiranju, pomoću njega teži se i ostvarenju zajedništva s grupom ili zajednicom, uvjerenosti u osjećaje da pripadamo toj grupi. Potvrda pripadnosti grupi jest i jezik ili način govora. (Zgrabljčić Rotar, 2007: 22, 23) Radio kao medij nije nametljiv, a od velike koristi kao izvor informacija osobito je slijepima i nepismenima. Radio je medij sadašnjosti, intiman medij i medij imaginacije. Ne zahtjeva vremenski kontinuitet pa se slušatelji po želji mogu uključiti u program kao i iz njega isključiti.

4.3 Radijske emisije

Radio se kao medij ostvaruje u obliku radioemisija koje emitiraju radiopostaje u okviru svog radijskoga programa.²¹ U svom udžbeniku *Medijska kultura 5* Mikić ističe kako radio, kao i televizija, ima više programa: informativni, dokumentarni, kulturno – umjetnički, obrazovni, zabavni i dr. Kao i na televiziji, i na radiju postoje dvije vrste emisije: emisije koje su snimljene izravno na mjestu događaja, a da nisu unaprijed planirane, odnosno režirane (športski prijenos, prijenos nekoga glazbenog festivala, razgovor s nekom osobom, anketa na ulici i sl.) te emisije koje se unaprijed planiraju, režiraju i snimaju kako bi bile zanimljivije slušateljima (drama, kviz, glazbeno – zabavna emisija). Kako nam je poznato, radio kao medij raspolaže samo zvukom te autorima radijskih emisija danas na raspolaganju stoji neizmjeran

²¹ Radio. Pribavljeno 26. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/medijskakultura/radio>

izbor zvukova. Uloga i dužnost autora radijske emisije jest odabrati odgovarajuće zvukove i izražavanje tim zvukovima. Rječnik radija, ističe Mikić, čine govor, glazba, šumovi ili zvučni efekti, ali i tišina.

Govor je osnovno izražajno sredstvo radija kojim se može obavještavati, a da se ne iskoriste nikakvi drugi zvučni efekti. Za razliku od novina u kojima je moguće vratiti se na određeni sadržaj ukoliko nešto nije bilo razumljivo, sadržaj koji čujemo na radiju čujemo samo jednom, bez ponavljanja pa je važno da govor bude jednostavan i razumljiv. Govorom se također treba održavati i pozornost slušatelja pa je važno prilagoditi visinu, boju i tempo glasa sadržaju kako bi se ostvarila dinamičnost i živost, a izbjegla monotonost i jednoličnost.

Zvučni efekti ili šumovi „oživljavaju“ radijsku emisiju, nagovješćuju događaje te stvaraju napetost i komičnost ovisno o tome jesu li prirodni ili umjetni.

Glazba, ističe Mikić, snažno pokreće slušatelja i daje mu do znanja da se događa nešto važno. Ona je ta koja cijelomu događaju pridružuje osjećaje. Slušatelja može razveseliti, rastužiti, rasplesati, ali i stvoriti napetost.

Važnu ulogu u radijskim emisijama ima i tišina koja pomalo stvara osjećaj nelagode i zabrinutosti u svijetu ispunjenom različitim zvukovima.

Povezivanje svih zvukova u cjelinu, tj. izražavanje zvukovima, složen je i zahtjevan posao osoblja radijske postaje. (Mikić, 2004: 53 – 56)

4.4 Komunikacija prije radija

Radio, kao medij, nije stvoren preko noći. Mnogi važni uređaji i izumitelji obilježili su razdoblje komunikacije prije izuma radija. Izum telegrafije, kako navodi Mučalo, predstavljao je revolucionarnu promjenu sredinom 19. stoljeća u razvoju komunikacije. Do tada se, ističe Mučalo, komuniciralo glasnicima, golubovima i svjetlosnim signalima. Pravo je oduševljenje nastupilo kada su, izumom telegrafije, poslane poruke mogle stići na drugi kraj zemlje isti dan. Telegrafija je značajno promijenila svijet tiskanih medija. Prijenos vijesti iz Europe u Ameriku parobrodima, konjskim zapregama, željeznicama i pješačenjem trajao je i po nekoliko tjedana. Pojavom telegrafije, novinarstvo je uplovilo u globalne vode. (Mučalo, 2010: 15) Dakle, prije izuma telegrafije vijesti su danima pa i tjednima putovale do odredišta.

Početak 19. stoljeća ujedno je i početak događaja koji su vodili u smjeru uspostave prvoga komunikacijskog kanala na daljinu, telegrafa, kada je nekolicina znanstvenika proučavala mogu li se kako iskoristiti nove spoznaje o elektromagnetizmu. (Mučalo, 2010: 18) Mučalo navodi kako su već 1837. godine Englezi C. Whitestone i W. Cooke osmislili i patentirali svoj prvi telegraf kojim su se u početku koristile tek pojedine banke i investicijske tvrtke. Komuniciralo se, ističe Mučalo, izborom tipiziranih poruka za koje su njihovi autori smatrali da su najčešće i najvažnije u uobičajenoj poslovnoj komunikaciji toga vremena. (Mučalo, 2010: 18) Status izumitelja telegrafa ipak se, kako navodi Mučalo, pripisuje Amerikancu S. F. Morseu koji je oko 1840. godine patentirao telegraf. Iako su se mnogi znanstvenici bavili idejom prijenosa signala na daljinu, Morse ga je prvi razradio do razine komercijalne iskoristivosti. Morse je također osmislio i poseban sustav utemeljen na kraćim (točka) i dužim (crtica) signalima kao zamjenama za slova abecede – Morseovu abecedu. (Mučalo, 2010: 20) U drugoj polovici 19. stoljeća komunikacija je u potpunosti bila oslonjena na telegrafiju. Mučalo ističe kako je do 1863. godine većina europskih zemalja uvela telegrafiju kao najmodernije sredstvo prijenosa poruka. 1865. godine osnovan je i telegrafski savez dvadeset europskih država zadužen za međunarodne dogovore, pravila i brigu o tehničkim poteškoćama – International Telegraph Union (ITU). (Mučalo, 2010: 23) Sljedeći važan komunikacijski izum jest telefon. Izum telefona pripisuje se znanstveniku A. G. Bellu. Bell je, umjesto Morseovih kodova, žicama želio slati glas. Pri izradi uređaja pomagao mu je vješt i iskusan mehaničar T. Watson. 1876. godine uređaj je, ističe Mučalo, progovorio. Patent telefona odobren je i zaštićen 7. ožujka 1876. godine. (Mučalo, 2010: 25) Dakle, prvi puta u ljudskoj povijesti ljudi više nisu morali pisati, izum telefona omogućio im je usmenu komunikaciju bez obzira na udaljenost. 1915. godine uspostavljene su telefonske veze između Amerike i Europe. (Mučalo 2010: 27) 1884. godine, navodi Mučalo, londonska telefonska tvrtka National Telephone ponudila je pretplatnicima dopunsku uslugu – servis elektrofon preko kojega se mogla slušati glazba. Elektrofonom su se uglavnom prenosili sadržaji s kazališnog West Enda te iz drugih prostora gdje su se odvijali glazbeni ili scenski nastupi. (Mučalo, 2010: 28) Servis za prijenos glazbe uspostavljen je 1890. godine i u Parizu, a zvao se teatrofon. Osim glazbenog sadržaja, servis je nudio i vijesti i zanimljivosti, a teatrofone se moglo slušati u hotelima, kavanama i klubovima. (Mučalo, 2010: 29) 1893. godine, navodi Mučalo, mađarski izumitelj T. Puskas pokrenuo je Telefon Hirmondo koji je svojim pretplatnicima nudio aktualnosti, zanimljivosti i edukacijske sadržaje. Oko 1900. godine bio je, ističe Mučalo, ugledan servis s petnaest tisuća pretplatnika i redovitim biltenom s rasporedom programa. Servis je zapošljavao čak dvije stotine djelatnika, a zarađivao je

pretplatom. (Mučalo, 2010: 30) Talijanski inženjer L. Ranieri 1910. godine utemeljio je prvi talijanski telefonski servis L'Araldo Telefonico, no nije se dugo održao. (Mučalo, 2010: 31) Snimanje i reprodukcija zvuka poznati su čak nekoliko stoljeća unazad. Mučalo navodi kako se prvi zapis o pohrani zvuka može pronaći u jednoj od 20 knjiga iz ciklusa *La Magia Naturale*, talijanskog istraživača G. B. Della. U 12. poglavlju 16. knjige, kako navodi Mučalo piše o mogućnostima pohrane zvučne poruke u dobro zatvorenu cijev, a kada bi primatelj otvorio cijev čuo bi poruku. (Mučalo, 2010: 32) Engleski istraživač i znanstvenik T. Young 1800. godine stvara vibrograf, a početkom stoljeća nastaju i prve glazbene kutije. (Mučalo, 2010: 33) Sljedeći značajniji izum za zapisivanje zvuka bio je fonautograf Francuza Martinvillea koji zbog nedostatka znanja i novca nije mogao nastaviti unaprijeđivati uređaj. (Mučalo, 2010: 34) Američki izumitelj F. B. Fenby, ističe Mučalo, 1864. godine patentirao je uređaj pod nazivom fonograf, a 1877. godine Francuz Cros izumio je paleofon. (Mučalo, 2010: 35) Zasluga izuma fonografa ipak se pripisuje američkom izumitelju T. A. Edisonu koji je 1878. godine dobio potvrdu o patentu. Fonograf je na jednoj strani imao otvor za „ulaz“ govora koji je na drugom kraju imao titrajuću membranu spojenu na elastično pero. Nosač zvuka predstavljao je cilindar omotan kositrenom folijom, s ručkom za vrtnju. Titrajući, pero je urezivalo brazde na cilindar. Vrtanjem u suprotnom smjeru „čitač“ je trebao reproducirati zvuk kroz otvor na drugoj strani stroja. (Mučalo, 2010: 36, 37) Nedugo nakon izuma fonografa, ističe Mučalo, Bell i C. Tainter unaprijedivši fonograf napravili su grafofon, u kojemu su za zapis koristili cilindre s voštanim premazom. Patent za grafofon dvojac je dobio u svibnju 1886. godine. (Mučalo, 2010: 38, 39) Edison se, navodi Mučalo, usredotočio na usavršavanje starog fonografa te je kreirao novi model – savršeni fonograf s kvalitetnijim zvukom i novim, voštanim cilindrima. Uređaj je dovršen 1888. godine. Dok je Edison novi uređaj vidio kao uredski stroj, odvjetnik E. Easton vjerovao je u zabavnu namjenu fonografa. Na tragu toga, ističe Mučalo, osmišljen je džuboks (jukebox) – uređaj koji je popularnost stekao četrdesetih i pedesetih godina 20. stoljeća. Engleski inženjer C. A. Randall 1888. godine patentirao je mehanizam koji je ubacivanjem novčića mogao pokrenuti fonografski valjak. Uređaj je nazvao automatski parlafon, no nikad nije u potpunosti dovršen. (Mučalo, 2010: 41) Već nakon godinu dana, Amerikanci L. Glass i W. Arnold osmislili su i patentirali mehanizam koji je pokretao 'stroj na novčiće'. (Mučalo, 2010: 42) Za sljedeći važan izum u povijesti komunikacije zaslužan je njemački izumitelj E. Berliner. Berlineru, kako navodi Mučalo, pripisujemo zasluge izuma gramofona 1888. godine. Taj prvi gramofon i gramofonske ploče nisu bili spremni za široku uporabu pa je Berliner i dalje radio na njihovu usavršavanju. (Mučalo, 2010: 57) Engleska tvrtka Barnett & Sons osmislila je prvi prijenosni

ili „portable“ gramofon kojega je 1914. godine, navodi Mučalo, patentirao S. Barnett. Isti gramofon na tržištu je nosio naziv Decca Dulcephone. (Mučalo, 2010: 67) Sljedeće razdoblje, do pojave digitalnih nosača zvuka, obilježio je telegrafon – uređaj koji je mogao „snimiti“ tonski zapis pomoću metalne magnetizirane žice namotane na cilindar. (Mučalo, 2010: 70) Razdoblje bežične komunikacije pamti i ističe profesora Heinricha Hertza koji je, navodi Mučalo, 1886. i 1887. godine znanstvenim metodama dokazao da se elektricitet može prenositi elektromagnetskim valovima koji putujući brzinom svjetlosti stvaraju elektrodinamičan val. Valovi su nazvani Hertzovim valovima, ali zapravo je, navodi Mučalo, bilo riječi o otkriću i dokazu postojanja onoga što danas nazivamo radiovalovima. (Mučalo, 2010: 72) Spoznaja o mogućnostima komunikacije zrakom, bez žičanih ograničenja, privukla je pozornost u cijelome svijetu, a glavni i najjači poticaj usavršavanju bežične komunikacije pružile su mornarice kolonijalnih sila. Na početku je takva vrsta komunikacije shvaćena kao „bežični telegraf“ i bila je velik iskorak onoga vremena. (Mučalo, 2010: 73) Prva međunarodna radiotelegrafska konferencija (*Internacional Radiotelegraph Conference*) održana je, navodi Mučalo, 1906. godine u Berlinu kada su se okupili predstavnici 27 država, a upravo na toj konferenciji usvojena je i prva međunarodna konvencija o tehničkim i tehnološkim standardima. U uporabu je tada, umjesto „bežičnog telegrafa“ ušla riječ radio, izvedenica latinske riječi *radiare* što je značilo isijavanje, zračenje. (Mučalo, 2010: 76) Ljudski glas u eteru se pojavio na Badnjak 1906. godine kada su prigodne poruke iz Biblije čuli samo radiotelegrafisti s obližnjih brodova, no eksperiment je ipak privukao pozornost. U Americi su, ističe Mučalo, ubrzo niknuli i prvi radioamaterski klubovi. (Mučalo, 2010: 77)

4.5 Povijest radija u svijetu

Tehničkim početkom radija može se smatrati, navodi Sapunar, ali i brojni drugi autori, 1896. godina kada je talijanski inženjer i fizičar M. G. Marconi prijavio svoj patent visokouspješne bežične telegrafije za što je 1909. godine dobio i Nobelovu nagradu iz fizike. (Sapunar, 1994: 16) Neki pak izum radija pripisuju N. Tesli.²² Mučalo pak navodi kako je današnji radijski medij produkt rada brojnih manje ili više poznatih ljudi koji su u isto vrijeme na različitim mjestima istraživali mogućnosti koje im je pružilo otkriće bežične komunikacije. Radijski medij, ističe Mučalo, nema izumitelja i od samih je početaka zapravo bio pravi

²² Popis izuma Nikole Tesle. Pribavljeno 27. 8. 2016., sa <http://www.unt-genius.hr/izumi-i-patenti.html>

međunarodni izum, „vlasništvo“ brojnih znanstvenika, istraživača i zaljubljenika radioamaterizma. Mučalo dalje ističe kako je nazvati Marconija „ocem radija“ netočno i nepošteno prema mnogim izumiteljima koji su svojim istraživačkim radom pridonijeli nastanku ovog masovnog medija. (Mučalo, 2010: 101)

Radijski medij, ističe Mučalo, vrlo je brzo napredovao ulazeći u sve strukture obraćajući se svim članovima društva. Objedinjavao je niz svakovrsnih znanja i struka, tehničkih i tehnoloških te kreativnih i umjetničkih, pri čemu se sustavno bogatio novim sadržajima. Mučalo dalje ističe kako su različitosti u vlasničkim odnosima i načinima financiranja izravno utjecale na nastanak dviju vrsta radiofonijskih modela: američki model koji se temeljio na privatnim tvrtkama koje su interes našle u oglašavanju i zabavnim sadržajima pozicionirajući radio kao izrazito komercijalan te europski model koji se razvijao kao javni servis koji je štitio i promovirao javni interes. I u Europi i u Americi radijski medij tridesetih godina 20. stoljeća doživio je snažnu politizaciju. Mučalo dalje navodi kako su u Europi u to vrijeme stasali fašistički i nacistički režimi pa je radio korišten za promidžbu takve politike. Radio se, čak i u izrazito teškim uvjetima Drugoga svjetskog rata uspio afirmirati i nastaviti s emitiranjem. To razdoblje, ističe Mučalo, obilježila je i crna radijska propaganda te tajne radijske postaje čime je radio kao medij postao ključan čimbenik manipulacije informacijama. Pedesetih godina 20. stoljeća pojavom televizije završilo je „zlatno doba“ radija međutim, radio kao medij nije iščeznuo – nastavio se dalje razvijati. (Mučalo, 2010: 102) Nakon pojave televizije, navodi Mučalo, uslijedila je nova faza razvoja koja je u Americi pronašla mjesto u lokalnoj radiofoniji. Europske zemlje, dalje navodi Mučalo, bile su opterećene hipotekom ratne uloge radijskog medija i nisu bile sklone dopustiti radiofoniji slobodan razvoj. Tada su s radom počele postaje poznate kao radiopirati. Kasnije je u Europi započelo otvaranje medijskih prostora te komercijalizacija radijskih programa. Ukinut je monopolizam državnih i/ili javnih servisa, a većina nacionalnih radiofonija znatno je obogatila svoju ponudu programa. Dvadesetih godina 20. stoljeća, ističe Mučalo, u svim je europskim zemljama dualizam vlasničkih odnosa nad postajama postao uobičajen. (Mučalo, 2010: 103) Kao što je ranije navedeno, prvo emitiranje glazbe i govora u povijesti bežične komunikacije zabilježeno je davne 1906. godine kada je kanadski izumitelj R. A. Fessenden iz malene radiotelegrafske postaje u selu Brant Rock u Massachusettsu u eter poslao instrumentalnu verziju pjesme Sveta noć čitajući pritom kratke biblijske poruke. Program su, navodi Mučalo, čuli tek neki radiotelegrafisti s brodova u blizini, ali je taj mali eksperiment imao velik utjecaj na daljnji razvoj bežične komunikacije. (Mučalo, 2010: 104) 2. studenog 1920. godine američka

radijska postaja u Pittsburgu počela je emitirati stalni radijski program koji se sastojao od govora i glazbe. (Mučalo, 2010: 105) Europska radiofonija, ističe Mučalo, razvijala se nešto sporije zbog ratnog stanja, no u razdoblju od 1922. do 1926. godine većina europskih država započela je emitirati prve radijske programe. Ono što je europsku radiofoniju razlikovalo od američke bilo je i: snažan ulog državne uprave u dodjeli dozvola za emitiranje, uvođenje pretplate i zabrana reklamnih sadržaja te međunarodni dogovor o korištenju frekvencija. (Mučalo, 2010: 106) Cijena radijskih prijemnika, zbog velike ponude, bila je prihvatljiva stoga su oni postali uobičajeni u mnogim kućanstvima. Slušanje programa, ističe Mučalo, postalo je omiljena kućna zabava te obiteljsko okupljalište u večernjim satima. Radijski prijamnici pronalazili su mjesto u kuhinjama ili sobama te su postajali sastavni dio života ljudi. (Mučalo, 2010: 108) U tadašnjem radijskom programu, navodi Mučalo, dominirala je glazba, a od informativnih najvažniji su bili financijski, sportski i vremenski izvještaji. Posebnost programa bile su „igrane“ radijske produkcije kojima su se adaptirali poznati romani i drame. Programski sadržaj kontinuirano se razvijao pa je uključivao i komedije, trilere, skečeve, radioigre, emisije za djecu, „sapunice“ te bogate zabavne programe. (Mučalo, 2010: 109) 1923. godine u Americi se emitiralo oko 600 radijskih postaja, a kraj dvadesetih godina obilježio je i razvoj prvih radijskih mreža. Tridesetih godina 20. stoljeća u Americi se snažno afirmirala politička uloga radija, a zasluge se pripisuju tadašnjem američkom predsjedniku F. D. Rooseveltu koji je uveo radijski medij u politiku poštujući radiofoničnost. Zbog svojeg djelovanja stekao je i naziv „radijski predsjednik“. (Mučalo, 2010: 206) U doba kada se pojavilo novo čudo tehnologije, televizija, revolucionarnu inovaciju za radijski medij osmislio je američki inženjer i inovator E. H. Armstrong koji je unaprijedio tehnologiju emitiranja. Uz dotadašnju amplitudnu (AM), Armstrong je ponudio frekvencijsku modulaciju (FM) čime se smanjena interferencija, a radijski signal dobio novu kvalitetu. (Mučalo, 2010: 259) Radijski medij kasnije se povezao s diskografskim kućama, izumljeni su automobilske radio prijemnici te su se radijski programi slušali i u automobilima, uvedeni su javni radijski servisi, a cjelokupni američki radiofonski sustav još od 1934. godine nalazi se u nadležnosti Savezne komisije za komunikacije (*Federal Communications Commission*) ili FCC. Uz razvoj britanske radiofonije povezujemo predstavnike šest velikih kompanija: Marconi, Wireless, General Electric, Radio Communications, Metropolitan Vickers, Western Electric i British Thompson – Houston. 23. svibnja 1922. godine, na inicijativu Pošte, sazvan je sastanak velikana na kojemu je predloženo osnivanje zajedničke kompanije koja bi trebala, navodi Mučalo, biti nositelj razvoja radijskog emitiranja na Otoku pod nazivom British Broadcasting Company ili BBC. Prvo je emitiranje, ističe Mučalo, izvedeno 14. studenoga 1922. godine,

službena dozvola za emitiranje stigla je 18. siječnja 1923. godine, a u svibnju je studij premješten u Savoy Hill u središtu Londona odakle je BBC emitirao sve do 1932. godine. (Mučalo, 2010: 122) Radio je odigrao važnu političku ulogu u ratnom razdoblju i u Britaniji, no još je važnija njegova obrazovna uloga. Naime, kako su mnoge škole bile srušene, a djeca evakuirana na sigurnije lokacije, radijski program trebao je preuzeti ulogu „učitelja“. Uz učenje, radio je pružao i brojne sadržaje namijenjene dječjoj zabavi pa je tako do kraja rata u programu BBC-a bilo više od 30 tjednih dječjih obrazovnih emisija. (Mučalo, 2010: 240) Pedesetih godina BBC je i dalje suvereno dominirao prostorima Velike Britanije, međutim njegov program nije zadovoljavao mladu publiku željnu moderne glazbe. Jedina alternativa bio je Radio Luksemburg, radijska postaja koja je brzo i lako prihvatile suvremene glazbene trendove. (Mučalo, 2010: 279)

4.6 Povijest radija u Hrvatskoj

Radio i televizija višestruko su obilježili hrvatsko društvo i državu, kao i hrvatsku povijest u proteklih 90, odnosno 60 godina koliko su na djelu kao utjecajna medijska činjenica u modernom društvu: temeljitije nego ijedan drugi medij u tom vremenu ispunjavali su svoju informativnu ulogu i na taj način bili zrcalo svojega vremena u različitim povijesnim i političkim okolnostima; utjecali na stajališta ljudi, društvenih grupa i političkih institucija, otvarajući time prostore za promjene do kojih je dolazilo u društvima i u zemljama u kojima su djelovali; oblikovali vrijednosne, svjetonazorske i estetske standarde te i tako promicali nove društvene i civilizacijske obrasce ponašanja; pridonosili održavanju i formiranju kulturnoga i nacionalnoga identiteta i tako stvarali mostove između tradicije i modernosti...²³ Prve vijesti i informacije koje su ljudi u Hrvatskoj, ali i drugdje u Europi mogli čuti preko radija dolazile su iz daleke Amerike. Korištenje radija te slušanje radijskih vijesti bilo je strogo kontrolirano. Mučalo navodi kako stvaranje radijskih postaja i programa u Hrvatskoj započinje 1924. kada je 15. travnja dvadesetak uglednih i obrazovanih znanstvenika, uglavnom sveučilišnih nastavnika i inženjera, osnovalo Radioklub Zagreb čiji je tadašnji predsjednik bio Oton Kučera, a tajnik Dušan Maruzzi. Mjesto okupljanja, razmjene informacije, iskustava i znanja o izradi radijskih prijamnika i drugih tehničkih problema bila

²³ Galić, M. (ur.). (2016). *Leksikon radija i televizije. Riječ glavnog urednika*. Pribavljeno 29. 8. 2016., sa http://obljetnica.hrt.hr/static/doc/hrt_leksikon.pdf

je dvorišna zgrada obiteljske kuće Rakovac na Markovu trgu broj 9. (Mučalo, 2010: 132) 19. travnja, ističe Mučalo, objavljen je i prvi broj pratećeg časopisa pod nazivom *Radio šport* koji je nudio brojne informacije i upute vezane za izradu prijamnika i nabavu dijelova te programske rasporede emitiranja prvih radijskih programa u Europi. (Mučalo, 2010: 133) S vremenom je zanimanje za radijsku djelatnost sve više raslo pa je, navodi Mučalo, 19. rujna 1925. godine osnovan Savez radioamatera SHS čiji je predsjednik bio inženjer Velimir Stiasny, a tajnik dr. Ivo Stern. (Mučalo, 2010: 134) Posjetivši bečku radijsku postaju dr. Stern dobio je ideju o osnivanju radijske postaje u Zagrebu. (Mučalo, 2010: 135) Članovi Radiokluba, navodi Mučalo, Ministarstvu pošte i telegrafa u Beogradu 14. lipnja 1924. godine uputili su molbu za dodjelu dozvole za emitiranje radijskog programa. Tek je 5. kolovoza 1925. godine, s promjenom vlasti, potpisan *Ugovor o instalaciji i eksploataciji jedne radiofonske stanice Brodcastinga u Zagrebu ili okolini*. Potpisivanje ugovora otvorilo je vrata radiju u Hrvatskoj. Započele su pripreme i nabavljanje dijelova za formiranje radijske postaje. 23. ožujka 1926. godine, navodi Mučalo, osnovano je društvo Radio Zagreb, a 12. travnja iste godine pokrenut je prvi službeni list Radio Zagreba nazvan *Radio glasnik* koji je objavljivan sve do 15. travnja 1928. godine. (Mučalo, 2010: 138) Prvo radijsko emitiranje u Hrvatskoj započelo je 15. svibnja 1926. godine u 20 sati i 30 minuta. Program je, ističe Mučalo, započeo himnom „Lijepa naša“ koju je na klaviru odsvirao Krsto Odak. (Mučalo, 2010: 139) Prva hrvatska spikerica Božena Begović riječima *Halo, halo, ovdje radio Zagreb!* otvorila je vrata novoj tehnološkoj eri u Hrvatskoj. Uslijedila je glazba, a emitiranje je, navodi Mučalo, završeno u 22 sata i 15 minuta ponovno hrvatskom himnom. (Mučalo, 2010: 140) Prvi ravnatelj Radio Zagreba bio je dr. Ivo Stern. (Mučalo, 2010: 141) Radio Zagreb ubrzo je, ističe Mučalo, započeo i s prijenosima koncerata, a program je, nepunih šest mjeseci nakon emitiranja, povećan na gotovo pet sati dnevnog emitiranja. Dok su najslabiji dio programa bile vijesti, najvažniji i najveći dio programa činila je glazba koju su izvodili vokalni i instrumentalni solisti i njihovi pratitelji na klaviru, a kasnije je angažiran i „kućni“ orkestar. (Mučalo, 2010: 143,144) Program se s vremenom bogatio pa je 7. travnja 1927. godine izvedena *Vatra*, prva radiodrama autora Ive Sanjića, a sljedeće godine Radio Zagreb prenosio je svečane pjevane mise iz Markove crkve u Zagrebu. Bogat glazbeni program pridonio je, ističe Mučalo, unapređivanju glazbene kulture na našim prostorima. (Mučalo, 2010: 145) Prihod radiju dolazio je uglavnom od plaćanja pretplate. U dugoj polovici 20. stoljeća, navodi Mučalo, Zagreb je zahvatila prava radijska groznica koja se očitovala i u sve većem broju antena postavljenih na krovove kuća. (Mučalo, 2010: 146) S vremenom se dnevno emitiranje programa protegnulo i do ponoći. U večernjim satima, ističe Mučalo, prevladavali su glazbeni

sadržaji, a u program su uvedene i prve emisije za djecu, raznovrsna predavanja, jezični tečajevi, recepti i sl. (Mučalo, 2010: 148) 1928. godine Radio Zagreb je, zbog intenzivne suradnje s postajama u Beču i Pragu, postao redoviti član Međunarodne unije za radiofoniju. (Mučalo, 2010: 149) Ponovnom promjenom vlasti i nastankom Kraljevine Jugoslavije za Radio Zagreb počinju ozbiljni problemi. Radio Ljubljana i Radio Beograd bile su nove i snažnije radijske postaje čiji je signal bio daleko bolji od Radio Zagreba. (Mučalo, 2010: 150) Razdoblje koje je uslijedilo za Radio Zagreb bilo je prilično loše. 1938. godine Radio Zagreb dobio je novog ravnatelja, Vojka Shauffa koji je uveo manje programske izmjene i pokrenuo novi list naziva *Radio Zagreb*. (Mučalo, 2010: 155) Uspostavom Banovine Hrvatske, Radio Zagreb postao je državno poduzeće, a nova uprava preuzela je Radio Zagreb 1. svibnja 1940. godine. Ravnateljem je imenovan Vladimir Kovačić, a pokrenut je i službeni list radija pod nazivom *Ilustrirani hrvatski list: Radio Zagreb*. (Mučalo, 2010: 157, 158) Činilo se kako za Radio Zagreb dolaze bolji dani. Radio Zagreb promijenio je lokaciju, a i oprema je modernizirana. Svaki petnaesti Zagrepčanin tada, navodi Mučalo, imao je radijski prijamnik. (Mučalo, 2010: 159) Promjena u programu, ističe Mučalo, nažalost nije bilo. Uglavnom su prevladavale emisije iz kulture, brojna predavanja te glazba. Program je i dalje bio „gluh“ za politiku. U to vrijeme, u Deanovcu pokraj Kloštar Ivanića započela je izgradnja novoga odašiljačkog objekta, a nabavljeno je i prvo reportersko vozilo. (Mučalo, 2010: 160) 1941. godina i osnivanje NDH donijeli su velike promjene Radio Zagrebu. Tijekom travnja 1941. godine, navodi Mučalo, radio je odlukom Ministarstva vijeća stavljen u nadležnost Državnog tajništva za prosvjećivanje. Novi naziv radija bio je Državna radiopostaja Zagreb, ali ubrzo je promijenjen u Državnu krugovalnu postaju Zagreb čiji je ravnatelj bio Radovan Latković. (Mučalo, 2010: 252) Osim promjene uprave i naziva, promijenjen je i program: naglasak je bio na snažnoj politizaciji programa, nacionalnoj osviještenosti i ideološkoj angažiranosti. Novo službeno glasilo radijske postaje bio je *Hrvatski radio list* kojemu je kasnije naziv promijenjen u *Hrvatski krugoval*. (Mučalo, 2010: 252) Program je, ističe Mučalo, stekao prepoznatljiva radiofonska obilježja: počinjao je i završavao sviranjem hrvatske himne i pozdravom *Ustaška Hrvatska pozdravlja sve Hrvate i Hrvatice u Domovini i izvan Domovine. Živio Poglavnik.*, emitiralo se i u jutarnjim i u popodnevnim satima, a od glazbenih sadržaja najzastupljenije su bile hrvatske budnice i koračnice. 23. veljače 1942. godine prvi puta u eteru izravno se prenosilo zasjedanje Hrvatskoga državnog sabora. (Mučalo, 2010: 253, 254) 1941. godine u Zagrebu je, navodi Mučalo, započelo i probno emitiranje ilegalne partizanske radijske postaje, a 1942. godine u Hrvatskoj su proradile i prve lokalne radijske postaje. Prve lokalne radijske postaje otvorene su u Dubrovniku i u Osijeku. (Mučalo, 2010: 256)

Završetkom Drugoga svjetskog rata i proglašenjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije radijski medij bio je pod izravnom kontrolom države i političkog aparata. Novoosnovana država snažno se oslanjala na radio jer je, ističe Mučalo, zvučna propaganda bila vrlo važna zbog visokog postotka nepismenog stanovništva. U tom je razdoblju, zbog snažne politizacije, radio izgubio medijski smisao (Mučalo, 2010: 291) Šezdesetih godina, navodi Mučalo, počelo je osnivanje lokalnih radijskih postaja, a hrvatska radiofonija obogaćena je za pedesetak novih radijskih postaja. Smatralo se da će radio unaprijediti kvalitetu života u manjim sredinama i utjecati na njihov javni i društveni život. (Mučalo, 2010: 293) Sedamdesete godine obilježilo je Hrvatsko proljeće. Radio i televizija stavljeni su pod svakovrsni nadzor, a teme koje su dominirale medijima bile su: samoupravljanje i samoupravljačko društvo, radni kolektivi, radnički savjeti, komiteti, uloge i zadaci, idejno obrazovanje i slične teme. (Mučalo, 2010: 293) Osamdesetih godina federacija je, navodi Mučalo, zapala u duboku političku i gospodarsku krizu, a slijedom tih kretanja ni radiofonija nije predstavljala izuzetak. To je bilo vrijeme stagnacije. Devedesete godine obilježio je Domovinski rat kada su radijske postaje izvještavale iz podrumskih prostora te klizno, eter je bio oslobođena za hitne obavijesti i novinarska izvješća. Prioriteti tadašnjih radijskih programa bili su: pravodobno upozoriti na opasnost od idućeg napada, izvještaji s terena te pomoć civilima. Govoriti o ratnoj radiofoniji u Hrvatskoj, a ne spomenuti Sinišu Glavaševića bilo bi u potpunosti nepravedno. Siniša Glavašević, legendarni vukovarski radijski voditelj ubijen je krajem 1991. godine na Ovčari. Tijekom rata, ističe Mučalo, s radom je prekinulo gotovo 80% odašiljačkih objekata HRT - a jer su bili zaposjednuti, oštećeni ili razoreni. (Mučalo, 2010: 305) Mučalo dalje navodi kako je uspostavom komercijalne i privatne radiofonije započeo proces demokratizacije elektroničkog prostora. (Mučalo, 2010: 293)

4.7 Radio u Hrvatskoj danas

Danas se na području Hrvatske emitira više od 150 radijskih postaja čiji su vlasnici trgovačka društva. Postaje emitiraju, kako navodi Mučalo, na temelju dodijeljene koncesije na način i pod uvjetima određenima zakonom i pratećim pravilnicima. Hrvatska radiotelevizija ima status javne ustanove i vlastiti zakon. U njezinu se sastavu nalazi i Hrvatski radio sa osam regionalnih radijskih centara: Radio Dubrovnik, Radio Knin, Radio Osijek, Radio Pula, Radio

Rijeka, Radio Sljeme, Radio Split i Radio Zadar. (Mučalo, 2010: 293) Hrvatski radio sljedbenik je Radio Zagreba, prve radiostanice na jugoistoku Europe. Osim regionalnih radijskih centara, Hrvatski radio ima i tri nacionalna programa: Prvi program (HR1), Drugi program (HR2), Treći program (HR3) te međunarodni program Glas Hrvatske koji se emitira putem internet i satelita za hrvatske iseljenike i međunarodnu javnost.²⁴

Najpoznatije privatne radijske postaje u Hrvatskoj jesu Narodni radio, Otvoreni radio te Hrvatski katolički radio. Na županijskoj i lokalnoj razini također djeluju mnoge radijske postaje, na području Osječko – baranjske županije njih čak dvanaest: Slavonski radio, Gradski radio, Studentski radio UNIOS, Hrvatski radio Valpovština, Radio Plus, Novi radio, Radio Beli Manastir, Radio Baranja, Radio Donji Miholjac, Radio Našice, Radio Đakovo te Gradski radio Belišće – Naš radio.²⁵

U lipnju 2015. godine agencija Ipsos provela je analizu radijskog tržišta na zahtjev Agencije za elektroničke medije. Anketa je provedena na uzorku od 1920 ispitanika, na nacionalno reprezentativnom uzorku građana starijih od 15 godina. Analizom radijskog tržišta zaključeno je kako je radio, nakon televizije, najčešće korišten medij. Najviše ga slušaju mlađe i srednje generacije, no uz radio prijemnike dnevno više vremena provedu starije generacije. Radio je, u odnosu na ostale medije, ocijenjen boljim izvorom informacija o lokalnim događajima zbog čega se velika važnost pripisuje lokalnim radijskim postajama. Za većinu ljudi radio je pozadinska kulisa, slušaju ga prilikom vožnje automobilom, tijekom dnevnog odmora i obavljanja kućanskih poslova, u kafićima, trgovinama te na poslu. Radio se najčešće sluša putem radijskih prijamnika u automobilima, kućama ili javnim mjestima, no mlađi slušatelji često ga slušaju putem satelita, na internetu te pomoću različitih aplikacija na mobitelima, tabletima i pametnim telefonima. Napredak tehnologije omogućio je i Hrvatima izvan domovine slušanje radijskih postaja u Hrvatskoj te uključenost u život i svakodnevnicu domovine. Od ponuđenih radijskih sadržaja slušateljima su najdraži glazbeni sadržaji dok stručna javnost smatra kako bi trebalo ponuditi više govornog, osobito edukativnog sadržaja. Slušatelji također procjenjuju kako će u budućnosti njihove navike slušanja radija ostati slične trenutnim navikama, tj. značajnijih promjena u slušanosti radija neće biti. Stručnjaci također smatraju da će radio ostati jednako prisutan medij u ljudskoj svakodnevnicu kao i do sada,

²⁴ *Općenite informacije o Hrvatskome radiju*. Pribavljeno 30. 8. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/clanak/opcenite-informacije-o-hrvatskome-radiju/7825/>

²⁵ *Radijski nakladnici*. Pribavljeno 30. 8. 2016., sa <https://pmu.e-mediji.hr/Public/PregledRadioNakladnici.aspx>

budući da je radio medij koji služi kao zvučna kulisa i koja će kao takva i opstati.²⁶ Mučalo pak o radiju govori kao o mediju neiskorištenoga povjerenja. Analizirajući rezultate istraživanja pod nazivom *Povjerenje u medije* Fakulteta političkih znanosti Mučalo zaključuje da iako je tretiran kao *background* medij, radio raspolaže svim potrebnim elementima kojima bi mogao osvojiti nove medijske pa i društvene pozicije. Visoko ocijenjena suzdržanost prema *žutilu* i *crnilu* (tabloidizacija, crna kronika, kriminal), povjerenje u izvještavanje o politici i općenito povjerenje u sam medij, uz nedvojbenu aktualnost i brzinu, ističe Mučalo, temeljne su mogućnosti novog pozicioniranja radija. Mučalo dalje navodi kako bi uz malo napora radio još uvijek mogao postati angažiran i utjecajan medij pa i nositelj jedne nove medijske svijesti.²⁷

Mediji su danas, kako je i ranije navedeno, neizostavan dio ljudske svakodnevnice, prozor u svijet, izvor raznih informacija te sredstva zabave svim generacijama. Uključenost u ljudsku svakodnevnicu omogućuje medijima značajan širok i raznolik utjecaj na život i djelovanje suvremenoga čovjeka.

²⁶ Analiza radijskoga tržišta. Pribavljeno 30. 8. 2016., sa <http://www.e-mediji.hr/hr/novosti/analiza-radijskog-trzista/>

²⁷ Mučalo, M. (2010). *Radio: medij neiskorištenog povjerenja*. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=113911

5. MEDIJSKA KULTURA

5.1. Utjecaj medija na ljude

Suvremeni svijet, navodi S. Malović, nezamisliv je bez masovnih medija koji su sastavni dio života svakoga čovjeka bez obzira na rasu, obrazovanje, imovno stanje, društvenost... Nitko ne može izbjeći njihovu utjecaju. (Malović, 2007: 9) Govoriti o medijima danas, ističe dječja pravobraniteljica M. Jelavić, ponajprije znači priznati im sveprisutnost, važnost i mogućnost utjecaja kako na odrasle tako i na djecu. Utjecaj kojim mediji dokazuju svoju prisutnost u društvenom životu različit je, ovisi o mnogim čimbenicima, iskustvu, otpornosti kao i lakomislenosti primatelja medijske poruke i različitog je intenziteta. (Ciboci, i dr., 2011: 7) Mediji utječu na formiranje javnog mnijenja, mišljenja, stavova i ponašanja ljudi u društvu – postali su glavni odgajatelji ljudi općenito, a naročito djece i mladih.²⁸ Djeca su najmanje zaštićen dio medijske publike jer iako su tehnološki najpismenija, ona ujedno imaju i najmanje razvijenu kritičnost prema medijskim sadržajima.²⁹ Medijski svijet djece i mladeži danas, ističe Mikić, znatno se razlikuje od medijskog svijeta njihovih roditelja u istoj dobi. Televizija je medij informiranja i zabave; radio je dnevni pratitelj s glazbom i kraćim informacijama; novine služe kao detaljniji, „dublji“ prikaz određene teme, a knjiga za pobuđivanje mašte i spoznavanje izražavanja riječima; film nudi bogatstvo doživljaja, a računalo i internet služe samostalnom učenju, komunikaciji, raspravama, računalnim igrama, učenju te razvijanju raznih sposobnosti. Mikić dalje ističe da osim što zbilju oko sebe percipiramo iz osobnoga životnog iskustva, približno 90% našeg znanja temelji se na informacijama dostupnima u bilo kojem obliku, čiji su izvor mediji.³⁰ Utjecaj medija na suvremenog čovjeka doista je raznolik pa se često govori o pozitivnim i negativnim stranama medija.

Kao pozitivne strane medija najčešće se ističu: informativnost jer mediji svojim informacijama mogu aktivirati građanstvo; obrazovanje i odgoj jer u svojem programu

²⁸ Samardžić, A. (2013). *Važnost masovnih medija u odgoju i obrazovanju*. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa <http://www.djecamedija.org/?p=2627>

²⁹ *Utjecaj oglašavanja (medija) na djecu*. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa <http://reklamiranje.net/utjecaj-oglasavanja-medija-na-djecu/>

³⁰ Mikić, K. (2015). *Medijska pismenost, Mediji kao prijenosnici humanih poruka, ideja, vrijednosti*. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa <http://kresimirmikic.com/medijska-pismenost-mediji-kao-prijenosnici-humanih-poruka-ideja-vrijednosti/>

mediji imaju mnogo odgojno – obrazovnih sadržaja, a zbog velike uključenosti medija u odgoj i obrazovanje sve se više u školi i u nastavi rabe određeni medijski sadržaji i zabava jer se ljudi trebaju zabavljati i opustiti, a mediji im upravo to i omogućuju.

S druge strane, ono što se kod medija ističe kao negativno jest: nasilje i kriminal jer gledanje nasilja potiče nasilnost, grubost, okrutnost ili barem otupljuje osjetljivost prema nasilju; seks i pornografija jer iako su erotski i pornografski sadržaji zabranjeni mladima od 18 godina na razini preporuke ne gledanja, mediji uključuju sve više seksualnih sadržaja; otuđenost i pasivizacija jer mediji stvaraju lažni osjećaj uključenosti u društvo, a nudeći sadržaje kao na pladnju mediji pasiviziraju duh, umrtvljuju um i gase potrebu za osobnim djelovanjem; jezičnu nekulturu jer se u njima pojavljuju mnoge osobe koje krše pravila akcentualizacije unoseći u standardni jezik nestandardne naglaske te oblike i riječi, dijalektizme, žargonizme, vulgarizme, i dr.; opsjednutost zabavom jer ako nije zanimljivo i zabavno nitko ne čita i ne gleda te politička i svjetonazorna manipulacija jer mediji uvelike manipuliraju ljudskim svjetonazorima.³¹

5.2 Medijski odgoj

Kako bi ljudi naučili prepoznati i razlikovati pozitivne i negativne strane medija te kako bi shvatili da ono što vide na televiziji, pročitaju u novinama ili pronađu na internetu nije uvijek istinito, provjereno i dobronamjerno potreban je medijski odgoj. Medijski odgoj osobito je važan za djecu – najranjivije i najvjernije sudionike medijske svakodnevnice. Djeca u medijima pronalaze različite, i primjerene i neprimjerene sadržaje, povjeravaju se i stvaraju prijateljstva s nepoznatim ljudima, a odabirom medijskih uzora rangiraju se i životne vrijednosti djece. Medijski odgoj bavi se svim medijima i uključuje tiskanu riječ i grafike, zvuk, pomične i nepokretne slike koje se prenose svim vrstama tehnologije. Njegova uloga je osposobiti ljude za razumijevanje medija koji se koriste u njihovu društvu, načina na koji oni djeluju te za stjecanje vještina u korištenju tih medija. Medijskim odgojem ljudi će naučiti: analizirati, kritički razmišljati o medijima i stvarati medijske tekstove; otkriti izvore medijskih tekstova, njihove političke, društvene, komercijalne i/ili kulturne interese kao i njihov

³¹ Mikić, K. (2015). *Medijska pismenost, Mediji kao prijenosnici humanih poruka, ideja, vrijednosti*. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa <http://kresimirmikic.com/medijska-pismenost-mediji-kao-prijenosnici-humanih-poruka-ideja-vrijednosti/>

kontekst; interpretirati poruke i vrijednosti koje nude mediji; odabrati prikladne medije za prenošenje svojih poruka ili priča te za dopiranje do one publike kojoj se žele obratiti; postići ili zahtijevati pristup medijima – kako za recepciju, tako i za produkciju. Biti medijski pismen znači naučiti čitati skrivene poruke medija – znati što jest, a što nije istinito. Djeci je potrebno osvijestiti kako se na internetu treba ponašati kao u stvarnom životu, kako mediji nisu zamjena za prave prijatelje, kako ne treba slijepo vjerovati svemu što piše u medijima te kako je informacije potrebno provjeriti u više izvora, a za sve nejasnoće, sumnje te bilo kakvu pomoć potrebno je savjetovati se s članovima obitelji ili učiteljima.³² Važnost medijskog odgoja prepoznao je i UNESCO koji je još 1964. godine podržao ideju o odgoju za medije. UNESCO – ova radna skupina stručnjaka 1976. godine osmislila je model masovnog odgoja za medije koji je djecu trebao naučiti kritičkom prihvatanju sadržaja medija. U siječnju 1982. godine, na međunarodnom simpoziju *Odgoj za mlade* u Njemačkoj prihvaćena je deklaracija koju je potpisalo 19 država. Deklaracija naglašava značenje takvog odgoja koji bi pripremio mlade na odgovorno građanstvo i povećao kritičku svijest medijskih korisnika.³³ Da bi se djeca i mladi snašli u šarolikoj medijskoj ponudi, oni od odraslih trebaju dobivati putokaze. Stoga medijski kompetentni najprije trebaju postati odrasli, ponajprije roditelji, učitelji, profesori... kako bi potom mogli usmjeravati djecu i mlade. (Miliša i dr., 2010: 10)

Promatrajući radio u ovom kontekstu moguće je zaključiti kako radio kao medij gotovo i nema negativnih utjecaja na publiku jer uglavnom informira, obrazuje, zabavlja i opušta. Kao što je ranije navedeno, radio slušaju svi, i mladi i stari. Mladi ga, kako ističe Zgrabljic Rotar, najviše slušaju zbog glazbe koja je povezana sa spolom, godinama, kulturnim i društvenim položajem. Mlada je publika socijalno strukturirana i orijentirana, a glazbeni stil povezan je s grupnom pripadnošću. Radio im je zbog toga važan izvor identifikacije i integracije i pruža im osjećaj neovisnosti i slobode. S druge strane, publika starije dobi najviše prati informativni program, a radio sluša, kao i većina ljudi, zbog osjećaja uključenosti, pripadnosti i samopoštovanja. (Zgrabljic Rotar, 2007: 22)

³² *Mediji (i) naši učitelji*. Pribavljeno 2. 9. 2016., sa <http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Mediji-i-na%C5%A1i-u%C4%8Ditelji.pdf>

³³ Erjavec, K., Zgrabljic Rotar, N. (2000). *Odgoj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja*. Pribavljeno 2. 9. 2016., sa <http://hrcak.srce.hr/23377>

5.3 Medijska kultura u svijetu i u Hrvatskoj

Medijskim odgojem stječemo medijsku pismenost pa tako i medijsku kulturu. Medijski odgoj dio je svakodnevnog odgoja na kojemu treba raditi od najranije dobi, a nastavlja se i tijekom daljnjeg školovanja kroz nastavu različitih predmeta. Jedan od najvažnijih europskih stručnjaka o medijskom odgoju Len Masterman predložio je četiri osnovna modela uključivanja medijskog odgoja u školski kurikulum: medijski odgoj kao specijalizirani predmet (izborni ili glavni), medijski odgoj kao dio postojećeg predmeta (najčešće materinskog jezika), medijski odgoj kao dio većeg broja različitih predmeta (povijest, geografija, jezici...) te kao fakultativnu aktivnost. Veliki broj europskih država davno je prepoznao važnost medijskog odgoja koje su ga uključile u školski kurikulum najčešće kao dio većeg broja različitih predmeta ili u sklopu materinskog jezika.³⁴ U Europi su odgoj za medije najprije uveli Francuzi šezdesetih godina gdje se prije svega njegovao filmski odgoj. U Velikoj Britaniji, Kanadi, Australiji i drugim državama medijska pismenost obavezan je dio jezične poduke od sedmog do dvanaestog razreda. Značenje odgoja za medije brzo raste i u Njemačkoj gdje je medijski odgoj ponuđen kao izborni predmet od petog do desetog razreda. U Švedskoj je odgoj za medije sastavni dio svih predmeta u osnovnoj školi. I u drugim državama, Austriji, SAD – u, Danskoj i Nizozemskoj provedene su brojne studije i postavljeni modeli za uključivanje odgoja za medije u školsku satnicu svih obrazovnih razina.³⁵ Važnost medijskog obrazovanja djece i mladih prepoznala je i Slovenija te je medijski odgoj uključen u veći broj različitih predmeta, ali postoji i kao izborni predmet u školama.³⁶

U Hrvatskoj je medijsko obrazovanje uključeno u nastavu materinskog, hrvatskog jezika. Prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu nastavni predmet hrvatski jezik zastupljen je od prvoga do osmoga razreda, a obuhvaća četiri predmetne sastavnice: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu. Isti dokument navodi kako su zadaće nastavnog područja medijska kultura: osposobljavanje za komunikaciju s medijima: kazalištem, filmom, radijem, tiskom, stripom, računalom; primanje (receptija) kazališne

³⁴ Ciboci, L. (2012). *Treba li medijski odgoj biti poseban predmet?* Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://www.djecamedija.org/?p=1424>

³⁵ Erjavec, K., Zgrabljic Rotar, N. (2000). *Odgoj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja.* Pribavljeno 2. 9. 2016., sa <http://hrcak.srce.hr/23377>

³⁶ Ciboci, L. (2012). *Treba li medijski odgoj biti poseban predmet?* Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://www.djecamedija.org/?p=1424>

predstave, filma, radijske i televizijske emisije; osposobljavanje za vrjednovanje radijskih i televizijskih emisija te filmskih ostvarenja.

U 1. razredu osnovne škole djeca se upoznaju sa sljedećim nastavnim temama iz medijske kulture: *Animirani film* (primanje kratkih lutkarskih i crtanih filmova stilski sadržajno primjerenih djetetu, razlikovanje lutkarskih i crtanih filmova), *Lutkarska predstava* (doživljavanje lutkarske predstave, navođenje glavnih likova, oživljavanje scenske lutke, izvođenje kraćeg ulomka igrokaza) i *Knjižnica* (upoznavanje školske i mjesne knjižnice, učenje kako posuditi, čuvati i vraćati knjige, razlikovanje knjižnice od knjižare).

U 2. razredu osnovne škole nastavne teme iz područja medijske kulture su sljedeće: *Filmska priča* (receptija primjerenih dječjih filmova, zamjećivanje i određivanje slijeda događaja u filmu, pričanje filmske priče kratkoga crtanoga filma, razlikovanje glavnih i sporednih likova u filmu), *Kazalište* (receptija nekoliko primjerenih kazališnih predstava, razlikovanje kazališne predstave od filma, razlikovanje pozornice od gledališta), *Televizija* (izdvajanje i gledanje najdraže radijske emisije iz televizijskog programa te razgovaranje o istoj) i *Dječji časopisi* (upoznavanje i čitanje dječjih časopisa i stripova u njima, razlikovanje časopisa od ostalog tiska).

U 3. razredu osnovne škole u medijsku kulturu uključene su sljedeće teme: *Dječji film* (receptija primjerenih dječjih filmova, razlikovanje igranoga filma za djecu od animiranoga, pričanje filmske priče), *Radijska emisija* (receptija radijske emisije za djecu, raspravljanje o radijskoj emisiji, zamjećivanje zvučnih izražajnih sredstava) i *Knjižnica – korištenje enciklopedije* (pronalaženje tražene obavijesti u dječjoj enciklopediji služeći se kazalom i abecednim redom).

U 4. razredu osnovne škole teme su sljedeće: *Dokumentarni film* (primanje primjerenih dokumentarnih filmova, zamjećivanje osnovnih obilježja dokumentarnog filma), *Usporedba filma s književnim djelom* (primanje nekoliko dječjih filmova nastalih na književnome predlošku, iskazivanje vlastitog doživljaja književnog djela i filma, zamjećivanje sličnosti i razlika filma i književnog djela prema kojemu je snimljen), *Računalo* (razlikovanje obavijesnih i zabavnih mogućnosti računala) i *Knjižnica – služenje rječnikom i školskim pravopisom* (pronalaženje tražene obavijesti u školskom rječniku ili pravopisu služeći se kazalom ili abecednim redom).

U višim razredima osnovne škole proširuju se znanja o medijima pa su tako u 5. razredu osnovne škole nastavne teme medijske kulture: *Mediji (vrste medija)*, *Filmski rodovi*, *Animirani film*, *Tisak (vrste tiska)* i *Kazalište*. U 6. razredu osnovne škole u području medijske kulture nastavne teme su: *Filmska izražajna sredstva*, *Mreža (Internet)* i *Strip*, u 7. razredu: *Igrani film*, *Televizijske emisije*, *Radio* i *Knjižnica*, a u 8. razredu: *Scenarij – knjiga snimanja*, *Dokumentarni film*, *Zagrebačka škola crtanoga filma* i *U potrazi za knjigom*. U višim razredima osnovne škole ponuđeni su i izborni sadržaji medijske kulture koje učitelji, nastavnici i profesori mogu, po izboru, uključiti u redovnu nastavu.³⁷ Medijsko obrazovanje nastavlja se i na sljedećim obrazovnim razinama ovisno o planu i programu škola i fakulteta. Kako su djeci danas svi mediji dostupni od najranije dobi, ovakav plan i program medijske kulture u kojemu djeca upoznaju računalo u 4., a internet tek u 6. razredu djeci neće dati medijsko obrazovanje primjereno vremenu u kojemu žive. Potrebno je osuvremeniti program kako bi djeca ono što čuju na nastavi doista mogla primijeniti i u svakodnevnom životu nezamislivom bez medija, što je i cilj medijskog obrazovanja.

Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu Medijska kultura predlaže se tek kao fakultativni predmet.³⁸ Prema prijedlogu Cjelovite kurikularne reforme u prijedlogu Nacionalnog kurikuluma nastavnoga predmeta Hrvatski jezik medijska kultura uključena je u domenu kultura i mediji, uz domene komunikacija i jezik te književnost i stvaralaštvo. U dokumentu je predviđeno da se već od 1. razreda učenici susreću s različitim edukativnim i interaktivnim digitalnim medijima te tijekom prva četiri razreda osnovne škole nauče oblikovati i iskazivati vlastito mišljenje o određenim medijskim sadržajima.³⁹

Vrlo je važno biti djeci putokaz za pronalaženje pravih sadržaja u medijima. Ono što je popularno, o čemu se mnogo govori i piše ne mora uvijek biti dobro i ispravno. Često se dobri i kvalitetni sadržaji ne mogu „progurati“ do publike. Djeci je potrebno od najranije dobi ukazivati na loše, a usmjeravati na ono dobro jer dobrih i korisnih sadržaja ima u svim medijima, samo su potrebni vrijeme i volja za njihov pronalazak.

³⁷ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662>

³⁸ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2010). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Pribavljeno 3. 9. 2016., sa http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

³⁹ Ekspertna radna skupina. (2016). *Prijedlog nacionalnog kurikuluma nastavnog predmeta hrvatski jezik*. Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Hrvatski-jezik.pdf>

6. RADIO I DJECA

Većina djeca radijske zvuke upozna još u najranijoj dobi kada majke, kako bi svoje, ali i djetetove dnevne aktivnosti učinile bogatijim, veselijim i ljepšim, posežu za različitim radijskim sadržajima. Tada je za djecu radio tek uređaj koji proizvodi razne zvukove. Medijsku ulogu radija djeca upoznaju tijekom školovanja najprije u 3. razredu osnovne škole. Kako su djetetu od najranije dobi dostupni različiti zanimljivi i privlačni mediji, radio kao medij uglavnom ostaje po strani, nezanimljiv i neprivlačan. Gledajući starije ukućane, a kasnije i društvo dijete stvara vlastitu ljestvicu medijskih prioriteta.

Radio je bio i ostao važan medij ljudske svakodnevnice, a njegova uloga mijenjala se kroz povijest. U samim počecima radio je bio kulturni, odgojni i obrazovni medij. Tijekom raznih ratova postao je medij političke propagande, a danas je uloga radija uglavnom informativne i zabavljачke naravi.

6.1 Radio i djeca nekad

U svojim ranim počecima radio je primarno bio medij kulture, odgoja i obrazovanja pa su već tada u program radija, osim glazbe, uvedene radijske emisije za djecu, raznovrsna predavanja, jezični tečajevi, recepti i sl. (Mučalo, 2010: 148) Radio je bio okupljalište obitelji, a svaki član pronašao bi u radijskom programu nekoliko minuta za sebe. Odrasli su slušali informativne vijesti, mladi razna predavanja i tečajeve, a djeca su se zabavljala radioigrama i drugim radijskim emisijama za djecu. Osobito je djeci, vjerujem, bilo zanimljivo slušati glas koji dopire iz te kutije. Bilo je to pravo čudo. Već je u prošlosti uočena važnost primjene različitih medija u nastavi radi modernizacije programa te motiviranja učenika pa su tako radio i televizija vrlo brzo pronašli svoje mjesto u obrazovnom programu.

Radio Zagreb prvi je u Jugoslaviji (školska godina 1953./54.) započeo s emitiranjem sustavnog obrazovnog školskog programa. Emisije namijenjene nastavi pripremle su se u posebnoj redakciji koja se organizacijski nalazila u sklopu Radio Zagreba, a zatim ondašnjeg Savjeta za prosvjetu SRH. Radiotelevizija Zagreb emitira već školske godine 1960./61. usmjeren obrazovni program za škole. (Bačić i dr., 1970: 5) Od samoga početka Radiotelevizija usmjerava svoj obrazovni program prema školama i razvija ga kao imanentno

školski obrazovni program zato što: se u školama okuplja najmasovniji dio stanovništva koje uči; je ekspanzija obrazovanja i reforma školskog sustava u našoj zemlji tada otvorila je niz pitanja: slaba materijalna i tehnološka opremljenost škola, nestašica prostora i kadrova te nedovoljna stručna sprema kadrova. Radiotelevizijski programi obećavali su znatnu pomoć u rješavanju tih pitanja; je postojala tijesna suradnja Radiotelevizije Zagreb i nositelja prosvjetne politike Hrvatske i prosvjetnih institucija; intenzivno provođenje elektrifikacije zemlje omogućilo je da programi dospiju i u najudaljenije i najzabačenije škole kojima je pomoć radija i televizije bila najpotrebnija. Svrha takvih programa bila je racionalizacija i povećanje efikasnosti učenja. (Bačić i dr., 1970: 6) Tako zamišljeni programi morali su, u prvom redu, dati informacije i dokumente koji se ne mogu dobiti na drugi način (film, slika, muzejski predmeti, dragocjeni strojevi, makete, tehnološki procesi, itd.). Takvi programi omogućavali su nastavniku suradnju s najboljim specijalistima, profesorima, pedagogima, piscima, umjetnicima, i dr., a zadaća im je bila i aktualizirati nastavnu građu, tj. donositi najnovije informacije i dokumente kako bi se dijete integriralo u svijetu u kojemu živi. U odgojnom pogledu, mogućnosti radija i televizije ogledaju se u činjenici da ti mediji upoznaju gledatelja/slušatelja sa stvarnim životnim situacijama, sa prisutnim osobama koje se direktno obraćaju učenicima i koje ga prisiljavaju da proživljava ono što gleda/sluša. Unošenjem emocionalne atmosfere radio i televizija bili su nenadoknativa sredstva odgoja ličnosti, odnosno njegove humanizacije. Radio i televizija, u cjelokupnom obrazovnom sustavu tadašnjih vremena, pojavili su se kao najznačajnija sredstva racionalizacije i modernizacije cijelog obrazovnog sustava. (Bačić i dr., 1970: 7) U emisijama Školskog radija obrazovna područja bila su zastupljena u sljedećim omjerima: glazba s 30%, književnost s 20%, strani jezici s 20%, povijest s 10%, prirodne nauke s 10%, društveno – moralni odgoj s 5% i geografija s 5%. Matematika, fizika, likovne umjetnosti i druge znanstvene discipline koje se pretežno izražavaju vizualnim simbolima isključene su jer ih je nemoguće primjereno provesti samo zvukom. (Bačić i dr., 1970: 8) Program Radiotelevizije Zagreb obuhvaćao je: predškolski uzrast, osnovnu školu, srednje škole te odrasle. Najveći dio programa bio je namijenjen osnovnom obrazovanju. (Bačić i dr., 1970: 10) Program razredne nastave obuhvaćao je niz područja: materinski jezik, književnost, niz ciklusa za predmet poznavanja prirode i društva, poznavanja društva, muzički i likovni odgoj, a u pripremi je bio i opsežan program matematike. (Bačić i dr., 1970: 12) Radio Zagreb svakodnevno je emitirao brojne emisije kao što su: radijska emisija *Dobro jutro, djeco* namijenjena literarnom i glazbenom informiranju učenika osnovnih škola. Okosnicu literarnog dijela emisije činile su dramatizirane priče domaćih i stranih pisaca za djecu te izabrana ostvarenja same djece;

radijska emisija *Dogodilo se na današnji dan* emisija koja je svakoga dana prikazivala dva do tri lica ili događaja koje ne bi trebalo zaboraviti; radijska emisija *Radio – magazin za pionire* koja je donosila reportaže o životu i radu pionira i njihovih organizacija, putopisa, zanimljivosti iz svih životnih sfera, kviza, originalnih radova pionira; radijska emisija *Radio – sveučilište* ciklus je emisija o dostignućima suvremene nauke na svim područjima (medicina, tehnika, pravo, filozofija, atomistika, itd.); radijska emisija *Radio – drama za djecu* umjetnička je emisija Radio Zagreba u kojoj su maksimalno iskorištene mogućnosti radiofonskog izraza. Predstavlja sintezu glazbenog, literarnog i moralnog odgoja i tematski je djeci bliska i zanimljiva. Drugi program Radio Zagreba za najmlađe slušatelje emitirao je radijsku emisiju *Radio – vrtić*, a treći program radijsku emisiju *Razgovori o nauci i tehnici* za slušatelje s višim obrazovanjem. (Bačić i dr., 1970: 18)

6.2 Radio i djeca danas

Danas je radio kao uređaj koji proizvodi razne zvukove djeci poznat od najranije dobi. Radio kao medij djeca bolje upoznaju tijekom školovanja: u 3. razredu osnovne škole kada je naglasak na percepciji radijskih emisija za djecu, raspravljanju o njima te zamjećivanju zvučnih izražajnih sredstava te u 7. razredu osnovne škole kada je naglasak na prepoznavanju radijskih izražajnih sredstava, razlikovanju vrsta radijskih emisija te spoznavanju obavijesne, obrazovne i zabavne uloge radija.⁴⁰ O radiju se uči i na daljnjim obrazovnim razinama ovisno o vrsti škole te obrazovnom programu. U nastavi danas radio se uglavnom koristi kao uređaj za reprodukciju dječjih pjesama i skladbi na satima glazbene kulture, razgovora i pjesama na stranim jezicima, književnih tekstova, pjesama i priča na satima hrvatskoga jezika, opuštajuće i motivirajuće glazbe na satima likovne kulture i tjelesne i zdravstvene kulture te raznih pjesama s tematikom prirode na satima prirode i društva. U novije vrijeme učitelji i nastavnici koriste i brojne druge medije za reprodukciju različitih sadržaja kao što su računalo, laptop, tablet, mobiteli, internet, i dr. Tijekom školovanja i odrastanja djeca upoznaju radio više kao uređaj za reprodukciju različitih sadržaja nego kao medij koji nudi obilje zanimljivih edukativnih i zabavnih sadržaja. Radio danas obiluje različitim radijskim postajama koje nude bogat i zanimljiv program za sve uzraste. Zadatak je roditelja, učitelja, odgajatelja i ostalih

⁴⁰ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662>

pojedinaца bliskih djetetu ukazati djetetu na dobre i poučne sadržaje u svim medijima pa tako i na radiju. Potrebno je djecu upoznati sa svakim medijem i poticati ih na razumno korištenje svih medija. Svaki medij drugačije djeluje na čovjeka. Radio do čovjeka dopire zvukom i riječima, intiman je i nenametljiv, a opet je poput velike knjižnice – svatko može pronaći nešto za sebe. Vrlo je važno utjecati na dječju svijest od najranije dobi jer ukoliko im se već tada ukaže na prednosti korištenja raznih medija, djeca će usvojiti naviku korištenja svih medija te pronalaženja kvalitetnih sadržaja u njima. Kako bi djeci otkrili ljepote radija te ih potaknuli na slušanje pozitivnih, kvalitetnih i primjerenih radijskih sadržaja te kako bi sama djeca i mladi mogli govoriti drugima o različitim interesnim temama, profesori brojnih škola u Hrvatskoj, uz podršku osoblja škole i učenika, pokrenuli su školski radio. Pokretanjem školskog radija mnoge škole dobile su novi medij koji svakodnevno obogaćuje život škole. Projekt pokretanja školskoga radija ne zahtjeva prevelika novčana ulaganja, a dobit je iznimno velika i značajna. Škole u svijetu već su ranije prepoznale prednosti pokretanja školskoga radija, a sve je više školskih radija i u hrvatskim školama. Školski radio omogućuje učenicima i osoblju škole slušanje glazbe po izboru, novosti i događaja vezanih uz školu i širu društvenu zajednicu, o različitim aktualnim temama među djecom i mladima. Pokretanjem školskog radija dječje ideje i prijedlozi lakše dopiru do velikog broja ljudi. Djeca postaju kreatori i pokretači brojnih važnih školskih i društvenih aktivnosti. O programu uglavnom brine radijska skupina mladih novinara i tehničara uz podršku profesora škole. Sadržaj radijskih emisija djeca spremno i spretno, uz pomoć profesora, pripremaju i uvježbavaju kako bi u eteru sve dobro zvučalo. Oduševljenje djece ovakvim projektima doista je veliko, što potvrđuje i izjava mladog spikera školskoga radija M. Kosora u jednoj splitskoj školi: „Sad smo u 21. stoljeću gdje su mobiteli i laptopi presudni, a evo mi smo oformili ovaj tim kako bi se družili van mobitela i kompjutera, kako bi sjeli za stol i tako se zabavljali na nekakav zanimljiv, drugačiji način.“ Profesorica njemačkoga jezika T. Bundara, ujedno i urednica istoga radija, ističe kako je radio pokrenut jer učenike treba animirati da nauče nešto novo, a ne da u školu dolaze samo zbog ocjena. Također i da nauče nešto o sebi, ali i o medijskoj kulturi.⁴¹ Školski radio školi daje posebnost i novu dimenziju. Mnoge škole u Hrvatskoj prepoznale su vrijednost ostvarivanja ovoga projekta te je do danas u mnogim školama „progovorio“ školski radio. OŠ Antuna Mihanovića u Osijeku jedna je od brojnih škola koje su pokrenule školski radio. Brojne su prednosti pokretanja školskoga radija: bolje upoznavanje i uključivanje radija kao medija u svakodnevni život djece i mladih, razvoj

⁴¹ K.M (2016). *Splitski učenici osnovali školski radio koji odjekuje hodnicima škole*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://www.srednja.hr/Novosti/Hrvatska/Splitski-ucenici-osnovali-skolski-radio-koji-odjekuje-hodnicima-skole>

dječjeg samopouzdanja, sigurnosti i važnosti sudjelovanjem u radijskim emisijama, razvoj kreativnosti, stvaralačkih i govornih vještina, zanimanje za različita interesna područja te istraživanje istih, rješavanje važnih problema u školskoj i društvenoj zajednici, jačanje osjećaja pripadnosti školi i društvenoj zajednici, informiranje o važnim događajima, javno progovaranje o različitim temama, predstavljanje učeničkih talenata, drugačiji oblik zabave, aktivnost djece i ostalih zaposlenika škole, itd.

6.3 Dječje radijske emisije

Osim školskih radija koji učenicima nude slobodu stvaranja i izlaganja različitih sadržaja, razne radijske postaje nude djeci i njima primjerene različite radijske emisije. Dječje radijske emisije postoje još od samih početaka emitiranja radijskog programa u Hrvatskoj i nekada su, uz televizijske emisije, imale važnu obrazovnu i zabavljачku ulogu u dječjem odrastanju. Danas mnoge radijske postaje nude bogat radijski program u kojemu svoje mjesto pronalaze upravo i dječje radijske emisije. Hrvatski radio sa svojim regionalnim radijskim centrima nudi veliki broj zabavnih i obrazovnih emisija za djecu i mlade.

Na Prvom programu Hrvatskoga radija djeca mogu slušati radijsku emisiju *Priča za laku noć* koja svakodnevno uvodi djecu prije spavanja u svijet snova i maštanja, a emitira se svakoga dana od 19:48 do 20:00 sati. Priča se emitira još od davne 1953. godine i doživjela je brojne promjene: od čitanja i interpretiranja jednog glumca (nekad) do dramatizirane priče (danas) u kojoj sudjeluju poznati kazališni glumci, a režiraju redatelji Dramskog programa Hrvatskoga radija. Pri odabiru priča prednost se daje dobrim i afirmiranim domaćim autorima (Ivana Brlić – Mažuranić, Vesna Parun, Luko Paljetak, Zvonimir Balog, Anto Gardaš, Sanja Pilić, Željka Horvat Vukelja i dr.), no često se pričaju i priče stranih autora poput Andersena, braće Grimm, Lewisa Carola, i dr. Lijepe i dobre priče od najranije dobi uvode djecu u taj čudesan svijet mašte. Urednica priča je Mejra Vindajkijević.⁴² Ponedjeljkom se na Prvom programu Hrvatskoga radija emitira dječja radijska emisija *Glazbena kutijica* od 11:40 do 11:58 sati te od 19:30 do 19:48 sati. Ovaj glazbeni serijal za djecu donosi brojne zanimljive sadržaje iz glazbenoga svijeta – kako je Mozart proveo djetinjstvo, zašto se orgulje nazivaju kraljicom instrumenata, kako se izrađuju violine, itd. Ovo su samo neke od mnogobrojnih

⁴² *Priča za laku noć*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/prica-za-laku-noc/772/>

tema ove zanimljive glazbene emisije za djecu.⁴³ *Bijela vrana* poznata je dječja radijska emisija koja se emitira svakog četvrtka od 11:40 do 11:58 sati te od 19:30 do 19:48 sati. Autor i urednik emisije, Mladen Kušec, u svojim emisijama dokazuje da djeca često razmišljaju ozbiljnije od odraslih.⁴⁴ Petkom se pak od 11:40 do 11:58 sati te od 19:30 do 19:48 sati emitira radijska emisija *Stigla je pošta*, čija je autorica i urednica Sandra Maričić. Radijska emisija *Stigla je pošta* emisija je koju uz novinare Hrvatskoga radija stvaraju i mali novinari – učenici osnovnih i srednjih škola koji se javljaju u emisiju vijestima i prilozima iz svojih škola.⁴⁵ Za stariju osnovnoškolsku dob subotom se od 17:30 do 17:55 emitira radijska emisija *Čičak* koja govori o raznim zbivanjima u školama.⁴⁶ Nedjelja na Prvom programu Hrvatskoga radija malim slušateljima donosi radijsku emisiju *Mali radio vjeronauk* koja se emitira od 10:30 do 10:50, a namijenjena je djeci, mladima i odraslima, svima koji su „maleni u svojoj vjeri“. Emisija govori o najvažnijim blagdanima i svetkovinama, svecima i blaženicima, upoznaje slušatelje s Biblijom te otkriva na koji način danas mladi žive svoju vjeru. Autorica i urednica emisije je Jasenka Pajalić.⁴⁷ Uz *Mali radijski vjeronauk*, nedjelja na Prvom programu Hrvatskoga radija djeci i mladima nudi i emisije *Radioigra za djecu i mlade* te *Kutić poezije*. *Radioigra za djecu i mlade* emisija je koja se emitira od 16:05 do 16:45 sati, a namijenjena je djeci od pet do petnaest godina koja radiofonskim sredstvima, u izvedbi profesionalnih glumaca, predstavlja djela suvremenih hrvatskih književnika za djecu i mlade, dramatizacije poznatih klasika dječje književnosti te važne lektirne naslove. Urednica emisije je Nives Madunić Barišić.⁴⁸ Emisija *Kutić poezije* emitira se povremeno kao dodatak emisiji *Radioigra za djecu i mlade*, a pojedinačne emisije uvijek su tematski zaokružen izbor iz poezije predstavljenog pjesnika. U izvedbi sudjeluju profesionalni glumci, ali nerijetko su izvođači i djeca.⁴⁹ Osim ranije navedenih, Prvi program Hrvatskoga radija slušateljima nudi i brojne druge zabavne i obrazovne emisije koje mogu, ovisno o interesima, slušati i djeca, a neke od njih jesu: *Govorimo hrvatski*, *Dogodilo se na današnji dan*, *Umijeće odrastanja*, *Minijature za radoznale*, *Zašto tako*, *Putnici kroz vrijeme*, *Put pod noge*, *Zagrlimo Europu*, *Divni novi svijet*, *Povijest četvrtkom*, *Vodič za moderna vremena*, *Slušaj kako zemlja diše*,

⁴³ *Glazbena kutijica*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/glazbena-kutijica/106/>

⁴⁴ *Bijela vrana*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/bijela-vrana/578/>

⁴⁵ *Stigla je pošta*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/stigla-je-posta/122/>

⁴⁶ *Čičak*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/cicak/198/>

⁴⁷ *Mali radio vjeronauk*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/mali-radio-vjeronauk/109/>

⁴⁸ *Sumrak na vilinskim poljanama*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/ep/nada-mihaljevic-sumrak-navilinskimpoljanama/173420/>

⁴⁹ *Kutić poezije*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/kutic-poezije/767/>

Oko znanosti i dr.⁵⁰ Drugi program Hrvatskoga radija ležerniji je program s mozaičnim, zabavnim emisijama uživo, javljanjima s terena, kontakt emisijama i povratnim informacijama slušatelja⁵¹ pa sadržajem uglavnom nije privlačan djeci kao niti Treći program sa zahtjevnijim sadržajima iz društvenih, znanstvenih i kulturnih područja obilježen analitičnošću i produbljenošću u razradi pojedinih tema te izraženim kritičkim diskursom.⁵²

I regionalni programi Hrvatskoga radija nude velik broj zanimljivih sadržaja za djecu. Radio Dubrovnik svake nedjelje od 9:00 do 10:00 sati emitira zanimljivu radijsku emisiju *Šareni svijet*, odgojno obrazovnu emisiju za djecu, mlade i njihove roditelje. Emisija na zabavan i edukativan način progovara o predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim programima i aktivnostima na području Dubrovnika i Dubrovačko – neretvanske županije te podržava rad ekoloških udruga i udruga mladih. Autorica i urednica emisije je Nike Nagy.⁵³

I Radio Pula malim slušateljima nudi zanimljive radijske emisije. *Dvi minute za štorijice* emisija je koja se emitira svake nedjelje u 13:00 sati, a u njoj se čita proza i poezija članova Udruge cerebralne paralize Istarske županije.⁵⁴ Poznata emisije Radio Pule jest i *Tonkica Palonkica Frrr*, čiji je autor Mladen Kušec. Emisija se emitira tijekom školske godine, a *Tonkica Palonkica Frrr bubamara* je koja slušatelje svako jutro u 7:30 sati vodi u vrtiće i škole, među klupe i u dvorišta najmlađih slušateljica i slušatelja.⁵⁵

Radijske emisije privlačne djeci nudi i Radio Rijeka. Radijska emisija *Izabrani prijatelj* koja se emitira svake srijede u 18:15 sati privlači brojne male obožavatelje različitih životinja. Osim emisije *Izabrani prijatelj* zanimljive su i emisije *Baltazar* koja se emitira nedjeljom u 9:30 sati te *Iscjeljujuće priče*.⁵⁶

⁵⁰ *O postaji – Prvi program*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa http://radio.hrt.hr/prvi-program/o_postaji/

⁵¹ *O postaji – Drugi program*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa http://radio.hrt.hr/drugi-program/o_postaji/

⁵² *O postaji – Treći program*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa http://radio.hrt.hr/treci-program/o_postaji/

⁵³ *Šareni svijet*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-dubrovnik/emisija/sareni-svijet/790/>

⁵⁴ *Dvi minute za štorijice*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-pula/emisija/dvi-minute-za-storijice/1103/>

⁵⁵ *Tonkica Palonkica Frrr*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-pula/emisija/tonkica-palonkica-frrr/1003/>

⁵⁶ Radio Rijeka. Raspored emitiranja. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/raspored/?fch=10>

Na Radiju Sljeme djece i mladi ponedjeljkom mogu slušati emisiju *Hrvatski naš svagdašnji*, utorkom *Deveti krug* koja se bavi problematikom nasilja, četvrtkom *Kućni ljubimci*, a nedjeljom *Prstom po globusu*. Sve navedene emisije emitiraju se od 13:30 sati.⁵⁷

Svake nedjelje u 11:10 sati Radio Split emitira radijsku emisiju *Škrinjica za sne*, namijenjenu djeci do 15 godina. U emisiji se interpretiraju priče i poezije za djecu stranih i domaćih autora.⁵⁸

Radio Osijek, nama najpoznatiji i najbliži regionalni program Hrvatskoga radija, također nudi zanimljive sadržaje za djecu. Emisija *Srednjika* bavi se sadržajima vezanim uz sport, rekreaciju, natjecanja, mlade itd, a emitira se svake srijede od 16:10 do 16:55 sati. Nedugo nakon emisije *Srednjika* Radio Osijek emitira i emisiju *Djeco i mladi, o sportu se radi* koja je posvećena mladim, perspektivnim, potencijalnim sportašima, njihovim roditeljima, trenerima i svima ostalima koji se na neki način bave sportom.⁵⁹ Emisija *Veliki i mali* emitira se svake subote od 9:30 sati, a govori o tome što djeca slušaju, što se događa u školama itd.⁶⁰

Osim dječjih radijskih emisija na raznim programima Hrvatskoga radija i brojne lokalne postaje emitiraju radijske emisije za djecu, a neke od njih jesu: *Klackalica* (Radio Varaždin), *Mali svijet velikih misli* (Radio Istra), *Priča za laku noć* (Hrvatski katolički radio), *Veliki odmor* (Nautic radio Kaštela), *Dječji kutak* (Radio Novska), *Mali, veliki razgovori* (Radio Nova Gradiška), *Zvonjatica* (City-radio), *Mali, a veliki* (Gradski radio Belišće), *Pripovijetka za laku noć* (Gradski radio Belišće), *Đakovački klinici* (Novi radio), *Educa* (Novi radio) i brojne druge emisije. Kada govorimo o dječjim radijskim emisijama na lokalnim radijskim postajama važno je spomenuti i *Jutromlat*, poznatu radijsku emisiju koja se emitirala na Slavanskom svakog školskog dana od 7:15 do 7:30 sati kako bi razbudila i u novi dan uvela najmlađu populaciju.

Osim raznih radijskih emisija na radijskim postajama djeca danas mogu slušati zanimljive radijske emisije i na internetskom portalu Juhuhu. U suradnji s UNICEF – om Hrvatska radiotelevizija pokrenula je ovaj dječji portal namijenjen djeci od tri do jedanaest godina. Portal je dostupan i kao aplikacija te mu je moguće pristupiti putem računala, tableta i

⁵⁷ Radio Sljeme. Raspored emitiranja. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-sljeme/raspored/?fch=4>

⁵⁸ *Škrinjica za sne*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-split/emisija/skrinjica-za-sne/484/>

⁵⁹ Radio Osijek. Raspored emitiranja. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-osijek/raspored/2016/9/7/?fch=8>

⁶⁰ *Veliki i mali*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-osijek/emisija/veliki-i-mali/312/>

mobitela. Na novom portalu moguće je, na jednome mjestu, pronaći brojne televizijske i radijske emisije te razne igre. Sve sadržaje osmislila je i pripremila mala i vrijedna ekipa Produkcijškoga odjela Djeca i mladi HRT-a kako bi roditeljima i djeci učinila jednostavno dostupnim kvalitetan program u svakom trenutku i u sigurnome okružju. Emisije su podijeljene po uzrastima: za djecu od 3 do 6 godina te za djecu od 6 do 11 godina. U ponudi su radijske emisije kao što su *Bijela vrana*, *Punoglavci* i *E, baš me zanima*.⁶¹ U emisijama su predstavljene mnoge djeci zanimljive teme: *Kućni ljubimci*, *O oblacima*, *Život mrava*, *Šarena fizika*, *Žabe*, *Voda*, *Odrastanje* i brojne druge.⁶²

Hrvatska radiofonija danas nudi programske sadržaje primjerene svim generacijama. Ranija istraživanja pokazuju kako odrasli danas slušaju radio najčešće tijekom dnevnog odmora ili tijekom vožnje automobilom. Na radiju se najčešće slušaju glazbeni sadržaji te informativne vijesti. O slušateljskim navikama najmlađih nije mnogo poznato. Poznato je, naime da djeca radio poznaju još od najranije dobi te da o njemu uče tijekom školovanja.

⁶¹ HRT pokrenuo dječji portal Juhuhu. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://hrtprkazuje.hrt.hr/321152/hrt-pokrenuo-djecji-portal-juhu>

⁶² *E, baš me zanima*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://juhu.hrt.hr/emisija/18/e-bas-me-zanima>

PRAKTIČNI DIO

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOGA RADA

Kako bismo upoznali odnos djece i radija kao medija danas, potrebno je najprije istražiti kakve su trenutne navike slušanja radija djece. Također je potrebno proučiti što i kako djeca uče o radiju i radijskim emisijama u 3. razredu osnovne škole, kada se u školi prvi put susreću s radijem kao medijem te razlikuju li se sadržaji u osnovnoškolskim čitankama i udžbenicima iz hrvatskoga jezika različitih nakladnika.

Trenutne navike slušanja radija učenika ispitanika otkrio je anketni upitnik, a sadržaje o radiju, njihove sličnosti i razlike u školskim udžbenicima analiza udžbenika i čitanki hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole.

7.1 Opis istraživanja

Prvi dio istraživanja uključuje primjenu anketnoga upitnika. Istraživanje je provedeno tijekom svibnja 2016. godine u Osnovnoj školi August Šenoa Osijek s učenicima mlađe školske dobi. U istraživanje je uključeno 98 učenika drugih, trećih i četvrtih razreda. Na dan provedbe anketnoga upitnika nekoliko je učenika bilo odsutno te nisu pristupili ispunjavanju iste.

Drugi dio istraživanja uključuje analizu sadržaja o radiju i radijskim emisijama u udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole različitih nakladnika.

7.2 Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je upoznati trenutne navike slušanja radija učenika mlađe školske dobi (slušaju li učenici radio, koliko često, što najradije slušaju, u kojim prilikama te jesu li im poznate dječje radijske emisije), usporediti sadržaj o radiju i radijskim emisijama s kojim se

susreću učenici u udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole različitih nakladnika te provjeriti ostvaruju li dani sadržaji očekivana učenička postignuća predviđena Nastavnim planom i programom za osnovnu i srednju školu u nastavnoj temi *Radijska emisija* u 3. razredu osnovne škole.

7.3 Istraživačka pitanja

Istraživanje u ovome diplomskom radu polazi od sljedećih pitanja:

1. Kakve su trenutne navike slušanja radija učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa Osijek?
 - Slušaju li učenici radio?
 - Koliko često učenici slušaju radio?
 - Kada učenici najčešće slušaju radio?
 - Što najčešće učenici slušaju na radiju?
- Koliko dobro učenici ispitanici poznaju dječje radijske emisije?
- Čemu učenike poučava sadržaj o radiju i radijskim emisijama u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?
- Jesu li sadržaji o radiju i radijskim emisijama jednaki u svim analiziranim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?
- Ostvaruju li sadržaji u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole očekivana učenička postignuća prema Nastavnome planu i programu za osnovne i srednje škole u nastavnoj temi *Radijska emisija* u 3. razredu osnovne škole?

7.4 Uzorak istraživanja

U prvom dijelu istraživanja sudjelovalo je 98 (N=98) učenika ispitanika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa Osijek.

U drugom dijelu istraživanja provedena je analiza sadržaja o radiju i radijskim emisijama u sedam udžbenika i čitanki iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole.

7.5 Instrumenti i postupci istraživanja

Podaci za potrebe ovoga diplomskoga rada prikupljeni su postupcima anketiranja te analize školskih udžbenika, a kao instrument istraživanja korišten je anketni upitnik.

7.5.1 Anketni upitnik

Svrha anketnoga upitnika bila je istražiti trenutne navike slušanja radija učenika mlađe školske dobi. Anketiranje je bilo u potpunosti dobrovoljno i anonimno. Učenici ispitanici rado su pristupili ispunjavanju ankete uz kraća pitanja i manje nejasnoće. Učenicima trećih i četvrtih razreda anketa je poznati i već viđeni instrument, dok je većini učenika drugih razred anketa o slušateljskim navikama bila prvi susret s takvim instrumentom.

Anketni upitnik sastoji se od 9 pitanja koja su jednostrukoga, dvostrukoga i višestrukoga izbora te otvorenoga tipa. Pitanjima anketnoga upitnika prethode dva predpitanja: spol i razred. Od ostalih pitanja jedno pitanje jednostrukog je izbora, dva su pitanja dvostrukoga izbora, 4 su pitanja višestrukoga izbora i 3 pitanja otvorenoga tipa. Pitanja su oblikovana logičnim slijedom, kratka su i jasna.

Anketnim upitnikom ispitivalo se sljedeće:

- Slušaju li učenici radio?
- Koliko često učenici slušaju radio?
- Kada učenici najčešće slušaju radio?
- Koje radijske postaje učenici najčešće slušaju?
- Što učenici najčešće slušaju na radiju?
- Koje dječje radijske emisije učenici poznaju?
- Imaju li učenici najdražu dječju radijsku emisiju te kako se ona zove?
- Jesu li učenici sudjelovali u nekoj radijskoj emisiji te kako se ona zove?

7.5.2 Analiza udžbenika i čitanke iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole

Svrha analize udžbenika i čitanke iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole bila je proučiti i usporediti sadržaje o radiju i radijskim emisijama s kojima se susreću učitelji i učenici u udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole različitih autora i nakladnika. U analizu su uključene 3 čitanke iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole, 3 udžbenika koja su spoj čitanke i udžbenika hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole te jedan integrirani radni udžbenik za hrvatski jezik u 3. razredu osnovne škole.

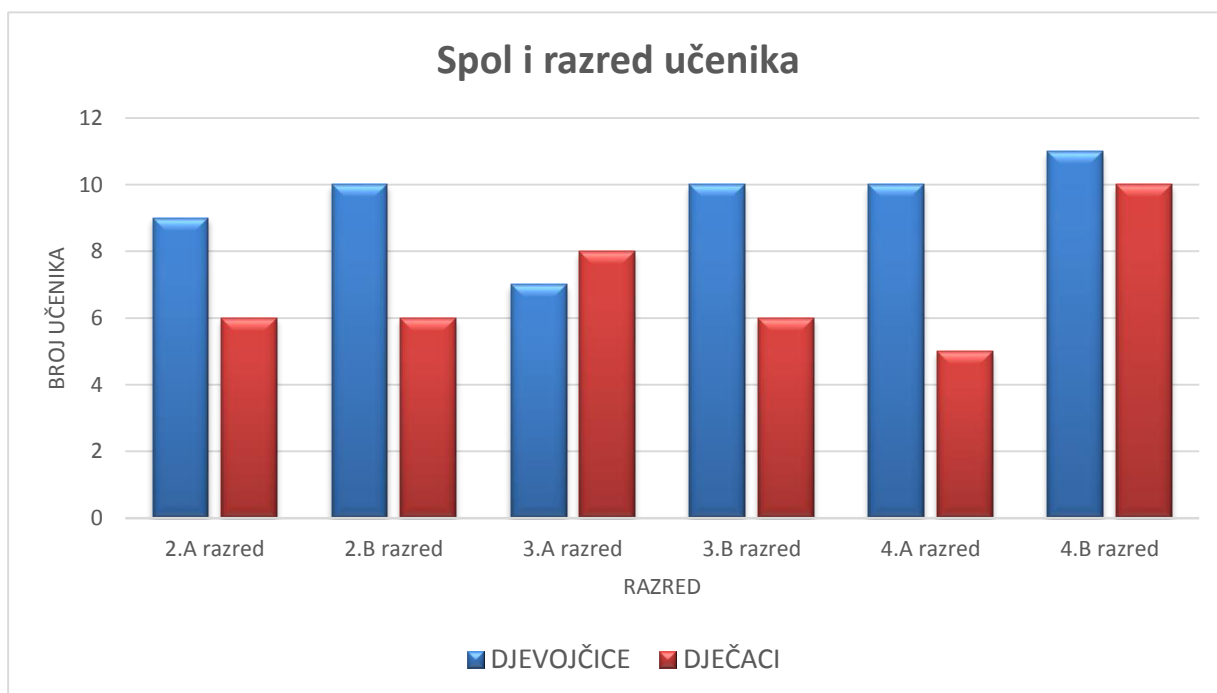
8. ANALIZA PODATAKA

8.1 Analiza anketnoga upitnika

Prvi dio istraživanja uključuje postupak anketiranja koji je, kako je ranije navedeno, proveden u Osnovnoj školi August Šenoa Osijek u nižim razredima osnovne škole. Anketni upitnik ispunilo je 98 učenika drugih (2.A i 2.B razred), trećih (3.A i 3.B razred) i četvrtih (4.A i 4.B razred) razreda. U anonimnom anketnom upitniku 9 je pitanja različitog tipa: jednostrukoga, dvostrukoga i višestrukoga izbora te otvorenoga tipa. Pitanjima prethode predpitanja o spolu i razredu. Anketnim upitnikom željelo se istražiti kakve su trenutne navike slušanja radija učenika mlađe školske dobi.

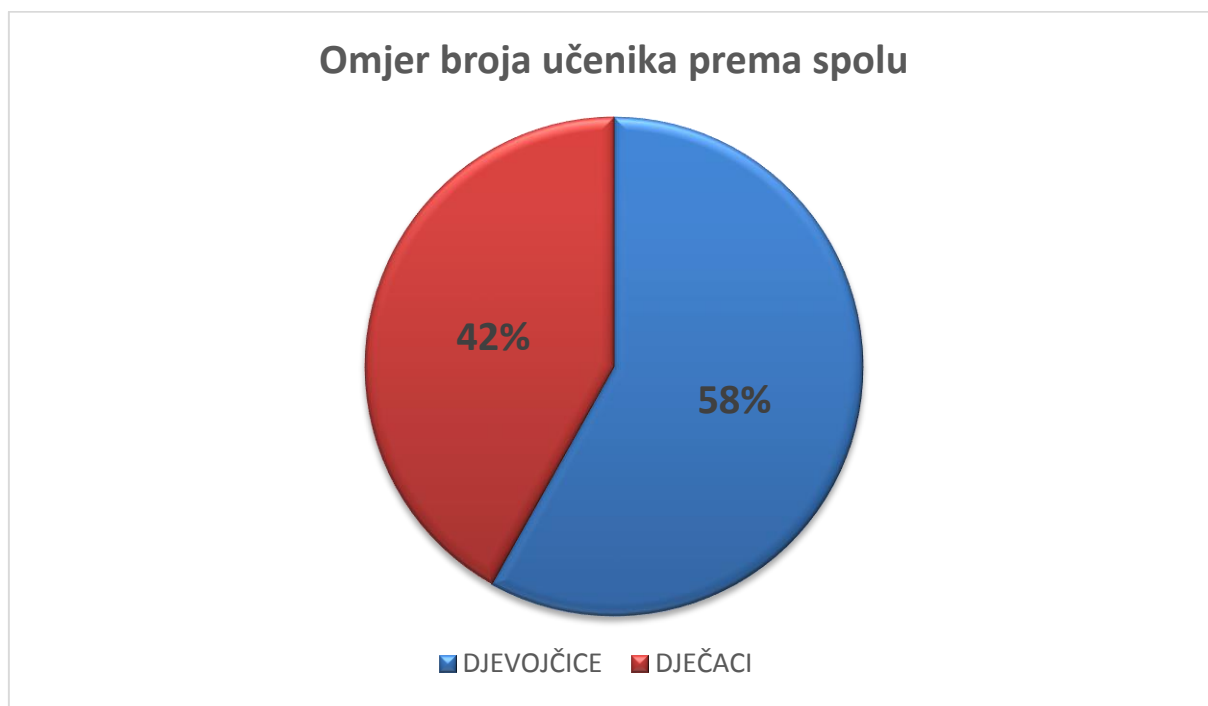
8.1.1. Spol i razred učenika ispitanika

Anketni upitnik započinje predpitanjima o spolu i razredu. Analiza ispunjenih anketnih upitnika rezultirala je sljedećim podacima:

Grafikon 1. Broj učenika prema spolu i razredu

Od 98 učenika, kako prikazuje grafikon 1, 15 je učenika 2.A razreda, 16 učenika 2.B razreda, 15 učenika 3.A razreda, 16 učenika 3.B razreda, 15 učenika 4.A razreda te 21 učenik 4.B razreda. U gotovo svim razredima broj djevojčica premašuje broj dječaka pa tako: u 2.A razredu ima 9 djevojčica i 6 dječaka; u 2.B razredu ima 10 djevojčica i 6 dječaka; u 3.A razredu ima 7 djevojčica i 8 dječaka; u 3.B razredu ima 10 djevojčica i 6 dječaka; u 4.A razredu 10 je djevojčica i 6 dječaka, a u 4.B razredu 11 djevojčica i 10 dječaka.

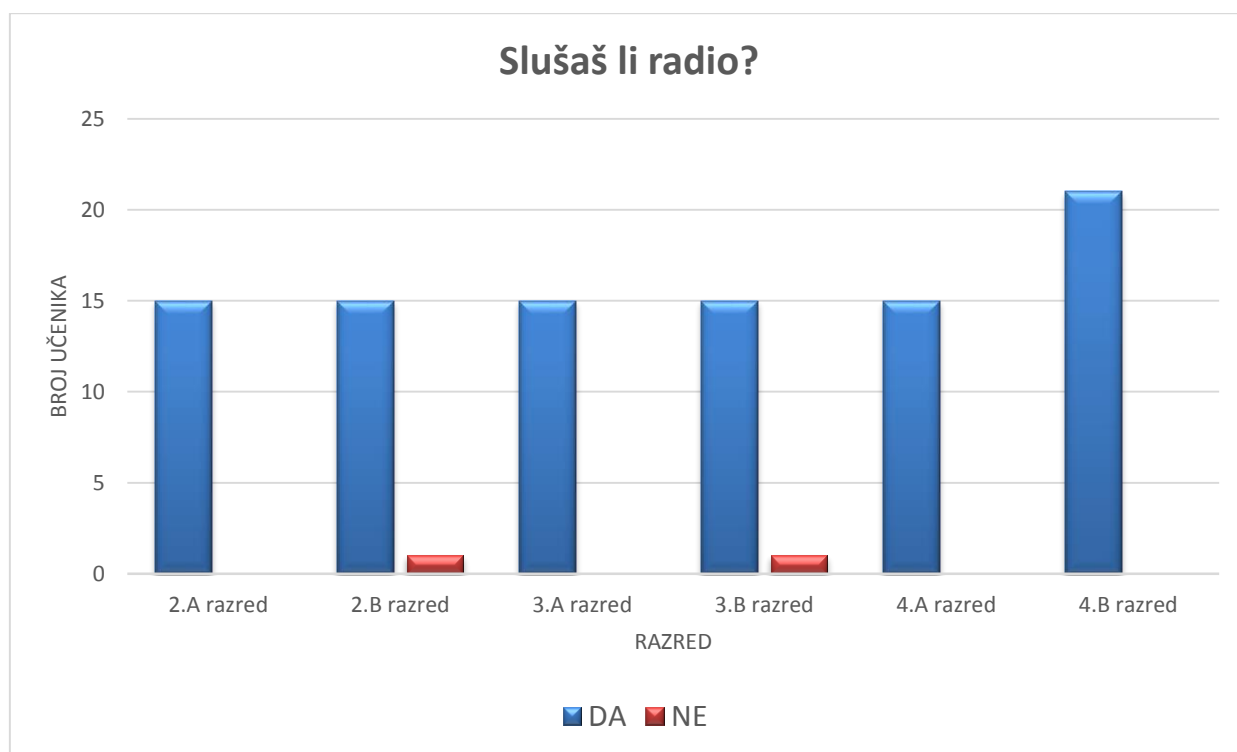

Grafikon 2. Omjer broja učenika (ispitanika) prema spolu

Od 98 učenika, kako prikazuje grafikon 2, 58% su djevojčice (57 djevojčica), a 42% dječaci (41 dječak).

8.1.2 Slušanje radija

Nakon predpitanja o spolu i razredu slijedi prvo pitanje anketnoga upitnika. *Slušaš li radio?* Pitanje je dvostrukoga izbora te su učenici mogli zaokružiti DA ili NE, ovisno o slušateljskim navikama.

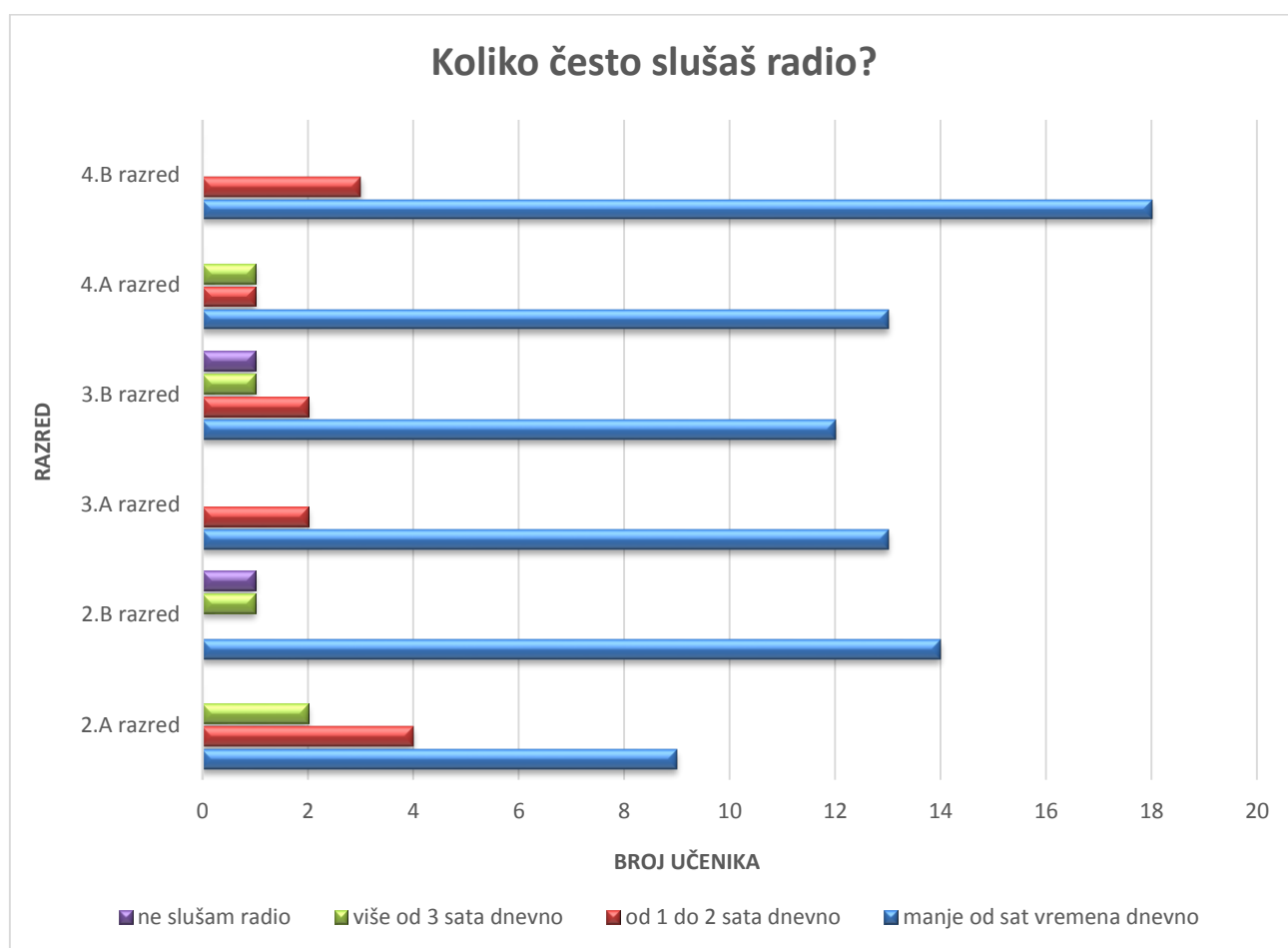

Grafikon 3. Broj učenika koji slušaju / ne slušaju radio prema razredima

Oko ovog pitanja gotovo nema nikakvih dvojbi. Većina učenika drugih trećih i četvrtih razreda, točnije njih čak 96, sluša radio. Na ovo pitanje negativan odgovor dala su samo 2 učenika, po jedan učenik iz 2.B i 3.B razreda. Dakle, naviku slušanja radija imaju gotovo svi učenici ispitanici.

8.1.3 Učestalost slušanja radija

Sljedeće pitanje anketnoga upitnika jest *Koliko često slušaš radio?* Uz pitanje, učenicima su bila ponuđena tri odgovora od kojih su učenici trebali odabrati jedan koji odgovara njihovoj učestalosti slušanja radija. Učenicima su uz pitanje bili ponuđeni sljedeći odgovori: *manje od sat vremena dnevno, od 1 do 2 sata dnevno te više od tri sata dnevno.*

Grafikon 4. Učestalost slušanja radija po razredima

Proučavajući grafikon 4, o učestalosti slušanja radija zaključujemo sljedeće:

U 2.A razredu svi učenici slušaju radio. Njih 9 sluša radio manje od sat vremena dnevno, 4 ih sluša od 1 do 2 sata dnevno, a 2 učenika radio čak slušaju i više od 3 sata dnevno.

U 2.B razredu od 16 učenika 1 učenik ne sluša radio. 14 učenika radio sluša manje od sat vremena dnevno, a tek jedan učenik radio sluša više od 3 sata dnevno.

U 3.A razredu, kao i u 2.A razredu, svi učenici slušaju radio. 13 učenika sluša radio manje od sat vremena dnevno, a 2 učenika radio slušaju od 1 do 2 sata dnevno.

U 3.B razredu, kao i u 2.B razredu, jedan učenik ne sluša radio. 12 učenika radio sluša manje od sat vremena dnevno, 2 učenika slušaju radio od 1 do 2 sata dnevno, a 1 učenik više od 3 sata dnevno.

U 4.A razredu 13 učenika sluša radio manje od sat vremena, 1 učenik sluša radio od 1 do 2 sata dnevno te preostali 1 učenik više od 3 sata dnevno.

U 4.B razredu 18 učenika sluša radio manje od sat vremena, a preostalih troje učenika radio slušaju od 1 do 2 sata dnevno.

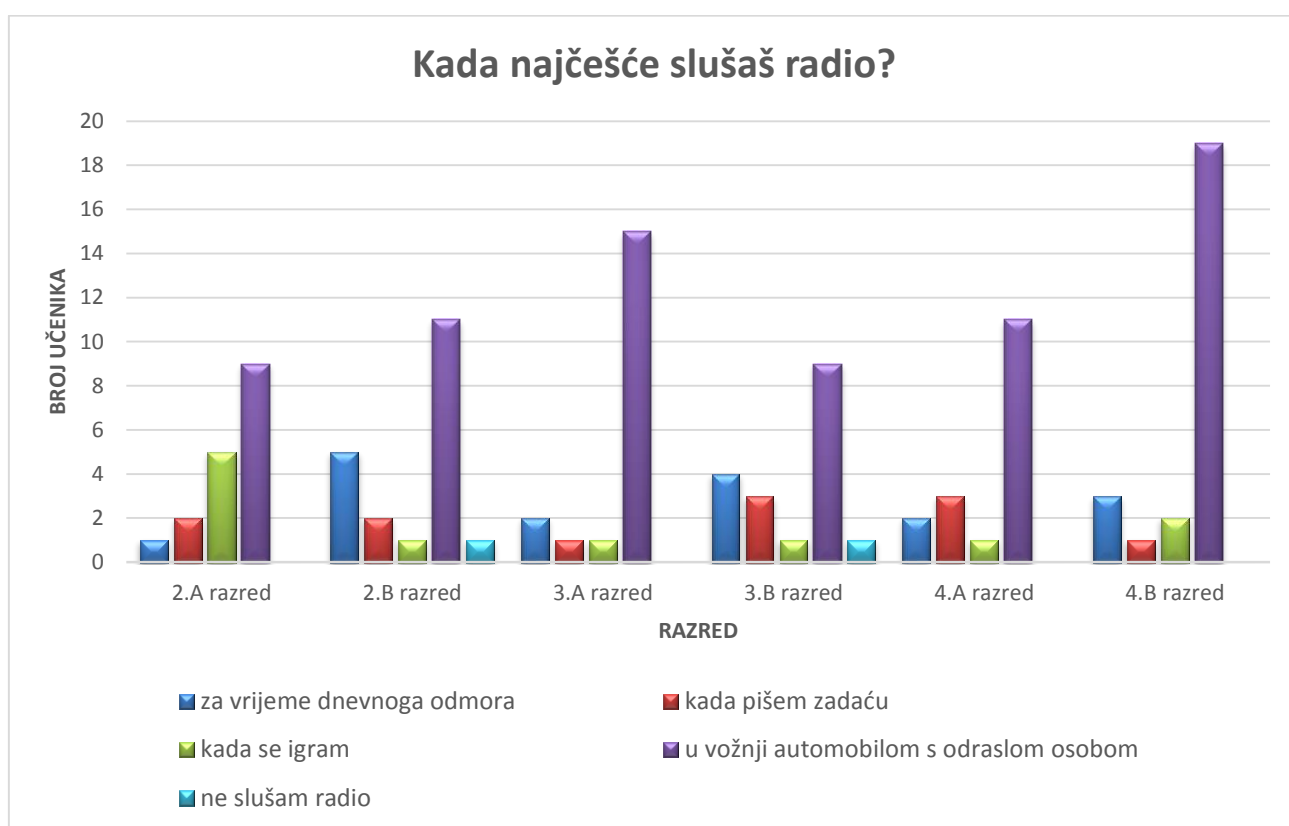
Većina učenika ispitanika u svim razredima, kako prikazuje i grafikon 5, radio sluša manje od sat vremena dnevno, njih čak 81% (79 učenika). 12% učenika ispitanika radio sluša od 1 do 2 sata dnevno (12 učenika), 5% učenika više od 3 sata dnevno (5 učenika), a 2% učenika ispitanika ne sluša radio (2 učenika).

Grafikon 5. Učestalost slušanja radija – najčešći odgovor

8.1.4 Situacije u kojima se sluša radio

U sljedećem, 3. pitanju anketnoga upitnika učenici ispitanici trebali su zaokružiti u kojim situacijama, tj. kada najčešće slušaju radio. Učenicima su bili ponuđeni sljedeći odgovori: *za vrijeme dnevnoga odmora, kada pišem zadaću, kada se igram i u vožnji automobilom s odraslom osobom*. Budući da je ovo pitanje višestrukoga izbora, učenici ispitanici mogli su zaokružiti više odgovora koji odgovaraju njihovim navikama.

Grafikon 6. Situacije u kojima se najčešće sluša radio

O situacijama u kojima učenici ispitanici najčešće slušaju radio iz grafikona 6 vidljivo je sljedeće:

Većina učenika 2.A razreda, njih 9, radio najčešće sluša u vožnji automobilom s odraslom osobom. 5 učenika radio voli slušati za vrijeme igre, kao ugodnu pozadinu, 2

učenika radio slušaju tijekom rješavanja domaće zadaće, a radio je pronašao mjesto i u dnevnom odmoru jednoga učenika.

U 2.B razredu u vožnji automobilom s odraslom osobom radio sluša čak 11 učenika, 1 učenik sluša radio tijekom igre, 2 učenika tijekom rješavanja domaće zadaće, a čak 5 učenika voli slušati radio za vrijeme dnevnoga odmora. U istom razredu nalazi se i učenik koji ne sluša radio.

Kao i u prethodnim razredima, i u 3.A razredu većina učenika, njih čak 15, sluša radio u vožnji automobilom s odraslom osobom. Tijekom igre i pisanja zadaće radio sluša po jedan učenik, a za vrijeme dnevnoga odmora radio slušaju 2 učenika.

U 3.B razredu jedan učenik ne sluša radio, 9 učenika sluša radio u vožnji automobilom s odraslom osobom, 4 učenika slušaju radio tijekom dnevnoga odmora, 3 učenika slušaju radio za vrijeme rješavanja domaće zadaće, a 1 učenik slušanjem radija upotpunjuje igru.

U 4.A razredu 11 učenika sluša radio u vožnji automobilom s odraslom osobom, 3 učenika slušaju radio tijekom pisanja zadaće, 2 učenika tijekom dnevnoga odmora te 1 učenik tijekom igre.

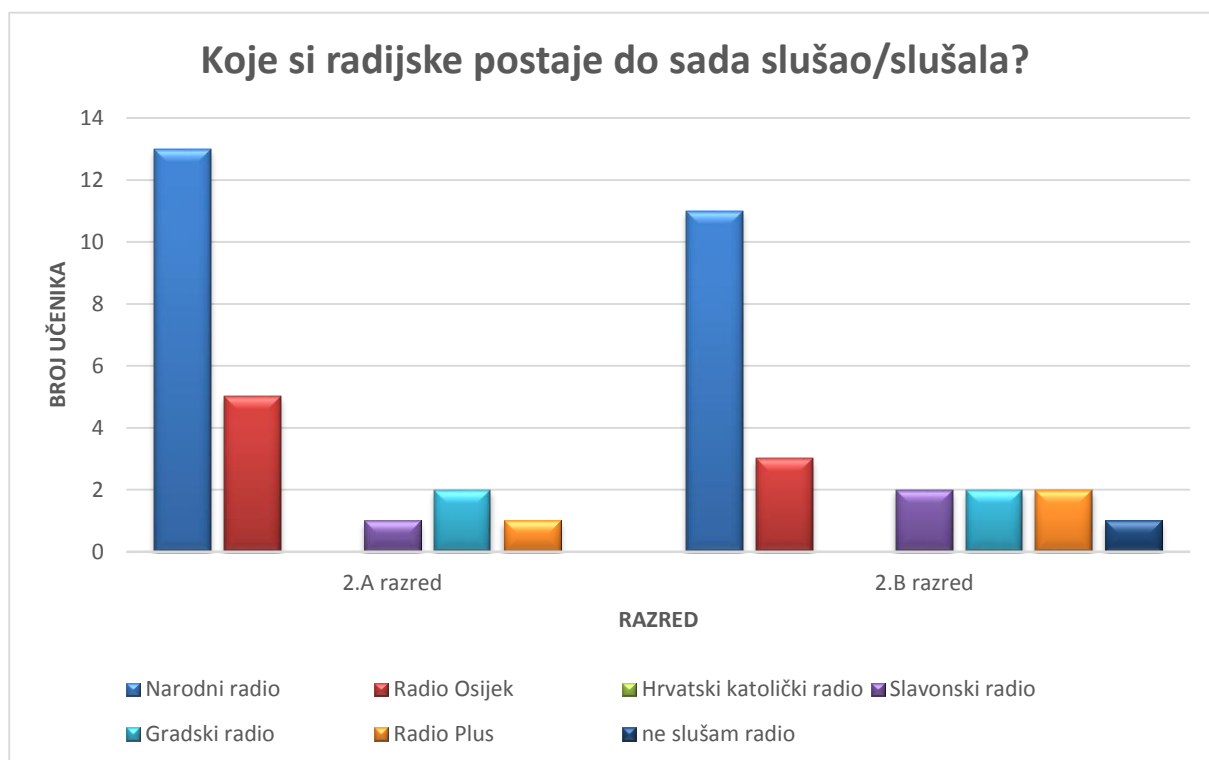
I u 4.B razredu najveći broj učenika, njih čak 19, najčešće sluša radio u vožnji automobilom s odraslom osobom. Za vrijeme dnevnoga odmora radio slušaju 3 učenika, za vrijeme igre 2 učenika te tijekom pisanja zadaće 1 učenik.

Dakle, većina učenika ispitanika radio najčešće sluša u vožnji automobilom s odraslom osobom, njih čak 74. Nakon vožnje automobilom, radio se najčešće sluša za vrijeme dnevnoga odmora (17 učenika), tijekom pisanja zadaće (12 učenika) te tijekom igre (11 učenika).

Djeca najčešće uz odrasle radio slušaju tijekom vožnje automobilom kako bi upotpunili dugotrajna putovanja te čuli važne vijesti i novosti.

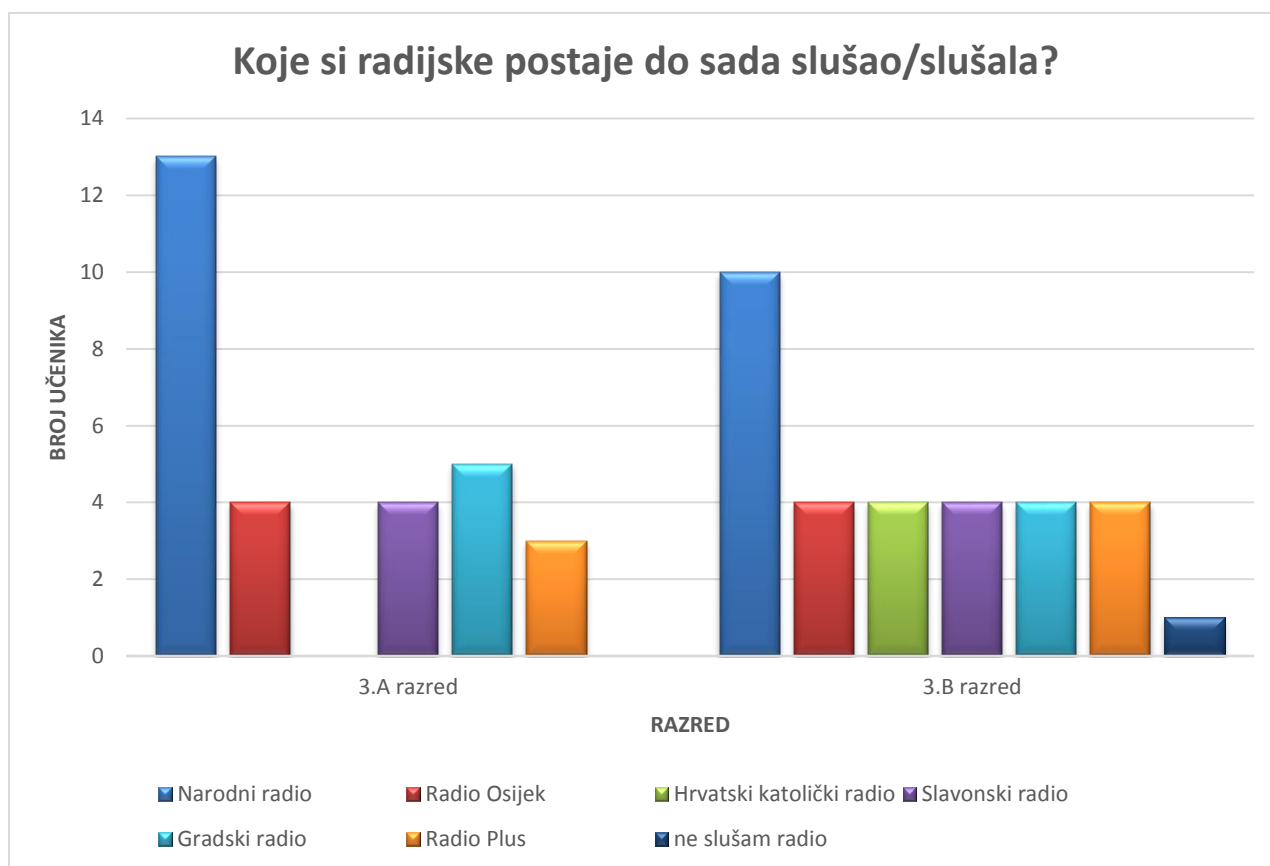
8.1.5 Najslušanije radijske postaje

U sljedećem, 4. pitanju anketnoga upitnika, učenici ispitanici trebali su zaokružiti radijske postaje koje su do sada slušali. Učenicima su od radijskih postaja bile ponuđene sljedeće: *Narodni radio*, *Radio Osijek*, *Hrvatski katolički radio*, *Slavonski radio*, *Gradski radio* te *Radio Plus*. Sve navedene radijske postaje učenicima su poznate pa je i odabir učenika bio višestruk.

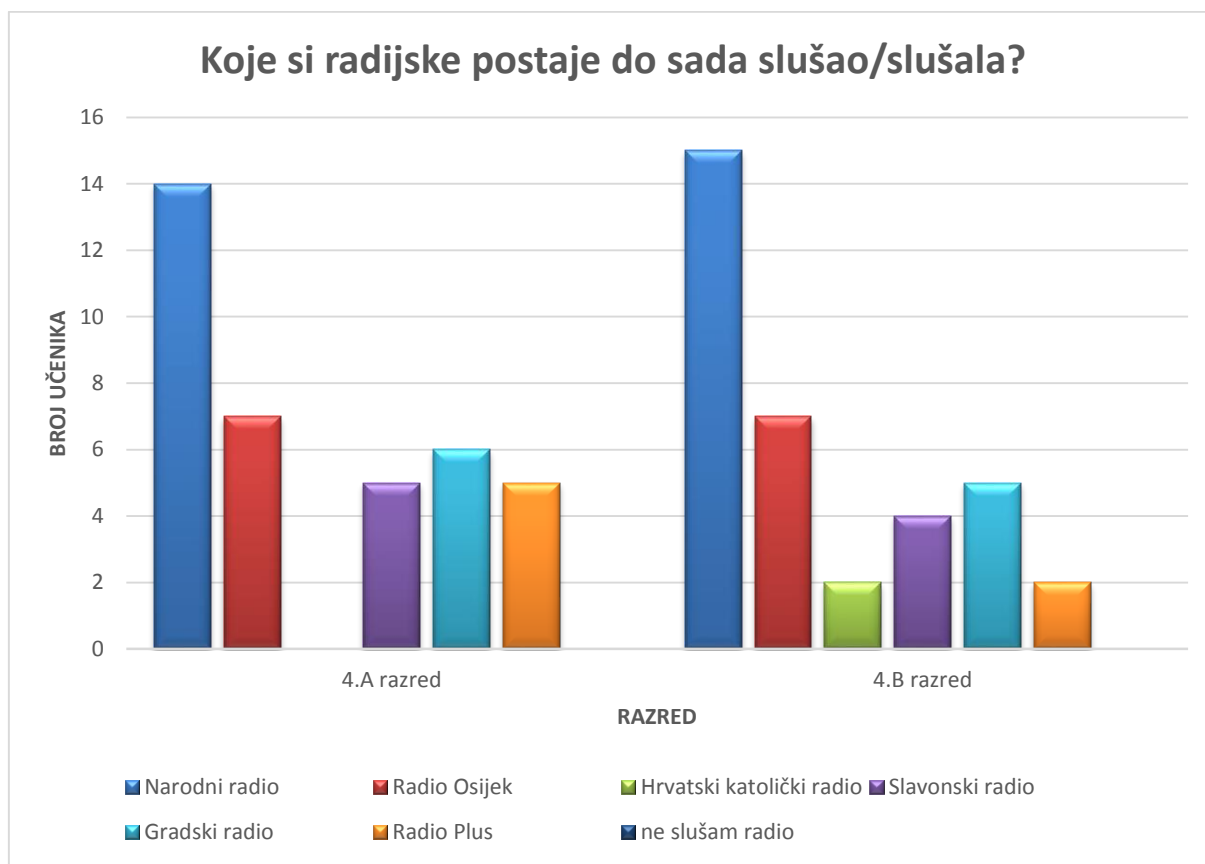
Grafikon 7. Najslušanije radijske postaje učenika ispitanika drugih razreda (2.A i 2.B)

Grafikon 7 prikazuje koliko učenici ispitanici drugih razreda slušaju pojedine radijske postaje. Kao najslušanija radijska postaja među učenicima ispitanicima drugih razreda ističe se Narodni radio. Narodni radio sluša čak 13 učenika 2.A i 11 učenika 2.B razreda. Radio Osijek sluša 5 učenika 2.A i 3 učenika 2.B razreda. Hrvatski katolički radio nažalost nema svoju publiku među najmlađim ispitanicima. Gradski radio slušaju 2 učenika 2.A i 2 učenika 2.B razreda, Slavonski radio 1 učenik 2.A i 2 učenika 2.B razreda kao i Radio Plus. Kao što je i iz ranijih grafikona poznato, jedan učenik 2.B razreda nema naviku slušanja radija.

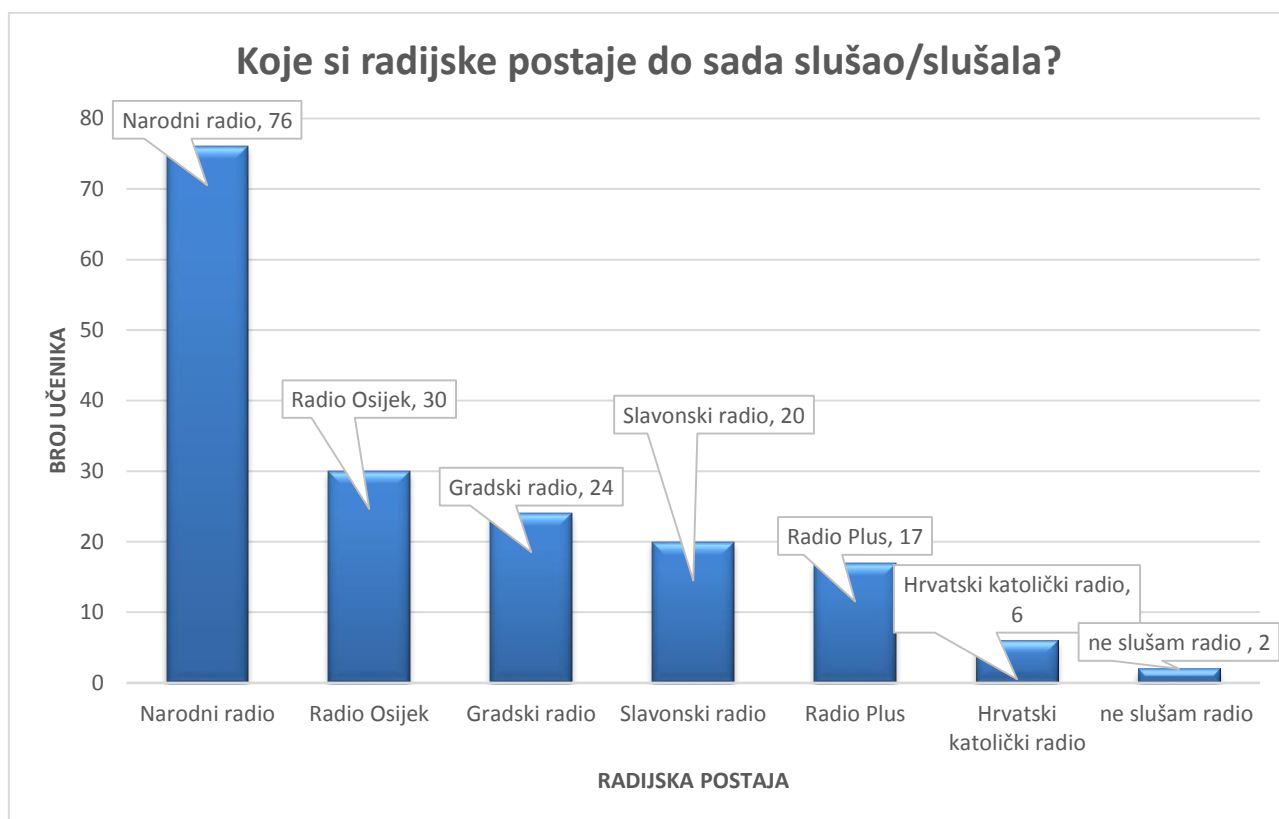
Grafikon 8. Najslušanije radijske postaje učenika ispitanika trećih razreda (3.A i 3.B)

Grafikon 8 prikazuje koliko učenici ispitanici trećih razreda slušaju pojedine radijske postaje. Kao i u drugim razredima, i u trećim razredima Narodni radio ističe se kao najslušanija radijska postaja koju sluša 13 učenika 3.A i 10 učenika 3.B razreda. Sljedeća najslušanija radijska postaja među učenicima trećih razreda jest Gradski radio koji sluša 5 učenika 3.A i 4 učenika 3.B razreda. Radio Osijek, kao i Slavonski radio u 3.A kao i u 3.B slušaju 4 učenika. Hrvatski katolički radio u 3.A razredu nema svoju publiku, dok u 3.B isti radio slušaju 4 učenika. Radio Plus slušaju 3 učenika 3.A razreda i 4 učenika 3.B razreda. U 3.B razredu jedan je učenik koji ne sluša radio.

Grafikon 9. Najslušanije radijske postaje učenika ispitanika četvrtih razreda (4.A i 4.B)

Koliko učenici ispitanici četvrtih razreda slušaju pojedine radijske postaje prikazuje grafikon 9. Kao i u drugim i u trećim razredima, i u četvrtim razredima uvjerljivo najslušanija radijska postaja jest Narodni radio kojega sluša 14 učenika 4.A i 15 učenika 4.B razreda. Nakon Narodnoga radija, najslušanija radijska postaja među učenicima ispitanicima četvrtih razreda jest Radio Osijek kojega i u 4.A i u 4.B sluša 7 učenika. Sljedeći po slušanosti jest Gradski radio kojega sluša 6 učenika 4.A i 5 učenika 4.B razreda. Slavonski radio sluša 5 učenika 4.A i 4 učenika 4.B razreda, Radio Plus 5 učenika 4.A i 2 učenika 4.B razreda, a Hrvatski katolički radio slušaju tek 2 učenika 4.B razreda.

Grafikon 10. Poredak radijskih postaja prema slušanosti učenika ispitanika

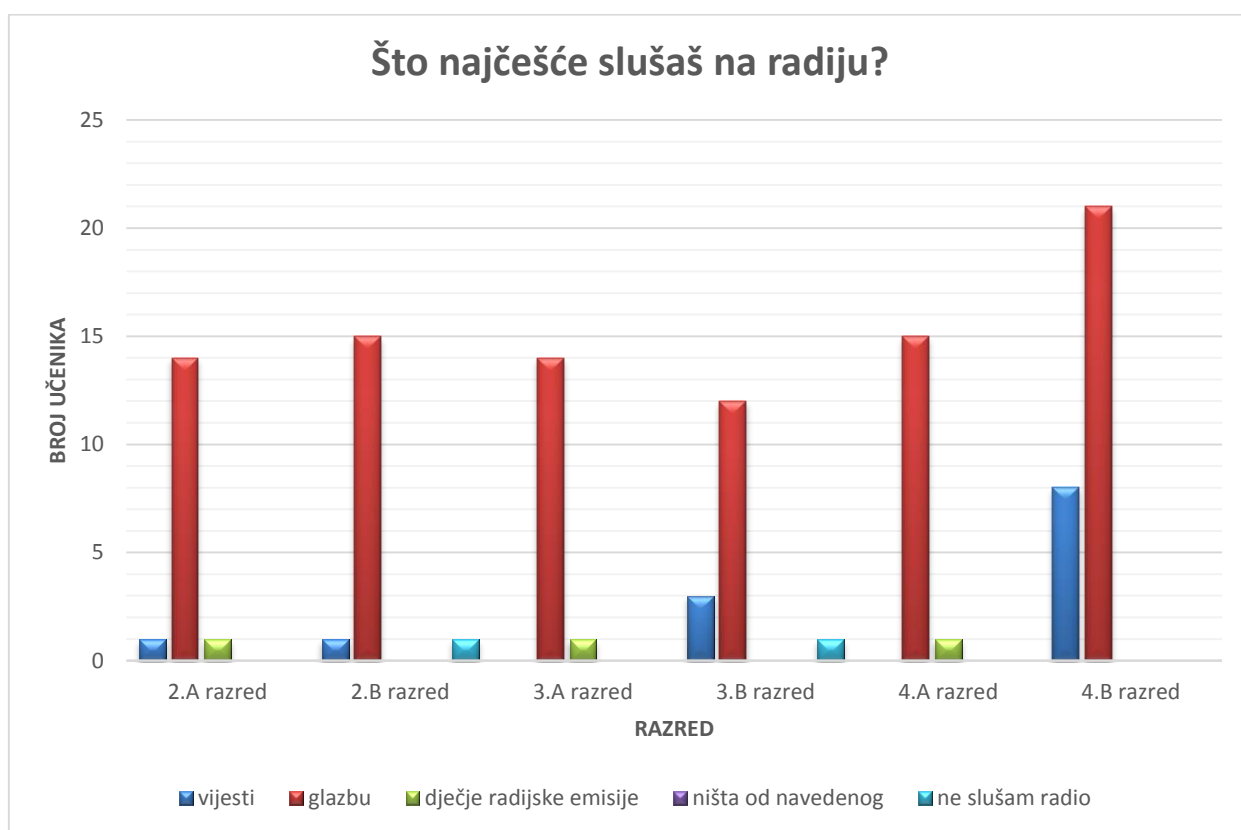
Proučavajući grafikone 7, 8, 9 i 10 uočljivo je kako kao najslušanija radijska postaja među učenicima ispitanicima drugih, trećih i četvrtih razreda uvjerljivo dominira Narodni radio kojega je zaokružilo čak 76 učenika. Slijedi ga Radio Osijek kojega je odabralo 30 učenika, zatim Gradski radio sa 24 učenika, Slavonski radio sa 20 učenika, Radio Plus sa 17 učenika te Hrvatski katolički radio, kojega učenici najmanje slušaju, sa 6 učenika. Poznato nam je iz ranijih grafikona kako 2 učenika ne slušaju radio.

Često se i među odraslima Narodni radio, uz Otvoreni radio ističe kao najslušanija radijska postaja. Narodni radio sadržajno je profiliran kao glazbeni radio koji emitira isključivo domaću glazbu. Na Narodnom radiju njeguju se i posebni oblici informativnog programa – dobre vijesti, prilozi iz kulture, vikend vijesti posvećene turizmu, zdravlju i dr.⁶³

⁶³ O Narodnom radiju. Pribavljeno 10. 9. 2016., sa <http://www.narodni.hr/o-nama/>

8.1.6 Najslušaniji radijski sadržaji

Sljedeće, 5. pitanje anketnoga upitnika glasi *Što najčešće slušaš na radiju?* Kao i uz prethodna dva pitanja, i uz ovo pitanje učenicima su bili ponuđeni sljedeći odgovori: *vijesti, glazbu, dječje radijske emisije te ništa od navedenog*. Učenici su mogli zaokružiti jedan ili više odgovora, ovisno o tome što vole slušati.

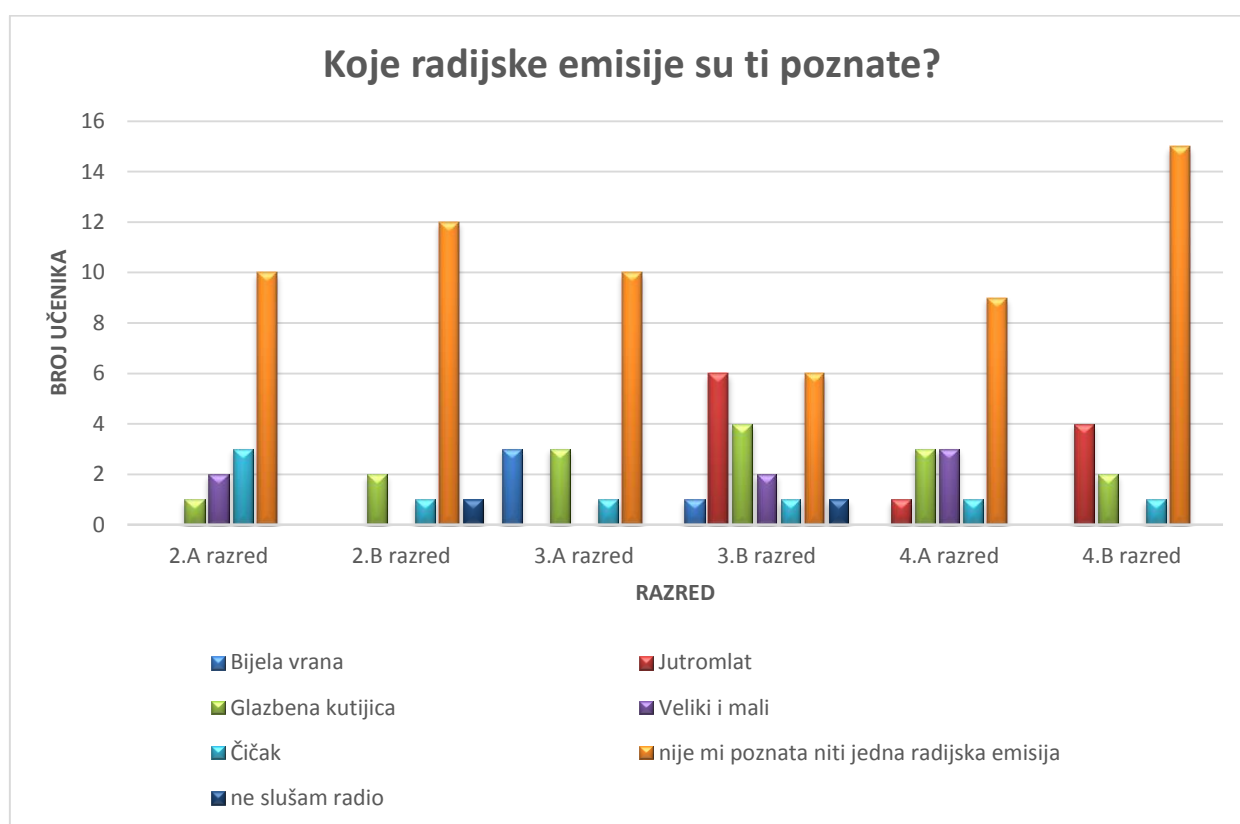

Grafikon 11. Najslušaniji radijski sadržaji učenika ispitanik

Grafikon 11 prikazuje kako je najslušaniji radijski sadržaj učenika ispitanika nedvojbeno glazba. Glazbu na radiju sluša 14 učenika 2.A i 3.A razreda, 15 učenika 2.B i 4.A razreda, 12 učenika 3.B razreda te 21 učenik 4.B razreda. Vijesti na radiju sluša tek nekoliko učenika: po jedan učenik iz 2.A i 2.B razreda, 3 učenika u 3.B, 8 učenika u 4.B dok u 3.A i u 4.A nijedan učenik ne sluša vijesti. Dječje radijske emisije na radiju sluša najmanji broj učenika, po jedan učenik iz 2.A, 3.A i 4.A razreda. Dakle glazba je uvjerljivo najčešće slušani sadržaj na radiju što i ne čudi budući da kao najslušanija radijska postaja među učenicima uvjerljivo dominira Narodni, glazbeni radio. Učenici najmanje slušaju dječje radijske emisije.

8.1.7 Dječje radijske emisije

U 6. pitanju koje je i posljednje pitanje višestrukoga izbora učenici ispitanici trebali su zaokružiti dječje radijske emisije koje su im poznate. Ukoliko učenicima navedene dječje radijske emisije nisu poznate i ukoliko ih nisu slušali, učenici su trebali prijeći na sljedeće pitanje. Kao radijske emisije učenicima su bile ponuđene poznatije dječje radijske emisije kao što su: *Bijela vrana*, *Jutromlat*, *Glazbena kutijica*, *Veliki i mali* te *Čičak*.

Grafikon 12. Poznavanje dječjih radijskih emisija

Kako su dječje radijske emisije najmanje slušani sadržaj među učenicima ispitanicima, što je vidljivo iz grafikona 11 i ne začuđuju toliki podaci prikazani u grafikonu 12 prema kojemu većini djece (62 učenika) nije poznata niti jedna od navedenih dječjih radijskih emisija.

U 2.A razredu 2/3 učenika, njih 10, ne poznaje niti jednu od navedenih dječjih radijskih emisija. Dječju radijsku emisiju *Čičak* poznaju i slušaju 3 učenika, emisiju *Veliki i mali* 2 učenika, a jednom učeniku poznata je radijska emisija *Glazbena kutijica*. Dječje radijske emisije *Bijela vrana* i *Jutromlat* nisu poznate niti jednom učeniku 2.A razreda.

U 2.B razredu dječje radijske emisije prepoznaje i sluša tek nekolicina učenika. 12 učenika ne poznaje niti jednu od navedenih dječjih radijskih emisija, *Glazbenu kutijicu* poznaju i slušaju 2 učenika, radijsku emisiju *Čičak* poznaje i sluša tek 1 učenik, a jedan učenik radio uopće ne sluša. Dječje radijske emisije *Bijela vrana*, *Jutromlat* te *Veliki i mali* nisu poznate niti jednom učeniku 2.B razreda.

U 3.A razredu i dalje je najveći broj učenika povezan uz nepoznavanje dječjih radijskih emisija. 2/3 učenika, njih čak 10 ne poznaje i ne sluša niti jednu od navedenih dječjih radijskih emisija. Radijsku emisiju *Bijela vrana*, kao i emisiju *Glazbena kutijica*, poznaju i slušaju 3 učenika dok je radijska emisija *Čičak* poznata 1 učeniku. Dječje radijske emisije *Jutromlat* i *Veliki i mali* nisu poznate niti jednom učeniku 3.A razreda.

3.B razred jedini je razred u kojemu broj učenika ispitanika koji ne prepoznaju i ne slušaju niti jednu od navedenih radijskih emisija nije najveći. Za razliku od ostalih razreda uključenih u istraživanje u 3.B razredu svaka od navedenih dječjih radijskih emisija ima svoje slušatelje. 6 je učenika koji ne prepoznaju i ne slušaju niti jednu od navedenih radijskih emisija, a 6 je i onih koji poznaju i slušali su radijsku emisiju *Jutromlat*. *Glazbenu kutijicu* poznaje i sluša 4 učenika, emisiju *Veliki i mali* 2 učenika, *Bijelu vranu* i *Čičak* po jedan učenik, dok jedan učenik uopće ne sluša radio.

U 4.A razredu nastavlja se dominacija onih učenika koji ne poznaju i ne slušaju niti jednu od navedenih dječjih radijskih emisija, njih je čak 9. Od ostalih dječjih radijskih emisija *Glazbenu kutijicu* i emisiju *Veliki i mali* poznaju i slušaju 3 učenika, *Jutromlat* i *Čičak* 2 učenika, a *Bijelu vranu* ne sluša niti jedan učenik 4.A razreda.

Kao i u prethodnome razredu, i u 4.B razredu čak 15 učenika ne poznaje i ne sluša niti jednu od navedenih dječjih radijskih emisija. Radijsku emisiju *Jutromlat* poznaju i slušala su 4 učenika, *Glazbenu kutijicu* 2 učenika, *Čičak* 1 učenik, dok *Bijelu vranu* i emisiju *Veliki i mali* ne sluša niti jedan učenik 4.B razreda.

U 7. pitanju anketnoga upitnika, koje je otvorenoga tipa, učenici su trebali samostalno navesti još neke druge, njima poznate dječje radijske emisije. Ukoliko učenicima nisu poznate

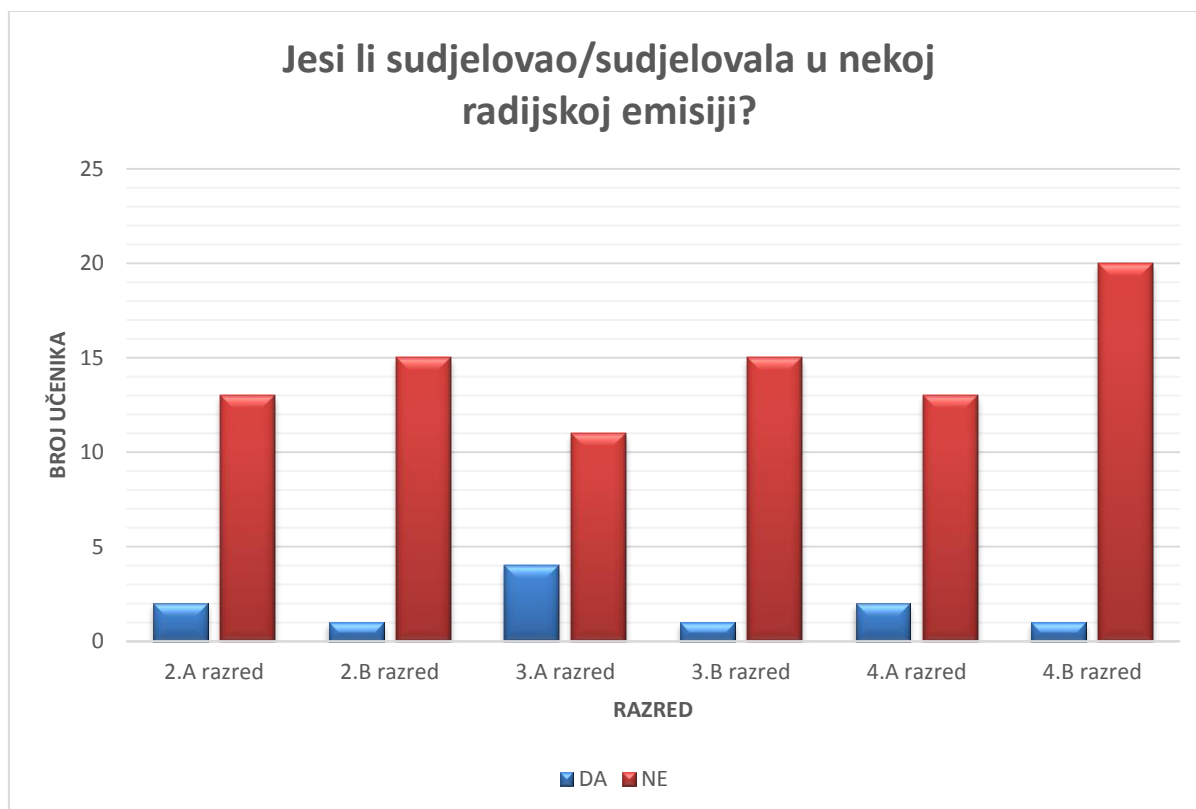
neke druge dječje radijske emisije, učenici su trebali prijeći na sljedeće pitanje. Kako dječje radijske emisije nisu radijski sadržaj koji učenici najčešće slušaju na radiju te kako su dječje radijske emisije navedene u prethodnome pitanju većini učenika nepoznate, i ovo pitanje rezultiralo je prilično malim brojem odgovora. U 2.A razredu tek 2 učenika kao poznate emisije naveli su *Bubamarac* i *Klub Dokkica*. Preostalih 13 učenika preskočilo je pitanje. U 2.B razredu jedan učenik naveo je emisiju *Skitalica pitalica*, dok je kod ostalih učenika pitanje ostalo bez odgovora. U ostalim razredima (3.A, 3.B, 4.A, 4.B) učenici nisu naveli niti jednu dječju radijsku emisiju.

I 8. pitanje anketnoga upitnika bilo je otvorenoga tipa, a učenici su trebali navesti svoju najdražu dječju radijsku emisiju, ukoliko ju imaju. S obzirom na odgovore učenika ispitanika na prethodna dva pitanja, ni od ovog pitanja nije realno očekivati veliki broj odgovora. Najdražu radijsku emisiju nema niti jedan učenik ispitanik 2.A, 2.B i 3.A razreda. U 3.B razredu 1 učenik kao najdražu dječju radijsku emisiju naveo je emisiju *Bijela vrana*, 1 učenik *Jutromlat* i 1 učenik emisiju *Veliki i mali*. U 4.A razredu emisije *Veliki i mali* te *Glazbena kutijica* dvoje učenika navelo je kao najdraže dječje radijske emisije. U 4.B razredu dječja radijska emisija *Jutromlat*, koja se emitirala na Slavonskome radiju, najdraža je radijska emisija dvoje učenika.

Već je 5. pitanje anketnoga upitnika, u kojemu su učenici trebali zaokružiti što najčešće slušaju na radiju, dalo naslutiti kako dječje radijske emisije nisu najslušaniji radijski sadržaj učenika ispitanika.

8.1.8 Sudjelovanje u radijskoj emisiji

Posljednje pitanje anketnoga upitnika odnosi se na sudjelovanje učenika u nekoj radijskoj emisiji. Učenici su najprije trebali zaokružiti DA ili NE, ovisno o tome jesu li ili nisu sudjelovali u nekoj radijskoj emisiji. Oni koji su sudjelovali u nekoj radijskoj emisiji, u nastavku pitanja trebali su napisati naziv emisije u kojoj su sudjelovali.

Grafikon 13. Sudjelovanje učenika ispitanika u nekoj radijskoj emisiji

Od 98 učenika ispitanika tek je njih 11 sudjelovalo u nekoj radijskoj emisiji: 4 učenika 3.A razreda, po dva učenika iz 2.A i 4.A razreda te po jedan učenik iz 2.B, 3.B i 4.B razreda. Preostalih 87 učenika nikada nije sudjelovalo u nekoj radijskoj emisiji. Učenici 2.A, 3.B i 4.B razreda ne sjećaju se ni naziva radijske emisije niti radijske postaje na kojoj se emitirala emisija u kojoj su sudjelovali. Učenik iz 2.B razreda ne sjeća se naziva radijske emisije, no sjeća se da emisiju u kojoj je sudjelovao emitira radijska postaja Antena Zagreb. Od 4 učenika 3.A razreda koji su sudjelovali u nekoj radijskoj emisiji, 1 učenik ne sjeća se ni naziva emisije niti naziva postaje dok se ostala 3 učenika sjećaju kako emisiju u kojoj su sudjelovali emitira Prvi program Hrvatskoga radija. Od 2 učenika 4.A razreda koji su sudjelovali u nekoj

radijskoj emisiji 1 učenik ne sjeća se ni naziva emisije niti radijske postaje, dok se drugi učenik sjeća kako je sudjelovao u programu Narodnoga radija.

8.2 Analiza udžbenika iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole

Kako je ranije navedeno sadržaje o radiju i radijskim emisijama, prema Nastavnom planu i programu za osnovne i srednje škole, učenici upoznaju tek u 3. razredu osnovne škole. Sadržaji o radiju i radijskim emisijama dio su medijske kulture koja je uz hrvatski jezik, književnost i jezično izražavanje jedna od predmetnih sastavnica nastavnoga predmeta hrvatski jezik. U 3. razredu osnovne škole, u nastavnoj temi *Radijska emisija*, prema Nastavnom planu i programu za osnovne i srednje škole, naglasak je na učeničkoj recepciji dječjih radijskih emisija, sposobnosti raspravljanja o istima te zamjećivanju zvučnih izražajnih sredstava u radijskim emisijama.⁶⁴ Kako je danas u ponudi velik broj udžbeničkih kompleta različitih autora i izdavača, škole imaju mogućnost samostalno izabrati udžbeničke komplete koji im najbolje odgovaraju pa se tako danas u različitim školama koriste udžbenici različitih autora i nakladnika. Prema Zakonu o udžbenicima za osnovnu i srednju školu udžbenik je nastavno sredstvo namijenjeno višegodišnjoj uporabi, usklađeno s Udžbeničkim standardom⁶⁵, koje se objavljuje u obliku knjige, a može imati i drugu vrstu i oblik ako je tako propisano Udžbeničkim standardom, a služi učenicima kao jedan od izvora znanja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva utvrđenih nacionalnim i predmetnim kurikulumom.⁶⁶ Nastavnim planom i programom za osnovne i srednje škole za svaku nastavnu temu određena su očekivana učenička postignuća koja bi trebao zadovoljiti sadržaj svakog udžbenika koji je recenziran. No, je li to doista tako? Pruža li svaki recenzirani udžbenik učenicima odgovarajući sadržaj o određenoj nastavnoj temi?

⁶⁴ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 12. 9. 2016., sa <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662>

⁶⁵ Podzakonski akt koji donosi ministar nadležan za obrazovanje kojim se utvrđuju znanstveni, pedagoški, psihološki, didaktičko – metodički, etički, jezični, likovno – grafički i tehnički zahtjevi i standardi za izradu udžbenika i dopunskih sredstava kao vrsta i oblik, odnosno oblici u kojima udžbenici i dopunska nastavna sredstva mogu biti izdana.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2010). *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 12. 9. 2016., sa http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_03_27_644.html

⁶⁶ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2010). *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 12. 9. 2016., sa http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_03_27_644.html

Drugi dio istraživanja u ovom diplomskom radu temelji se na analizi udžbenika i čitanke iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole različitih autora i nakladnika u svrhu provjere zastupljenosti te usporedbe sadržaja o radiju i radijskim emisijama.

U analizu su uključeni sljedeći udžbenici i čitanke iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole:

- Ivić, S., Krmpotić, M. : *Zlatna vrata 3*, čitanka i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
- Dvornik, D., Petruša, F., Zalar, D. : *Kuća igrajuća*, čitanka za treći razred osnovne škole, Alfa, Zagreb, 2014.
- Bakota, L., Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Majdenić, V. : *Moja staza 3*, čitanka u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
- Gabelica, M., Gredelj, R., Marjanović, V., Škribulja, A. : *Hrvatski na dlanu 3*, čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole, Profil Klett, Zagreb, 2015.
- Polak, S., Težak, D. : *Carstvo riječi*, čitanka i jezični udžbenik za treći razred osnovne škole, Alfa, Zagreb, 2015.
- Budinski, V., Franjčec, K., Lukas, I., Veronek Germađnik, S., Zelenika Šimić, M. : *Od slova do snova 3*, čitanka za treći razred osnovne škole, Profil, Zagreb, 2015.
- Vladušić, B., Zokić, T., *Slovo po slovo 3*, integrirani radni udžbenik za hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2016.

8.2.1 Radio i radijska emisija u čitanci i udžbeniku *Zlatna vrata 3*

Udžbenik *Zlatna vrata 3* spoj je čitanke i hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole čije su autorice M. Krmpotić i S. Ivić, a izdavač Školska knjiga. U udžbeniku pronalazimo sadržaje svih nastavnih područja hrvatskoga jezika (hrvatski jezik, književnost i jezično izražavanje) pa tako i medijske kulture. Svoje mjesto na stranicama udžbenika pronašao je i sadržaj o radiju (Prilog 2) koji uključuje priču I. Goleša *Čudna magla*, niz pitanja o priči, zadatak osmišljavanja razrednih radijskih emisija te nekoliko rečenica o počecima radija u Hrvatskoj. *Čudna magla*, priča autora I. Goleša, priča je u kojoj dječak Ivica neposredno prije škole sluša radio koji izvještava o gustoj magli. Ona je, naime, toga jutra onemogućavala promet avionima, brodovima, automobilima i autobusima te se Ivica nadao

kako će zbog guste magle i škola biti zatvorena. Ivičino veselje nije dugo potrajalo jer je ubrzo radio pozvao svu dječicu da se požure u škole kako ne bi zakasnili na nastavu. Nakon kratke priče slijedi niz pitanja o njezinu sadržaju: *Odredi temu priče., O čemu je radio javljao tog jutro?, Što se događalo na zagrebačkom aerodromu?, Kakve je nevolje magla prouzročila u Splitu?, Kakvo je stanje na autocesti?, Što je Ivicu oneraspoložilo?, Osjećaš li se ti katkad kao Ivica? Ispričaj!*

Kao prijedlog za daljnji rad učiteljima je ponuđena organizacija razredne radijske emisije na način da se učenike podijeli u skupine te da svaka skupina pripremi izvještaj o određenom događaju iz razreda (npr. nogometna utakmica, posjet kazalištu, novi učenik ...)

U udžbeniku su istaknute i važne informacije o počecima radija u Hrvatskoj:

Šest godina nakon početka emitiranja prve službene radiopostaje u svijetu, 1926. godine na valovima Radija Zagreb začuli su se zvuci glazbe. Nakon toga čuo se glas spikerice Božene Begović. Emitirala se ozbiljna i zabavna glazba, čitale su se pjesme i priče, a vijestima i ozbiljnijim temama nije se pridavalo osobito značenje.

Iako su u udžbeniku *Zlatna vrata 3* učenicima istaknute važne informacije o počecima radija u Hrvatskoj i iako su učenici usmjereni na samostalno kreiranje vlastitih radijskih emisija, ipak je u ovom udžbeniku veći naglasak na samom čitanju priče i njezinoj interpretaciji nego na boljem upoznavanju radija kao medija. Također, sadržajem nije predviđeno slušanje neke radijske emisije niti raspravljanje o istoj.

8.2.2 Radio i radijska emisija u čitanci *Kuća igrajuća*

Čitanka *Kuća igrajuća*, čitanka je za 3. razred osnovne škole autora D. Dvornik, F. Petruše i D. Zalar čiji je nakladnik Alfa. U čitanci uglavnom pronalazimo sadržaje iz nastavnih područja književnost i medijska kultura. Uz neke priče i tekstove moguće je pronaći i zadatke iz područja jezika. Kao i u udžbeniku *Zlatna vrata 3* i u ovoj čitanci, sadržaj o radiju (Prilog 3) uključuje autobiografsku priču *Moje djetinjstvo uz radio* autora M. Šarića, niz pitanja o priči te druge zadatke. Priča *Moje djetinjstvo uz radio* autobiografska je priča autora M. Šarića u kojoj pisac opisuje dane i noći svojega djetinjstva. Dani njegova djetinjstva bili su ispunjeni igranjem različitih igara te samostalnim izrađivanjem raznih zanimljivih igračaka

dok je noći pak obilježilo slušanje radija. Naime, tada je radio u mjestu imala tek njegova obitelj. Uvečer bi se u njegovoj kući okupljali susjedi kako bi slušali radio, žutu kutiju u kojoj, kako ističe Šarić, žive mali ljudi koji prema okretanju velikog dugmeta govore, pjevaju ili sviraju. Uz priču je istaknuto i nekoliko pitanja o njezinu sadržaju: *Kako je pisac opisao svoje djetinjstvo?, Što misliš, zašto su djeca sama izrađivala svoje igračke?, Što je dječaku podizalo ugled među vršnjacima?, Zašto je dječak tvrdio da u žutoj kutiji žive mali ljudi? Opiši najuzbudljiviji trenutak u dječakovo kući.*

Učenici se u priči upoznaju i s pojmom spiker / spikerica, koji je učenicima objašnjen kao osoba koja govori ili čita na radiju ili televiziji. Nakon priče i niza pitanja o priči učenicima su ponuđeni i zadaci za samostalan rad: istražiti kako su stariji članovi obitelji provodili svoje večeri te u izdanju Školskih novina potražiti program Hrvatskoga radija, izabrati zanimljivu radijsku emisiju za djecu te napisati obavijest kojom bi pozvali prijatelje na slušanje iste.

Kao i u udžbeniku *Zlatna vrata 3*, i u ovoj čitanci sadržaj o radiju učenicima je predstavljen pričom *Moje djetinjstvo uz radio*, no za razliku od prethodne priče u ovoj priči radio ipak ima važnu ulogu i značaj u priči. Unatoč tomu, i u ovoj čitanci veća je pozornost usmjerena na interpretaciju priče nego na bolje upoznavanje radija kao medija. Također, sadržajem nije predviđeno slušanje konkretne radijske emisije niti raspravljanje o istoj.

8.2.3 Radio i radijska emisija u čitanci *Moja staza 3*

Čitanka *Moja staza 3* djelo je autorica L. Bakote, S. Centner, A. Peko, A. Pintarić i V. Majdenić čiji je izdavač Školska knjiga. Čitanka je sadržajno vrlo bogata te u njoj pronalazimo sadržaje svih nastavnih područja hrvatskoga jezika. *Moja staza 3* prva je u nizu proučavanih čitanke i udžbenika koja predstavljanju radija i radijskih emisija (Prilog 4) učenicima pristupa na drugačiji način. Radio je u ovoj čitanci dobio pravo medijsko značenje. Učenicima je u čitanci predstavljen radijski program radijske postaje Slavonski radio nakon kojega slijedi i niz pitanja o prikazanome programu: *Što saznajemo iz programa?, Biste li poslušali neku od navedenih emisija? Koju? Zašto?, Jesu li vam poznate emisije Jutromlat, Bijela vrana i Radioslikovnica? Što misliš, kako se zovu radijske emisije namijenjene djeci?* Iz sadržaja ove čitanke učenici o radiju i radijskim emisijama saznaju sljedeće: kako svaka

radijska postaja mora imati radijski program prema kojemu se emitiraju radijski sadržaji, kako se na radiju emitiraju različiti radijski sadržaji (vijesti, glazba, informativne emisije, dječje radijske emisije...) te kako u radijskim emisijama mogu sudjelovati i sami slušatelji. Također, učenicima se ističu i poznate dječje radijske emisije *Jutromlat* i *Bijela vrana* o kojima većina učenika baš i ne zna mnogo. Dakle, način na koji je radio predstavljen u ovoj čitanci učenicima omogućuje bolje upoznavanje radija kao medija. Učenike se potiče na usporedbu radija i televizije (koliko je važan zvuk u televizijskim, a koliko u radijskim emisijama, što je zanimljivije i lakše zapamtiti: ono što vidimo na televiziji ili ono što čujemo na radiju) kao i na samostalno slušanje radijskih emisija za djecu, sudjelovanje u istima te osmišljavanje vlastitih radijskih emisija s različitim temama.

Dakle, sadržaj o radijskim emisijama predstavljen u ovoj čitanci doista omogućuje učenicima upoznavanje radija kao medija koji nudi brojne sadržaje za sve uzraste. Sadržaj o radijskim emisijama kakav nudi ova čitanka omogućuje ostvarenje očekivanih obrazovnih postignuća nastavne teme *Radijska emisija* prema Nastavnome planu i programu za osnovnu i srednju školu.

8.2.4 Radio i radijska emisija u čitanci i udžbeniku *Hrvatski na dlanu 3*

Čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole *Hrvatski na dlanu 3* djelo je autorica M. Gabelice, R. Gredelj, V. Marjanović i A. Škribulje čiji je izdavač Profil Klett. Udžbenik uključuje sadržaje svih nastavnih područja hrvatskoga jezika pa tako u njemu pronalazimo i sadržaj o radiju (Prilog 5). Učenici se s radijem, tj. čudom nevidljivim, najprije upoznaju u kratkoj priči M. Kušeca. U toj priči radio je predstavljen kao novo čudo koje je nakon telefona potpuno izludilo svijet. Dalje se ističe kako radio nudi sve nevidljivo: vijesti, glazbu, informacije, reportaže – uz radio je moguće sudjelovati u nečemu što se događa kilometrima daleko. Ističe se također kako je uvjet radijske čarolije da sve što se čuje na radiju, i lijepo i ružno, ostaje nevidljivo. Ljudi slušaju i po svojoj želji stvaraju slike i viđenja. Priču prati i niz pitanja o njezinu sadržaju: *Što sve radio nudi svojim slušateljima?*, *Što je radio omogućio ljudima?*, *Koji je uvjet radijske čarolije?*, *Koji uređaj donosi vijesti i priče i putovanja sa slikama?* Posljednje pitanje *Koje radijske emisije ti slušaš?* od učenika zahtjeva i promišljanje o vlastitim slušateljskim navikama. Nadalje, učenicima su predstavljene i vrste radijskih emisija: *vijesti*, *glazbena emisija*, *sportska emisija* i *dječja emisija*, a dodatnim

pitanjima predviđeno je i bolje upoznavanje svake pojedine vrste. Također, učenicima su istaknute i važne informacije o počecima radija u Hrvatskoj:

„Halo, halo, ovdje Radio Zagreb“ – prvi se put čulo 15. svibnja 1926. godine u 20 sati i 30 minuta. Od tada se redovito do današnjih dana emitira program Radio Zagreba. Na području grada Zagreba i okolice u to vrijeme postojalo je tek pedesetak radijskih prijemnika. Danas se radijski prijenos može slušati čak i putem interneta.

Kao dodatni zadaci za učenike u ovom udžbeniku istaknuti su sljedeći: istražiti imena radijskih postaja koje se mogu slušati u zavičaju, napisati izvješće o vremenskoj prognozi te ga prezentirati kao radijski voditelj i osmisli radijski prijenos jedne sportske utakmice.

Dakle, proučavajući sadržaj ovoga udžbenika o radiju i radijskim emisijama učenici saznaju sljedeće: radio se pojavio nakon telefona, a slušateljima nudi vijesti, glazbu, informacije i reportaže – sudjelovanje u nečemu što se događa kilometrima daleko; uvjet radijske čarolije jest da sve što se čuje, i lijepo i ružno, ostaje nevidljivo; slušajući radio ljudi stvaraju sliku i viđenje po svojoj želji; reportaža je novinarski izvještaj kojim se događaji prikazuju i na temelju obavijesti prikupljenih na terenu; radijske emisije mogu biti: vijesti, glazbena emisija, sportska emisija i dječja emisija; radio u Hrvatskoj započeo je s emitiranjem 15. svibnja 2016. godine i od tada se redovito do današnjih dana emitira radijski program; danas je radijski prijenos moguće slušati i putem interneta.

Bogat sadržaj o radiju i radijskim emisijama u ovom udžbeniku omogućuje učenicima dvostrano upoznavanje radija: s jedne strane učenici upoznaju činjenične informacije o počecima radija u Hrvatskoj te vrstama radijskih emisija, a s druge strane učenici upoznaju posebnost radija koja se ogleda u mogućnostima slušatelja da sve što čuju zamišljaju i prikazuju prema vlastitim željama i viđenjima. Također, učenike se potiče na otkrivanje i slušanje radijskih emisija u zavičaju te uživljavanje u ulogu radijskoga voditelja u vlastitoj radijskoj emisiji. Dakle, i u ovom udžbeniku radio je, kao medij, dobio svoje mjesto i značaj. On nije samo dio neke priče, nego je upravo o njemu ispričana priča.

8.2.5 Radio i radijska emisija u čitanci i jezičnome udžbeniku *Carstvo riječi*

Udžbenik *Carstvo riječi* spoj je čitanke i jezičnoga udžbenika za treći razred osnovne škole čije su autorice S. Polak i D. Težak, a nakladnik Alfa. Kako je i ovaj udžbenik spoj čitanke i jezičnoga udžbenika i u njemu pronalazimo sadržaje svih nastavnih područja hrvatskoga jezika. Jedna stranica udžbenika posvećena je i radijskoj emisiji za djecu (Prilog 6). Prvi zadatak učenika, neposredno prije upoznavanja samoga sadržaja o radijskim emisijama, jest prisjetiti se vlastitih navika: gledaju li učenici više televiziju ili slušaju radio te koja je bitna razlika između radija i televizije. Nakon uvodnih pitanja, prof. K. Mikić nešto dužim tekstom upoznaje učenike s radijem i radijskim emisijama. U tekstu je istaknuto kako za razliku od televizije koja omogućava i gledanje i slušanje na daljinu, radio omogućuje samo slušanje te kako je upravo on, u svojim počecima, bio okupljalište obitelji. Nadalje, u tekstu su istaknute vrste radijskih programa te vrste radijskih emisija. Svoje mjesto u tekstu pronašla je i radijska anegdota o dolasku Marsijanaca na Zemlju. Naime 1938. godine u SAD – u u radijskom programu bila je najavljena radijska emisija o dolasku Marsijanaca na Zemlju. Kako se želio postići što veći učinak, program je iznenada prekinut te je uslijedilo javljanje izravno s mjesta događanja, tj. „uživo“. Nastala je prava panika jer je sve djelovalo toliko stvarno, a bilo je namješteno, režirano za potrebe radija. Dakle, i zvukovi (govor, glazba i šumovi) mogu imati iznimno djelovanje na slušatelje. Svaki slušatelj, kako je istaknuto u priči prethodnoga udžbenika pa i u ovomu tekstu, slušajući radio stvara svoje slike i viđenja. Pitanja koja slijede nakon teksta usmjerena su na učeničke doživljaje i razmišljanja o radiju: *Što najviše voliš slušati na radiju?, Sjeti se nekog izravnog prijenosa što si ga slušao / slušala na radiju., Jesi li slušao / slušala emisiju Punoglavci ili Zbrda – zdola? Sviđaju li ti se te emisije? Zašto? Jesi li slušao / slušala neku drugu dječju emisiju?, Svrstaj po značenju što je za tebe na prvom, drugom, trećem i četvrtom mjestu: čitanje knjige, slušanje radija, gledanje televizije i videa, odlazak u kino. Objasni svoj redoslijed.*

Dakle, iz sadržaja ovoga udžbenika o radiju i radijskim emisijama učenici saznaju sljedeće: za razliku od televizije koja omogućava gledanje i slušanje na daljinu, radio omogućava samo slušanje; u svojim počecima bio je okupljalište obitelji koja je zajednički slušala vijesti, glazbu i ostale sadržaje; radio ima više programa: informativni, dokumentarni, kulturno – umjetnički, obrazovni, zabavni i dr.; postoje dvije osnovne vrste emisija: emisije snimljene na licu mjesta, a da nisu unaprijed planirane, odnosno režirane (sportski prijenosi,

razgovori s nekom osobom, ankete) te emisije koje se unaprijed planiraju, režiraju kako bi bile što zanimljivije slušateljima, odnosno gledateljima (radioigra, zabavno – glazbena emisija); u radijskoj emisiji o dolasku Marsijanaca na Zemlju program je prekinut i uslijedilo je izravno javljanje, tj. „uživo“, no sve je bilo namješteno; i zvukovi (govor, glazba i šumovi) bez slike mogu djelovati na slušatelja; slušatelj slušajući radio sam stvara slike te da postoje dječje radijske emisije *Punoglavac* i *Zbrda – zdola*.

Svojim opsežnim i detaljnim sadržajem o radiju i radijskim emisijama ovaj udžbenik također omogućuje učenicima dobro upoznavanje radija kao medija. Osim bogatog sadržaja, veliki je naglasak na učeničkim osobnim doživljajima, iskustvima i razmišljanjima o radiju kao mediju. I u ovom udžbeniku radio je dobilo svoje mjesto i značaj kao važan medij ljudske svakodnevnice.

8.2.6 Radio i radijska emisija u čitanci *Od slova do snova 3*

Čitanka *Od slova do snova 3* čitanka je za treći razred osnovne škole autora V. Budinski, K. Franjčec, I. Lukas, S. Veronek Germadnik i M. Zelenika Šimić čiji je izdavač Profil International. U ovoj čitanci također pronalazimo sadržaje svih nastavnih područja hrvatskoga jezika. O radiju i radijskim emisijama u ovoj čitanci ne piše mnogo. Uz književni tekst *Utakmica* autora S. Lice kao prijedlog zadatka nakon interpretacije naveden je zadatak osmišljavanja radijskoga prijenosa rukometne utakmice u paru koji učenici mogu izvesti pred razredom. Radijska emisija spominje se i uz pjesmu *Kako spavaju djeca* autora M. Kušeca. (Prilog 7) Nakon pjesme i niza pitanja za njezinu interpretaciju učenicima je istaknuta poznata autorova radijska emisija *Zagonetno putovanje* u kojoj M. Kušec putuje Hrvatskom i otkriva njezino bogatstvo. Navedenu radijsku emisiju moguće je poslušati na Prvom programu Hrvatskoga radija ili na internetskoj stranici www.skole.hr. Ostale poznate dječje radijske emisije M. Kušeca jesu i *Bijela vrana* te *Tonkica Palonkica Frrr*.

Dakle, u ovoj čitanci, od svih do sada analiziranih, pronalazimo najmanje sadržaja o radiju i radijskim emisijama. Radijska emisija za djecu *Zagonetno putovanje* spomenuta je tek kao preporuka učenicima za slušanje. Osmišljavanje radijskoga prijenosa dio je zadatka uz književni tekst *Utakmica* autora S. Lice. U ostatku čitanke radio se više ne spominje ni u kojem smislu.

8.2.7 Radio i radijska emisija u integriranome radnome udžbeniku *Slovo po slovo 3*

Slovo po slovo 3 integrirani je radni udžbenik za hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole sastavljen od 2 dijela, za 1. i 2. polugodište, čije su autorice B. Vladušić i T. Zokić. Izdavač udžbenika je Školska knjiga. Ovaj integrirani udžbenik spoj je udžbenika i radne bilježnice u koji su uključena sva četiri nastavna područja hrvatskoga jezika. U gornjem desnom kutu svake desne stranice udžbenika naznačeno je nastavno područje kojemu sadržaj te stranice pripada što dodatno olakšava snalaženje u ovom doista bogatom udžbeniku. Svoje mjesto na stranicama udžbenika pronašao je i sadržaj o radiju (Prilog 8). U ovom udžbeniku učenicima je ponuđen tekst M. Kušeca *O radiju* jednak onomu u čitanci i udžbeniku *Hrvatski na dlanu 3*. Učenicima su također prikazane fotografije radija nekada te radija danas. Kako je ovaj integrirani udžbenik spoj udžbenika i radne bilježnice, po završetku teksta slijedi niz pitanja i zadataka s predviđenim prostorom za odgovore. U udžbeniku su navedena sljedeća pitanja: *Koje je čudo zaludilo svijet nakon telefona?, Zašto ga se smatralo čudom nevidljivog?, Radio je svima vidljivima donio sve nevidljivo. Tko su to svi vidljivi? Što je to nevidljivo što je donio?, Što je otada radio omogućio svima koji su ga slušali?, Radio je imao jedan uvjet, koji?, Zašto i nakon toga radio još uvijek živi?, Koje radijske postaje najradije slušaš? Zašto?* Kao posljednji zadatak predlaže se rad u skupinama na način da svaka skupina posluša različitu radijsku emisiju za djecu te ostale učenike izvijesti o sadržaju poslušane radijske emisije. Također, predlaže se i posjećivanje najbliže radijske postaje te upoznavanje postupka nastajanja radijskih emisija za djecu.

Sadržaj ovoga udžbenika omogućuje učenicima upoznavanje radija kao medija čija se posebnost ogleda u mogućnostima slušatelja da sami, po želji, stvaraju slike i viđenja onoga što slušaju. Također, učenici radio upoznaju i kao medij koji se pojavio nakon telefona, koji je prenosio vijesti, informacije i reportaže te omogućio ljudima sudjelovanje u nečemu što se događalo kilometrima daleko od njih samih. Sam sadržaj u udžbeniku potiče učitelje da učenicima na satu omoguće slušanje različitih radijskih emisija za djecu te razgovor o sadržaju istih. Također ovaj udžbenik jedini je među promatranim udžbenicima i čitankama u kojemu se predlaže i posjećivanje najbliže radijske postaje te upoznavanje postupka nastajanja radijskih emisija.

Sedam je udžbenika i čitanki iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole različitih autora bilo uključeno u ovu analizu, a sedam je i različitih načina predstavljanja sadržaja o radiju i radijskim emisijama učenicima. U nekim udžbenicima radio je dobio značaj kao važan medij ljudske svakodnevnice dok je u drugima radio samo dio neke priče.

9. INTERPRETACIJA REZULTATA

Kako je ranije navedeno, prvi dio istraživanja proveden je u Osnovnoj školi August Šenoa Osijek gdje je u postupak anketiranja uključeno 98 učenika drugih, trećih i četvrtih razreda osnovne škole. U odabranome uzorku 57 je djevojčica te 41 dječak. U postupak anketiranja nisu uključeni svi učenici svih razreda jer je na dan provedbe ankete nekoliko učenika bilo odsutno.

U drugome dijelu istraživanja analizirano je 7 udžbenika i čitanki iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole.

Analiza podataka dobivenih istraživanjem donosi odgovore na gotovo sva ranije postavljena istraživačka pitanja:

1. Kakve su trenutne navike slušanja radija učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa Osijek?
 - Slušaju li učenici radio?
 - Koliko često učenici slušaju radio?
 - Kada učenici najčešće slušaju radio?
 - Što najčešće učenici slušaju na radiju?
2. Koliko dobro učenici ispitanici poznaju dječje radijske emisije?
3. Čemu učenike poučava sadržaj o radiju i radijskim emisijama u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?
4. Jesu li sadržaji o radiju i radijskim emisijama jednaki u svim analiziranim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?
5. Ostvaruju li sadržaji u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole očekivana učenička postignuća prema Nastavnome planu i programu za osnovne i srednje škole u nastavnoj temi *Radijska emisija* u 3. razredu osnovne škole?

9.1 Kakve su trenutne navike slušanja radija učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa?

Usprkos razvoju brojne tehnologije i medija, radio kao medij nije potisnut niti ugašen. Nove tehnologije čak su otvorile i nove mogućnosti slušanja radija: radio je, osim u kući, automobilu i na poslu, moguće slušati bilo gdje i bilo kada putem satelita i interneta na računalima, pametnim telefonima i tabletima. Radio slušaju mladi, odrasli i stariji ljudi, a prema rezultatima analize anketnih upitnika i velik broj djece sluša radio. Radio je, kao medij, prisutan u svakodnevnom životu gotovo svih učenika ispitanika te oko pitanja anketnoga upitnika *Slušaš li radio?* gotovo nema nikakvih dvojbi. Radio sluša 98% učenika ispitanika, dakle njih 96. 2 učenika nemaju naviku slušanja radija. Većini učenika ispitanika radio je dobro poznati medij te je, usprkos razvoju tehnologije i brojnih novih uređaja, uspio održati svoje mjesto u njihovu životu. U odraslom slušateljstvu 41% slušatelja radio sluša manje od sat vremena dnevno (*light* slušatelji), 31% slušatelja radio sluša od 1 do 3 sata dnevno (*medium* slušatelji), dok 28% slušatelja radio sluša čak više od 3 sata dnevno (*heavy* slušatelji).⁶⁷ Sličnu podjelu nalazimo i među anketiranim učenicima: većina učenika ispitanika u svim razredima radio sluša manje od sat vremena dnevno, njih čak 81% (79 učenika). Oni su tzv. *light* slušatelji. 12% učenika ispitanika radio sluša od 1 do 2 sata dnevno (12 učenika), 5% učenika više od 3 sata dnevno (5 učenika), a 2% učenika ispitanika nikako ne slušaju radio (2 učenika). Dakle, kao i među odraslim slušateljima, i među učenicima ispitanicima najveći je postotak onih koji radio slušaju manje od sat vremena dnevno. Radio je u dnevnim aktivnostima djece uspio pronaći svoje vrijeme međutim vrijeme posvećeno slušanju radija ipak je neznatno u usporedbi s vremenom koje učenici provedu gledajući televiziju ili igrajući igrice. Zašto je slušanost radija među djecom tako mala? Kako je danas radio dostupan svugdje i u bilo kojemu vremenu, tako se i sluša u raznim situacijama: u restoranima i kafićima, u vožnji automobilom, tijekom obavljanja kućanskih poslova, na poslu, u vožnji javnim prijevozom, za vrijeme dnevnoga odmora i sl. Najučestaliji odgovor učenika ispitanika o situacijama u kojima najčešće slušaju radio jest slušanje radija u vožnji automobilom s odraslom osobom. Čak 74 učenika odabrala su ovaj odgovor. Djeca uz odrasle najčešće slušaju radio u vožnji automobilom tijekom kraćih ili dužih putovanja. Radio kao pozadinska kulisa ne zahtjeva potpunu koncentraciju i pažnju slušatelja te stvara opušteno ozračje koje

⁶⁷ Analiza radijskoga tržišta. Pribavljeno 15. 9. 2016., sa <http://www.e-mediji.hr/hr/novosti/analiza-radijskog-trzista/>

svako putovanje čini ugodnim. Radijske sadržaje u takvoj situaciji najčešće biraju odrasli, a djeca uglavnom slušaju spontano, bez određenoga cilja i namjere. Nakon vožnje automobilom, radio se najčešće sluša za vrijeme dnevnoga odmora (17 učenika). Velik broj djece dnevni odmor provodi uz računalo i televiziju. Gledanje u ekran računala ili televizora zahtjeva koncentraciju, naprežu se oči i mozak i ne postiže se odmor. Slušanje radija puno je jednostavnije: dovoljno je pronaći ugodno mjesto, sklopiti oči i uživati u zanimljivim radijskim zvucima. Radio kao ugodna pozadinska kulisa olakšava i pisanje domaće zadaće što je prepoznalo 12 učenika te upotpunjuje dnevnu igru 11 učenika. Radijski programi raznih radijskih postaja nude različite glazbene i govorne sadržaje: informativne emisije (vijesti), tematske emisije (politika, zdravlje, tehnologija), servisne informacije, sportske prijenose, radiodrame i brojne druge sadržaje. Većina odraslih slušatelja na radiju uglavnom radije sluša glazbeni nego govorni sadržaj. Glazba na radiju, prema mišljenju mnogih, upravo je ono zbog čega se radio najviše i sluša. Isto mišljenje prevladava i među učenicima ispitanicima. Kao najslušaniji radijski sadržaj učenika ispitanika uvjerljivo dominira glazba koju učenici najčešće slušaju s odraslima u vožnji automobilom. Kako i odrasli i djeca radio, tj. glazbu na radiju najčešće slušaju u automobilu te kako tu glazbu najčešće biraju odrasli, njihov odabir značajno utječe i na glazbeni ukus djece u kasnijoj dobi. Glazbu na radiju sluša čak 91 učenik ispitanik, što i ne čudi previše, jer je Narodni, glazbeni radio najslušanija radijska postaja učenika ispitanika. Vijesti na radiju učenicima nisu toliko privlačne jer uglavnom obavještavaju o aktualnim događanjima u svijetu i kod nas, o političkim zbivanjima, prometnoj situaciji ili vremenskoj prognozi. Takav sadržaj većini djece uglavnom je nezanimljiv i nebitan, no ipak među učenicima ispitanicima nekolicina učenika, njih 13, ponekad posluša i vijesti. Radio nije samo medij zabave i glazbe njegova uloga je i informativna i obrazovna. Radijske postaje slušateljima nude brojne radijske sadržaje koji poučavaju o mnogim zanimljivim temama, no često takvi sadržaji ostaju neprimjetni zbog obilja glazbenoga sadržaja. U radijskim programima brojnih radijskih postaja mogu se pronaći zanimljivi radijski sadržaji primjereni djeci. Takve sadržaje pronalaze tek 3 učenika ispitanika. Zašto djeca na radiju ne slušaju njima primjerene sadržaje? Radio se među djecom i odraslim slušateljima uglavnom doživljava kao pozadinski medij različite glazbe, zabave i opuštanja. Edukativnu stranu radija odrasli rijetko prepoznaju. Radijski stručnjaci smatraju kako je u budućnosti nužno poraditi na isticanju i dominaciji edukativne uloge radija jer radio, kao i svi ostali mediji, doista nudi brojne zanimljive edukativne sadržaje te omogućuje i djeci i odraslima zabavu i učenje na nov, poseban i zanimljiv način. Radijska postaja koja i mlađoj i starijoj publici nudi brojne zanimljive edukativne sadržaje svakako je Hrvatski radio. U

svojim nacionalnim (Prvi program, Drugi program i Treći program) i regionalnim (Radio Dubrovnik, Radio Knin, Radio Pula, Radio Rijeka, Radio Sljeme, Radio Zadar i Radio Osijek) programima Hrvatski radio nudi brojne, djeci zanimljive i primjerene radijske emisije: *Bijela vrana*, *Čičak*, *Glazbena kutijica*, *Dvi minute za štorijice*, *Putnici kroz vrijeme*, *Stigla je pošta*, *Mi smo veliki, al' smo mali*, *Škrinjica za sne*, *Priča za laku noć*, *Tonkica Palonkica Frrr*, *Učionica* i dr. I brojne lokalne radijske postaje prepoznale su važnost uključivanja dječjih radijskih sadržaja u radijski program pa tako na području Osijeka i bliže okolice djeca mogu uživati u sljedećim radijskim emisijama: *Djeco i mladi, o sportu se radi* (Radio Osijek), *Đakovački klinici*, *Educa* (Novi radio Đakovo), *Školsko zvono* (Hrvatski radio Valpovština), *Glas mladih* (Radio Našice) i dr. Osim dječjeg programa, mnoge radijske postaje nude i bogat obrazovni program kojega mnogi odrasli nisu svjesni. Kao i gledanjem televizije, listanjem i proučavanjem knjiga te pretraživanjem interneta, i slušanjem radija djeca mogu saznati i naučiti mnogo kao npr. *U kojoj se europskoj zemlji skriva Trnoružičin dvorac?*, *Gdje raste najstarije drvo u Europi?*, *Kako se ispravno pije engleski čaj?*, *Kako je rajčica stigla u Europu?*, *Čemu služe vjetrenjače?*, *Gdje žive dalmatinski pelikani?* (radijska emisija *Zagrlimo Europu*, Hrvatski radio) *Kako je nastao mjesec?*, *Zašto dan ima 24 sata?*, *Kako lete baloni?*, *Zašto cvrčak cvrči* (radijska emisija *Baltazar*, Radio Rijeka) i dr. Djeci je radio i poznat i nepoznat medij. Naime, djeca vjerojatno njime znaju rukovati, međutim djeca se, kao niti mnogi odrasli, ne snalaze najbolje među mnoštvom radijskih postaja i neće uspjeti pronaći sebi zanimljive sadržaje. Uloga je roditelja i ostalih odraslih u djetetovoj okolini upoznati djecu s načinom na koji radi radio kako bi oni postali kompetentni korisnici istoga jer je na radiju, kao i u svim drugim medijima, moguće pronaći mnoštvo kvalitetnih i dobrih sadržaja. Ako su nam već na raspolaganju brojni različiti mediji, iskoristimo ih i naučimo razumno koristiti svaki od njih. Nekomu će se više svidjeti učenje gledanjem različitih emisija, nekomu učenje iz knjiga i enciklopedija, drugomu učenje na različitim web stranicama, a nekomu pak učenje slušanjem radija. Važno je osposobiti djecu za pravilno korištenje svih medija i pronalaženje odgovarajućih sadržaja kako bi djeca imala mogućnost izbora. Nekomu je za učenje potrebna slika, nekomu tekst, a nekomu je dovoljan samo zvuk. Svaki medij ima svoje korisnike. Kako ističe L. Ciboci, vrlo je važno da roditelji potiču djecu da zajedno s njima odrastaju uz kvalitetne medijske sadržaje jer mnogi stručnjaci tvrde da djeca veliki broj navika stečenih u djetinjstvu zadržavaju i u odrasloj dobi.⁶⁸ Osim roditelja, važnu ulogu u

⁶⁸ Ciboci i dr. (2015) *Komunikacija odgaja – odgoj komunicira. Emocionalna i medijska pismenost. Radijski program prilagođen djeci*. Pribavljeno 15. 9. 2016., sa <http://www.udruga-pragma.hr/wp-content/uploads/2015/10/komunikacija-odgaja-odgoj-komunicira.pdf>

osposobljavanju djece za kompetentno korištenje medija imaju i škole. Škole pokretanjem školskih radija omogućuju djeci bolje upoznavanje radija kao medija jer djeca samostalno kreiraju radijske sadržaje različite tematike. Na taj način djeca izravno ulaze u svijet radiofonije. I roditelji i škola trebali bi usmjeravati djecu na brojne, njima primjerene radijske sadržaje različitih radijskih postaja. S druge strane, vrlo je važno i da radijske postaje osvijeste važnost privlačenja mlađe publike te da u svoj program uključe više sadržaja privlačnih i zanimljivih mlađem slušateljstvu.

9.2 Koliko dobro učenici ispitanici poznaju dječje radijske emisije?

Kako dječje radijske emisije nisu radijski sadržaj koji učenici ispitanici najčešće slušaju i ne začuđuje toliko podatak da čak 64 učenika ne poznaju niti jednu od dječjih radijskih emisija navedenih u 6. pitanju anketnoga upitnika. Kao dječje radijske emisije učenicima su bile ponuđene poznatije dječje radijske emisije Hrvatskoga radija: *Bijela vrana*, *Glazbena kutijica* i *Čičak*, emisija *Jutromlat* koja se emitirala na Slavonskome radiju te emisija *Veliki i mali*, emisija Radio Osijeka. Radijsku emisiju *Bijela vrana* poznaju i slušaju 4 učenika, emisiju *Jutromlat* poznaje 11 učenika, emisiju *Glazbena kutijica* 15 učenika, emisiju *Veliki i mali* poznaje i sluša 7 učenika, emisiju *Čičak* 8 učenika, a 2 učenika radio ne slušaju. Gotovo je u svim razredima broj nepoznavatelja navedenih dječjih radijskih emisija najveći. Među anketiranim razredima u ovomu pitanju posebno se istaknuo 3.B razred u kojemu svaka od navedenih dječjih radijskih emisija ima svoje poznavatelje i slušatelje. Osim navedenih, većini učenika ispitanika nisu poznate neke druge dječje radijske emisije. Od 98 učenika ispitanika samo 3 učenika kao neke druge, njima poznate dječje radijske emisije navela su: *Bubamarac*, *Klub Dokkica* te *Skitalica pitalica*. Kao najdraže dječje radijske emisije učenici su navodili uglavnom one emisije koje su prethodno označili kao njima poznate emisije. Najdražu radijsku emisiju nema niti jedan učenik 2.A, 2.B i 3.A razreda. Radijska emisija *Bijela vrana* najdraža je dječja radijska emisija 1 učenika, emisija *Glazbena kutijica* najdraža je radijska emisija 2 učenika, emisija *Jutromlat* najdraža je radijska emisija 3 učenika kao i radijska emisija *Veliki i mali*. Kako većina djece radio sluša spontano, bez određenoga cilja, slušajući uglavnom ono što odaberu odrasli, djeca se ne vežu uz ono što slušaju. Kada bi djeca doista odabrala neku emisiju čiji im se sadržaj sviđa i koja ih svakodnevno, u određenom vremenskom terminu veže uz radio onda bi takva emisija zasigurno bila njihova najdraža

radijska emisija. Sve dok dječje navike slušanja radija nisu usmjerene na pronalaženje njima primjerenih radijskih sadržaja koji će iz zainteresirati, osvojiti i pretvoriti u prave ljubitelje radija pitanje o najdražoj radijskoj emisiji gotovo nema smisla.

9.3 Čemu učenike poučava sadržaj o radiju i radijskim emisijama u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?

Kako je ranije navedeno i škola, uz roditelje, ima važnu ulogu u pripremanju i osposobljavanju djece za korištenje različitih medija. Osim sudjelovanjem u školskom radiju, ukoliko postoji u školi, djeca o radiju uče i tijekom nastave hrvatskoga jezika. Radio i radijske emisije dio su sadržaja medijske kulture koja je jedna od četiriju predmetnih sastavnica hrvatskoga jezika. Djeca se u školi s radijem kao uređajem upoznaju odmah, po dolasku u školu no, kao medij radio djeca počinju upoznavati tek u 3. razredu osnovne škole te se upoznavanje nastavlja tijekom daljnjega školovanja. Školski udžbenici učenicima su osnovni, ali ne i jedini izvor informacija. Kako je danas u ponudi velik broj udžbeničkih kompleta različitih autora i izdavača, škole imaju mogućnost samostalno izabrati udžbeničke komplete koji im najbolje odgovaraju pa se tako danas u različitim školama koriste udžbenici različitih autora i nakladnika. Prema analizi 7 udžbenika i čitanki iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole učenici, ovisno o udžbeniku koji koriste, o radiju saznaju sljedeće: koje su uloge radija, kada je započelo emitiranje radija u Hrvatskoj, kako se zvala prva spikerica Radio Zagreba, što se u počecima emitiralo na radiju (čitanka i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole *Zlatna vrata 3*) kakva je bila uloga radija nekada, tko je spiker / spikerica (čitanka za 3. razred osnovne škole *Kuća igrajuća*) kako svaka radijska postaja mora imati radijski program prema kojemu se emitiraju radijski sadržaji, kako se na radiju emitiraju različiti radijski sadržaji (vijesti, glazba, informativne emisije, dječje radijske emisije...), kako u radijskim emisijama mogu sudjelovati i slušatelji, što su dječje radijske emisije (čitanka u trećem razredu osnovne škole *Moja staza 3*) koji je veliki izum prethodio razvoju radija, što je radio ponudio svima vidljivima, što je radijska čarolija, što je reportaža, koje su vrste radijskih emisija, kojim riječima je započelo prvo emitiranje Radio Zagreba, koji su načini slušanja radija danas (čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole *Hrvatski na dlanu 3*) u čemu je glavna razlika između televizije i radija, koje su vrste radijskih programa, koje su dvije osnovne vrste radijskih emisija (prema nastanku) (čitanka i

jezični udžbenik za treći razred osnovne škole *Carstvo riječi*) te koja je poznata radijska emisija M. Kušeca (čitanka za treći razred osnovne škole *Od slova do snova 3*). Također, u udžbenicima i čitankama navedeni su i prijedlozi za učeničko samostalno stvaranje vlastitih radijskih emisija.

9.4 Jesu li sadržaji o radiju i radijskim emisijama jednaki u svim analiziranim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole?

Udžbenici i čitanke različitih autora i nakladnika sadržaj o radiju i radijskim emisijama predstavljaju na različite načine. Većina udžbenika usmjerena je na bolje upoznavanje radija kao medija. U čitanci i hrvatskome jeziku u trećem razredu osnovne škole *Zlatna vrata 3* istaknute su informacije o počecima radija u Hrvatskoj kao i zanimljiv prijedlog za organizaciju razredne radijske emisije, no u ovoj čitanci veći je naglasak na samom čitanju pripadajuće priče *Čudna magla* autora I. Goleša te interpretaciji iste. Iako je u priču uključen radio, veći je naglasak na ponašanju i doživljajima lika iz priče. Sadržajem u čitanci nije predviđeno slušanje neke radijske emisije. U čitanci za 3. razred osnovne škole *Kuća igrajuća* cijeli sadržaj o radiju uključen je u autobiografsku priču M. Šarića *Moje djetinjstvo uz radio*. Za razliku od prethodne priče u ovoj priči radio ima važnu ulogu baš kao što je imao i važnu ulogu u piščevu djetinjstvu. Čitanjem priče čitatelji upoznaju važnost i ulogu radija nekada. Osim same priče, u čitanci nema drugih sadržaja o radiju i radijskim emisijama osim prijedloga zadatka u kojemu učenici u programu Hrvatskoga radija trebaju pronaći zanimljivu radijsku emisiju te napisati obavijest kojom svoje prijatelje pozivaju na slušanje iste. Sadržajem nije predviđeno slušanje neke radijske emisije na satu. U čitanci u trećem razredu osnovne škole *Moja staza 3* nailazimo na drugačiji pristup sadržaju o radiju i radijskim emisijama. U ovoj čitanci radio je dobio pravo medijsko značenje. Radio je predstavljen kao medij koji nudi brojne sadržaje i mogućnosti za sve generacije slušatelja. Sadržajem čitanke predviđeno je i slušanje radijske emisije te samostalno osmišljavanje istih. Radio je pravi medijski značaj dobio i u udžbeniku *Hrvatski na dlanu 3*. Sadržaj o radiju i radijskim emisijama predstavljen u čitanci i udžbeniku *Hrvatski na dlanu 3* učenicima omogućuje dvostrano upoznavanje radija: s jedne strane učenici saznaju nešto o počecima radija u Hrvatskoj te vrstama radijskih emisija, a s druge strane učenici upoznaju posebnost radija koja se ogleda u mogućnostima slušatelja da sve što čuju zamišljaju i prikazuju prema vlastitim

željama i viđenjima. Također, učenike se potiče na otkrivanje i slušanje radijskih emisija u zavičaju te uživljavanje u ulogu radijskoga voditelja u vlastitoj radijskoj emisiji. Dakle, uz čitanku *Moja staza 3* i ovaj udžbenik učenicima predstavlja radio u njegovu pravu ruhu. Svojim opsežnim i detaljnim sadržajem o radiju i radijskim emisijama čitanka i jezični udžbenik *Carstvo riječi* učenicima također omogućuje dobro upoznavanje radija kao medija. Osim bogatog informativnog sadržaja, veliki je naglasak i na učeničkim osobnim doživljajima, iskustvima i razmišljanjima o radiju kao mediju. U integriranome radnome udžbeniku *Slovo po slovo 3* pronalazimo tekst *O radiju* M. Kušeca koji je i dio sadržaja o radiju u čitanci *Hrvatski na dlanu 3*. Tekst prati niz pitanja za njegovu interpretaciju. Sam sadržaj u udžbeniku potiče učitelje da učenicima na satu omoguće slušanje različitih radijskih emisija za djecu te razgovor o sadržaju istih. Također ovaj udžbenik jedini je među promatranim udžbenicima i čitankama u kojemu se predlaže i posjećivanje najbliže radijske postaje te upoznavanje postupka nastajanja radijskih emisija. Najmanje sadržaja o radiju i radijskim emisijama sadrži čitanka *Od slova do snova 3* u kojoj se ističe poznata radijska emisija M. Kušeca *Zagonetno putovanje*. Dakle, u većini čitanki i udžbenika radio je predstavljen kao važan medij ljudske svakodnevnice. U udžbenicima postoje priče o radiju, važne informacije o njegovoj ulozi nekada i danas kao i važne informacije o njegovim počecima u Hrvatskoj, međutim nedostaje prijedloga za slušanje radijskih emisija na satu. Poželjno je da učenici znaju o počecima radija u svojoj domovini te kakva je društvena uloga radija nekad i sad, no radio kao medij učenici će najbolje upoznati upravo slušanjem raznih radijskih emisija. Uloga je učitelja spremno i spretno odgovoriti na zahtjeve ove nastavne teme. Kao i u svakoj, i u ovoj nastavnoj temi učitelji trebaju proširiti svoje izvore informacija (drugi udžbenici, knjige, internet, časopisi) kako bi učenike što bolje upoznali s radijem kao medijem. Učitelji trebaju omogućiti učenicima slušanje radijskih emisija na satu, razgovor o istima te samostalno osmišljavanje i izvođenje radijskih emisija. Nadalje, bilo bi poželjno da učitelji istaknu učenicima zanimljive dječje radijske emisije i upute ih na slušanje istih. Ukoliko škola nema vlastiti školski radio bilo bi dobro učenike odvesti u obližnju radijsku postaju kako bi učenici upoznali postupak nastajanja radijskih emisija. Sve navedeno zasigurno bi doprinijelo zbližavanju djece i radija kao medija jer djeca, a i mnogi odrasli, danas nisu niti svjesni koliko je radijski svijet bogat i zanimljiv.

9.5 Ostvaruju li sadržaji u školskim udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole očekivana učenička postignuća prema Nastavnome planu i programu za osnovne i srednje škole u nastavnoj temi *Radijska emisija* u 3. razredu osnovne škole?

U 3. razredu osnovne škole u nastavnoj temi *Radijska emisija* nastavnoga područja medijska kultura, prema Nastavnome planu i programu za osnovne i srednje škole, naglasak je na učeničkoj recepciji dječjih radijskih emisija, sposobnosti raspravljanja o istima te zamjećivanju zvučnih izražajnih sredstava. Kako bi se ostvarila navedena očekivana učenička postignuća u ovo nastavnoj temi, učenici moraju slušati konkretne radijske emisije. U većini promatranih čitanki i udžbenika sadržaj o radiju i radijskim emisijama ne uključuje prijedlog slušanja neke radijske emisije na satu. Prijedlog slušanja radijske emisije nalazimo tek u čitanci *Moja staza 3* te u integriranom radnom udžbeniku *Slovo po slovo 3*. U čitanci *Moja staza 3* učenicima se predlaže slušanje neke dječje radijske emisije, sudjelovanje u istoj te osmišljavanje vlastite radijske emisije. U udžbeniku *Slovo po slovo 3* predlaže se podjela učenika u skupine, slušanje različitih dječjih radijskih emisija po skupinama te izvještavanje skupina o sadržaju poslušane radijske emisije. Dakle, ono što nedostaje ostalim udžbenicima i čitankama jest ideja o slušanju radijske emisije kao dio sadržaja o radiju kako bi se ostvarila očekivana učenička postignuća u ovoj nastavnoj temi. Učenici trebaju upoznati kako se radio razvijao u Hrvatskoj, kada je započelo emitiranje, što se u počecima emitiralo na radiju, kakva je bila društvena uloga radija nekada, koje su vrste radijskih programa i emisija, s učenicima također treba razgovarati o njihovim dojmovima i razmišljanjima o radiju kao mediju te njihovim navikama slušanja radija, no učenici će radio najbolje upoznati upravo slušanjem njegovih sadržaja. Slušanje radijskih emisija neizostavan je dio sata u kojemu učenici upoznaju radio i radijske emisije.

Dakle, i za djecu i za većinu odraslih, radio je medij zabave koji se uglavnom sluša radi glazbe, spontano, u pozadini. Većina ljudi najčešće prepoznaje samo njegovu zabavljачku ulogu. Radio je mnogo više od same zabave. Svojim bogatim programom radio ukazuje pažnju svim generacijama slušatelja. Djeci, neiskusnim i mladim slušateljima važno je ukazati na njima primjerene, dobre i kvalitetne sadržaje kojih na radiju ima mnogo. Roditelji, odgajatelji i učitelji djeci trebaju biti vodiči i putokazi koji će ih usmjeriti i osposobiti za kompetentno korištenje svakoga medija pa tako i radija.

10. ZAKLJUČAK

Gotovo cijelo jedno stoljeće radijski zvuci privlače i zabavljaju brojne generacije slušatelja. Nekad kulturni i obrazovni medij danas je uglavnom pozadinski medij zabavljačkog karaktera najčešće slušan radi glazbe. Nekad je radio bio važan i značajan medij koji je u svakomu domu imao posebno mjesto te je okupljao i zabavljao obitelj u večernjim satima. Danas slušanjem radija najčešće upotpunjujemo svakodnevne aktivnosti: dnevni odmor, kuhanje, čišćenje, radne obaveze, kupnju, boravak u frizerskom salonu, vožnju automobilom ili autobusom i dr. Radijsku publiku čine sve generacije slušatelja pa tako i djeca. O navikama slušanja radija djece nije mnogo poznato pa su upravo nepoznavanje dječjih slušateljskih navika te želja za otkrivanjem istih nadahnuli stvaranje ovoga diplomskoga rada. Prve kontakte s radijem kao medijem djeca ostvaruju kod kuće, u obitelji kada djeca radio najčešće upoznaju tek kao uređaj koji proizvodi razne zvukove. O radiju kao mediju djeca spoznaju više tijekom školovanja, a prvi susret ostvaruje se u 3. razredu osnovne škole u nastavi hrvatskoga jezika.

Cilj istraživanja u ovom diplomskom radu bio je upoznati trenutne navike slušanja radija učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa Osijek, analizirati i usporediti sadržaj o radiju i radijskim emisijama s kojim se susreću učenici u udžbenicima i čitankama iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole različitih nakladnika te provjeriti ostvaruju li dani sadržaji očekivana učenička postignuća predviđena Nastavnim planom i programom za osnovnu i srednju školu u nastavnoj temi *Radijska emisija* u 3. razredu osnovne škole. U postupak anketiranja uključeno je 98 učenika drugih, trećih i četvrtih razreda Osnovne škole August Šenoa, a u postupak analize udžbenika sedam čitanki i udžbenika iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole.

Prema rezultatima analiziranih anketnih upitnika slušanje radija uobičajena je i svakodnevna navika većine učenika ispitanika. 98% učenika ispitanika tj. njih 96 svakodnevno sluša radio. Većina učenika (81% ili 79 učenika) radio sluša manje od sat vremena dnevno, a radio se najčešće sluša u vožnji automobilom s odraslom osobom (74 učenika). Kao najslušaniji radijski sadržaj među učenicima ispitanicima uvjerljivo dominira glazba koju na radiju sluša 91 učenik. Dječje radijske emisije većini učenika prava su nepoznanica. Poznatije radijske emisije poput *Bijele vrane*, *Jutromlata*, *Glazbene kutijice*, *Čička* te emisije *Veliki i mali* poznaje i sluša tek nekolicina učenika (34 učenika), a čak 64

učenika ne poznaju niti jednu od navedenih emisija. Kako dječje radijske emisije nisu najslušaniji radijski sadržaj učenika ispitanika zapravo niti ne čudi spoznaja da učenici nisu znali navesti neke druge dječje radijske emisije niti neku njima najdražu. Djeca, uz odrasle, radio upoznaju i shvaćaju kao isključivo zabavljajući medij kojega najčešće slušaju spontano, bez određenoga cilja i namjere. Edukativnu i kulturnu ulogu radija kao medija odrasli rijetko prepoznaju, a najčešće ju ne spoznaju niti djeca pa tako njima primjereni sadržaji, kojih na radiju ima mnogo, ostaju nepoznati i skriveni. Roditelji, odgajatelji, učitelji i drugi sudionici djetetova života moraju osvijestiti važnost vlastitog medijskog opismenjavanja kako bi svojim djelom bili primjer djeci, koja su u medijski svijet uključena od najranije dobi. Djeca trebaju postati medijski kompetentna za korištenje svakoga medija pa tako i radija jer svaki medij nudi mnoštvo zanimljivih i kvalitetnih sadržaja koji često ne dopiru do publike. Kako djeca radio najčešće slušaju u vožnji automobilom i kako sadržaj često biraju odrasli, djeca se ne vežu uz ono što slušaju jer to nije njihov odabir. Kada bi djeca doista samostalno birala radijske emisije čiji im se sadržaji sviđaju i koje ih svakodnevno, u određenom vremenskom terminu vežu uz radio onda bi takve emisije zasigurno bile njihove najdraže radijske emisije.

Medijski odgoj nastavlja se i u školi. Djeca u školi o medijima uče u nastavi hrvatskoga jezika čija je predmetna sastavnica uz književnost, hrvatski jezik i jezično izražavanje i medijska kultura. S radijem i radijskim emisijama djeca se u školi prvi puta susreću u 3. razredu osnovne škole. Kako škole koriste različite udžbenike u nastavi i poučavanju, nužno je provjeriti poučavaju li učenike svi udžbenici jednako. Drugi dio istraživanja uključuje analizu i usporedbu sadržaja u sedam čitanki i udžbenika iz hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole. Prema rezultatima analiziranih udžbenika postoje razlike u predstavljenom sadržaju o radiju i radijskim emisijama u promatranim udžbenicima. U nekim udžbenicima radio je samo dio priče (*Zlatna vrata 3*), u nekima je o njemu ispričana priča (*Kuća igrajuća, Hrvatski na dlanu 3, Slovo po slovo 3*), neki ističu vrste radijskih programa i emisija (*Carstvo riječi, Hrvatski na dlanu 3, Moja staza 3*), neki govore o počecima radija u Hrvatskoj (*Zlatna vrata 3*), a u nekima se čak spominju i dječje radijske emisije (*Moja staza 3, Carstvo riječi*). Učenici trebaju upoznati kako se radio razvijao u Hrvatskoj, kada je započelo radijsko emitiranje u Hrvatskoj, što se u počecima emitiralo na radiju, kakva je bila društvena uloga radija nekada, koje su vrste radijskih programa i emisija, s učenicima također treba razgovarati o njihovim dojmovima i razmišljanjima o radiju kao mediju te njihovim navikama slušanja radija, no učenici će radio najbolje upoznati upravo slušanjem njegovih

sadržaja što je predviđeno i Nastavnim planom i programom za osnovnu i srednju školu. Tek neki od promatranih udžbenika učenike usmjeravaju na slušanje radijskih emisija.

Uloga roditelja i učitelja u medijskom odgoju, obrazovanju i opismenjavanju djece iznimno je velika i značajna. Djeci, neiskusnoj i mladoj medijskoj publici važno je ukazati na njima primjerene, dobre i kvalitetne sadržaje kojih u svakom mediju pa tako i na radiju ima mnogo. Roditelji, odgajatelji i učitelji djeci trebaju omogućiti odrastanje uz kvalitetne i primjerene medijske sadržaje jer navike stečene u djetinjstvu ostaju za cijeli život. Djeca trebaju vodiče i putokaze u ovom složenom medijskom svijetu koji će ih usmjeriti i osposobiti za kompetentno korištenje svakoga medija pa tako i radija.

Radio je medij koji ima prošlost jer je okupljao obitelji, pronosio glas kulture, sudjelovao u obrazovanju, ali i važnim političkim događajima. Radio također ima i sadašnjost jer, usprkos razvoju tehnologije i brojnim tehnološkim dostignućima, i dalje osvaja sve generacije slušatelja. Radio, vjerujem, ima i budućnost, budućnost u kojoj će radijski stručnjaci osuvremeniti radijski program i prilagoditi ga svim generacijama, osobito djeci koja će uz roditelje slušati brojne zanimljive dječje radijske emisije. Radio je medij za sve, jednostavan i vječan.

11. LITERATURA

1. Bogнар, L., Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
2. Brajević, D., Katalinić, P., Maračić, A., Milazzi, D., Petris, S. i Radimir, D. (ur.). (1960 – 1961). *Radio i televizija u školi*. Zagreb: Vjesnik SSRNH
3. Brajša, P. (1996). *Umijeće razgovora*. Pula: C.A.S.H.
4. Horton Cooley, C. (1864. – 1929.) *Social Organization: A Study of the Larger Mind. The Significance of Communication* New Brunswick (USA) and London (UK): Transaction Publishers. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa https://books.google.hr/books?id=bhj3dl0OnN8C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=by%20communication&f=false
5. Horvat, R. (ur.). (2011). *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije*. Zagreb: Matica hrvatska
6. Inglis, F. (1997). *Teorija medija*. Zagreb: „Barbat“ AGM Zagreb
7. Juračić, H. (ur.). (1970). *RTV – pedagogija*. Zagreb: Radiotelevizija Zagreb, „Mladost“ Zagreb
8. Kesić, T. (2003). *Integrirana marketinška komunikacija: Oglašavanje, Unapređenje prodaje, Internet, Publicitet, Osobna prodaja*. Zagreb: Opinio d.o.o
Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <https://www.scribd.com/doc/209592355/Tanja-Kesi%C4%87-Integrirana-marketin%C5%A1ka-komunikacija>
9. Klaić, B. (2004). *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske
10. Laco, K., Rijavec, P., Tkalac Verčić, A., Verčić, D. i Zavrl, F. (2004). *Odnosi s medijima*. Zagreb: Masmedia
11. Lipovčan, S. (2006). *Mediji – druga zbilja? Rasprave, ogledi i interpretacije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
12. Malović, S. (2007). *Mediji i društvo*. Zagreb: Sveučilišna knjižara d.o.o
13. McLuhan, M. (2008). *Razumijevanje medija. Mediji kao čovjekovi produžeci*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga
14. Miliša, Z., Tolić, M., Vertovšek, N. (2010). *Mladi – odgoj za medije. Priručnik za stjecanje medijskih kompetencija*. Zagreb: M. E. P. d. o. o.
15. Mučalo, M. (2010). *Radio – medij 20. stoljeća*. Zagreb: AGM

16. Pelc, M. (2002). *Pismo – knjiga – slika. Uvod u povijest informacijske kulture*. Zagreb: Golden Marketing
17. Peruško, Z. (ur.). (2011). *Uvod u medije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo
18. Sapunar, M. (1994). *Radio jučer, danas, sutra*. Zagreb – Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, Savjet za kazalište, film, radio i televiziju – Zagreb
19. Vreg, F. (1998). *Humana komunikologija: etološki vidici komuniciranja, ponašanja, djelovanja i opstanka živih bića*. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo
20. Zgrabljic Rotar, N. (2007). *Radio. Mit i informacija, dijalog i demokracija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga

12. IZVORI

IZVORI S NAZNAKOM AUTORSTVA

1. Ciboci, L. (2012). *Treba li medijski odgoj biti poseban predmet?* Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://www.djecamedija.org/?p=1424>
2. Ciboci i dr. (2015) *Komunikacija odgaja – odgoj komunicira. Emocionalna i medijska pismenost. Radijski program prilagođen djeci.* Pribavljeno 15. 9. 2016., sa <http://www.udruga-pragma.hr/wp-content/uploads/2015/10/komunikacija-odgaja-odgoj-komunicira.pdf>
3. Ekspertna radna skupina. (2016). *Prijedlog nacionalnog kurikuluma nastavnog predmeta hrvatski jezik.* Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Hrvatski-jezik.pdf>
4. Erjavec, K., Zgrabljic Rotar, N. (2000). *Odgoj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja.* Pribavljeno 2. 9. 2016., sa <http://hrcak.srce.hr/23377>
5. Galić, M. (ur.). (2016). *Leksikon radija i televizije. Riječ glavnog urednika.* Pribavljeno 29. 8. 2016., sa http://obljetnica.hrt.hr/static/doc/hrt_leksikon.pdf
6. Gregurić Gračner, G., Pavičić, Ž. (2014). *Komunikacija među životinjama.* Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://veterina.com.hr/?p=33974>
7. Kurtović, D. *Mediji i sredstva ovisnosti.* Pribavljeno 25. 8. 2016., sa http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/5/5e/Ovisnosti_o_medijima.pdf
8. K.M (2016). *Splitski učenici osnovali školski radio koji odjekuje hodnicima škole.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://www.srednja.hr/Novosti/Hrvatska/Splitski-ucenici-osnovali-skolski-radio-koji-odjekuje-hodnicima-skole>
9. Legović, A. (2011). *Marshall McLuhan – prorok globalnog sela u internetu.* Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.dw.com/hr/marshall-mcluhan-prorok-globalnog-sela-u-internetu/a-15261567>
10. Mikić, K. (2015). *Medijska pismenost, Mediji kao prijenosnici humanih poruka, ideja, vrijednosti.* Pribavljeno 23. 8. 2016., sa <http://kresimirmikic.com/medijska-pismenost-mediji-kao-prijenosnici-humanih-poruka-ideja-vrijednosti/>
11. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2010). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.* Pribavljeno 3. 9. 2016., sa http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

12. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 3. 9. 2016., sa <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662>
13. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2010). *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*. Pribavljeno 12. 9. 2016., sa http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_03_27_644.html
14. Mučalo, M. (2010). Radio: medij neiskorištenog povjerenja. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=113911
15. Poredoš Lavor, D. *Značenje komunikacije u svakodnevnom životu*. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://www.savez-slijepih.hr/hr/clanak/5-dasa-poredos-lavor-znacenje-komunikacije-svakodnevnom-zivotu-1309/>
16. Ryan, M.L. (2008). Mediji i pripovijest. Što su mediji? *Hrvatski filmski ljetopis*, (56/2008) 8.str. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.hfs.hr/doc/ljetopis/hf156-web.pdf>
17. Samardžić, A. (2013). *Važnost masovnih medija u odgoju i obrazovanju*. Pribavljeno 1. 9. 2016., sa <http://www.djecamedija.org/?p=2627>
18. Sorta – Bilajac, I., Sorta, J. (2013). *Primjena teorije komunikacije Paula Watzlawicka na praksu komuniciranja u medicini i zdravstvu*. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://hrcak.srce.hr/110377>
19. Tanta, I. (2008). Komunikacija društvenog statusa. Pribavljeno 25. 8. 2016., sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=66314

IZVORI BEZ NAZNAKE AUTORSTVA

20. Definicija pojma komunikacija. Pribavljeno 22. 8. 2016., sa <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32686>
21. Definicija pojma medij. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39755>
22. *Medijska kultura. Što znam o medijima?* Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/medijskakultura>
23. Hrvatski sabor (2004)., *Zakon o medijima*. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/311969.html>
24. Definicija pojma masovni mediji. Pribavljeno 24. 8. 2016., sa <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39312>

25. *Mala škola novinarstva. Medij.* Pribavljeno 25. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/novinari/malaskolanovinarstva>
26. *Svjetski dan radija.* Pribavljeno 26. 8. 2016., sa <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7353>
27. *Radio.* Pribavljeno 26. 8. 2016., sa <http://webograd.tportal.hr/Miha29/medijskakultura/radio>
28. *Popis izuma Nikole Tesle. Najvažniji izumi Nikole Tesle.* Pribavljeno 27. 8. 2016., sa <http://www.unt-genius.hr/izumi-i-patenti.html>
29. *Općenite informacije o Hrvatskome radiju.* Pribavljeno 30. 8. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/clanak/opcenite-informacije-o-hrvatskome-radiju/7825/>
30. *Radio nakladnici.* Pribavljeno 30. 8. 2016., sa <https://pmu.e-mediji.hr/Public/PregledRadioNakladnici.aspx>
31. *Analiza radijskog tržišta.* Pribavljeno 30. 8. 2016., sa <http://www.e-mediji.hr/hr/novosti/analiza-radijskog-trzista/>
32. *Utjecaj oglašavanja (medija) na djecu.* Pribavljeno 1. 9. 2016., sa <http://reklamiranje.net/utjecaj-oglasavanja-medija-na-djecu/>
33. *Mediji (i) naši učitelji.* Pribavljeno 2. 9. 2016., sa <http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Mediji-i-na%C5%A1i-u%C4%8Ditelji.pdf>
34. *Priča za laku noć.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/prica-za-laku-noc/772/>
35. *Glazbena kutijica.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/glazbena-kutijica/106/>
36. *Bijela vrana.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/bijela-vrana/578/>
37. *Stigla je pošta.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/stigla-je-posta/122/>
38. *Čičak.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/cicak/198/>
39. *Mali radio vjeronauk.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/mali-radio-vjeronauk/109/>
40. *Sumrak na vilinskim poljanama.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/ep/nada-mihaljevic-sumrak-navilinskipoljanama/173420/>
41. *Kutić poezije.* Pribavljeno 4. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/prvi-program/emisija/kutic-poezije/767/>

42. *O postaji – Prvi program*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa http://radio.hrt.hr/prvi-program/o_postaji/
43. *O postaji – Drugi program*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa http://radio.hrt.hr/drugi-program/o_postaji/
44. *O postaji – treći program*. Pribavljeno 4. 9. 2016., sa http://radio.hrt.hr/treci-program/o_postaji/
45. *Šareni svijet*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-dubrovnik/emisija/sareni-svijet/790/>
46. *Dvi minute za storijice*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-pula/emisija/dvi-minute-za-storijice/1103/>
47. *Tonkica Palonkica Frrr*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-pula/emisija/tonkica-palonkica-frrr/1003/>
48. Raspored emitiranja, Radio Rijeka. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/raspored/?fch=10>
49. Raspored emitiranja. Radio Sljeme. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-sljeme/raspored/?fch=4>
50. *Škrinjica za sne*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-split/emisija/skrinjica-za-sne/484/>
51. Raspored emitiranja, Radio Osijek. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-osijek/raspored/2016/9/7/?fch=8>
52. *Veliki i mali*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://radio.hrt.hr/radio-osijek/emisija/veliki-i-mali/312/>
53. *HRT pokrenuo dječji portal Juhuhu*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://hrt prikazuje.hrt.hr/321152/hrt-pokrenuo-djecji-portal-juhuhu>
54. *E, baš me zanima*. Pribavljeno 5. 9. 2016., sa <http://juhuhu.hrt.hr/emisija/18/e-bas-me-zanima>
55. *O Narodnom radiju*. Pribavljeno 10. 9. 2016., sa <http://www.narodni.hr/o-nama/>

UDŽBENICI

1. Mikić, K. *Medijska kultura 5*, udžbenik za 5. razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
2. Ivić, S., Krmpotić, M. : *Zlatna vrata 3*, čitanka i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
3. Dvornik, D., Petruša, F., Zalar, D. : *Kuća igrajuća*, čitanka za treći razred osnovne škole, Alfa, Zagreb, 2014.
4. Bakota, L., Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Majdenić, V. : *Moja staza 3*, čitanka u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
5. Gabelica, M., Gredelj, R., Marjanović, V., Škribulja, A. : *Hrvatski na dlanu 3*, čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole, Profil Klett, Zagreb, 2015.
6. Polak, S., Težak, D. : *Carstvo riječi*, čitanka i jezični udžbenik za treći razred osnovne škole, Alfa, Zagreb, 2015.
7. Budinski, V., Franjčec, K., Lukas, I., Veronek Germađnik, S., Zelenika Šimić, M. : *Od slova do snova 3*, čitanka za treći razred osnovne škole, Profil, Zagreb, 2015.
8. Vladušić, B., Zokić, T., *Slovo po slovo 3*, integrirani radni udžbenik za hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2016.

13. PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik

ANKETA

Ovom anketom želimo provjeriti koliko često slušaš radio, u kojim prilikama i što najradije slušaš.

Spol: **M** **Ž**

Razred: _____

1. Slušaš li radio. Zaokruži DA ili NE. DA NE

2. Koliko često slušaš radio?

a) manje od sat vremena

b) od 1 do 2 sata dnevno

c) više od 3 sata dnevno

3. Kada najčešće slušaš radio?

a) za vrijeme dnevnoga odmora

b) kada pišem zadaću

c) kada se igram

d) u vožnji automobilom s odraslom osobom

4. Zaokruži imena radijskih postaja koje si do sada slušao/slušala.

- a) Narodni radio
- b) Radio Osijek
- c) Hrvatski katolički radio
- d) Slavonski radio
- e) Gradski radio
- f) Radio Plus

5. Što najčešće slušaš na radiju?

- a) vijesti
- b) glazbu
- c) dječje radijske emisije
- d) ništa od navedenog

6. Zaokruži ime radijske emisije koja ti je poznata. Ako nisi slušao/slušala ni jednu od navedenih radijskih emisija, nemoj ništa zaokružiti.

- a) Bijela vrana
- b) Jutromlat
- c) Glazbena kutijica
- d) Veliki i mali
- e) Čičak

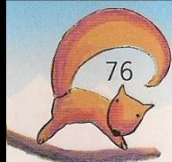
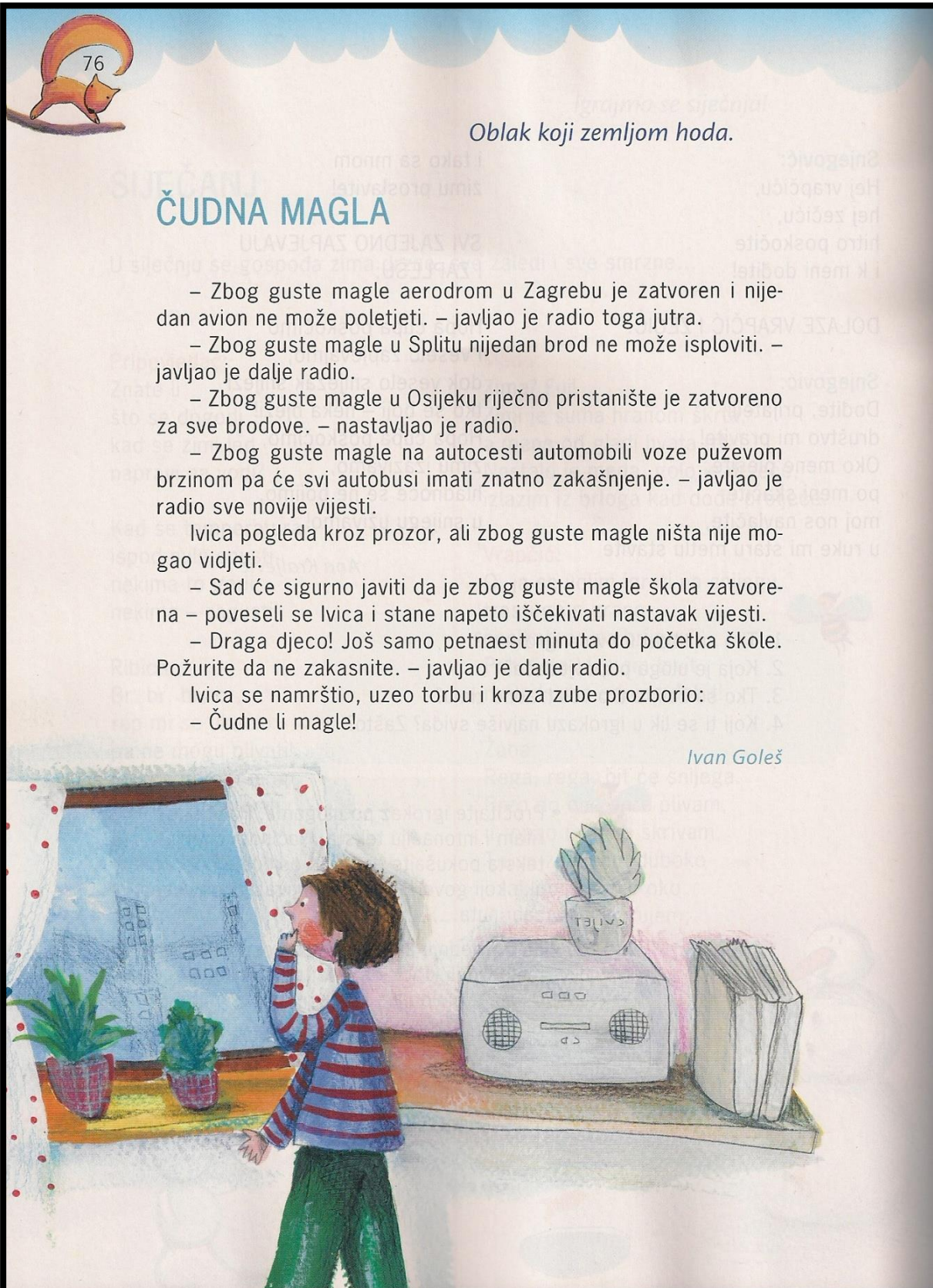
7. Jesu li ti poznate još neke dječje radijske emisije? Napiši kako se one zovu.

8. Ako imaš svoju najdražu dječju radijsku emisiju, napiši kako se ona zove.

9. Jesi li sudjelovao/sudjelovala u nekoj radijskoj emisiji? Zaokruži DA ili NE. DA NE

Ako si sudjelovao/sudjelovala u nekoj radijskoj emisiji, napiši ime te radijske emisije.

Hvala na sudjelovanju u ovoj anketi!

Oblak koji zemljom hoda.

ČUDNA MAGLA

– Zbog guste magle aerodrom u Zagrebu je zatvoren i nije-dan avion ne može poletjeti. – javljao je radio toga jutra.

– Zbog guste magle u Splitu nijedan brod ne može isploviti. – javljao je dalje radio.

– Zbog guste magle u Osijeku riječno pristanište je zatvoreno za sve brodove. – nastavljao je radio.

– Zbog guste magle na autocesti automobili voze puževom brzinom pa će svi autobusi imati znatno zakašnjenje. – javljao je radio sve novije vijesti.

Ivica pogleda kroz prozor, ali zbog guste magle ništa nije mogao vidjeti.

– Sad će sigurno javiti da je zbog guste magle škola zatvorena – povese li se Ivica i stane napeto iščekivati nastavak vijesti.

– Draga djeco! Još samo petnaest minuta do početka škole. Požurite da ne zakasnite. – javljao je dalje radio.

Ivica se namršti, uzeo torbu i kroza zube prozborio:

– Čudne li magle!

Ivan Goleš

1. Odredi temu priče.
2. O čemu je radio javljao tog jutra?
3. Što se događalo na zagrebačkom aerodromu?
4. Kakve je nevolje magla prouzročila u Splitu?
5. Kakvo je stanje na autocesti?
6. Što je Ivicu oneraspoložilo?
7. Osjećaš li se ti katkad kao Ivica? Ispričaj!

RB, str. 75.

- Organizirajte razrednu radijsku emisiju. Podijelite se u skupine. Svaka skupina neka pripremi izvještaj o određenom događaju iz razreda (npr. sat tjelesnog odgoja, nogometna utakmica, posjet kazalištu, razredni problemi, svade i mirenja, novi učenik...). Zapišite izvještaje, a zatim ih, poput pravih spikera, uvježbajte i pročitajte. Ako imate mogućnost, snimite ih na kasetofon. Možete osmisлити reklame i glazbene predaje.

O početcima radija u Hrvatskoj...

Šest godina nakon početka emitiranja prve službene radiopostaje u svijetu, 1926. god. na valovima Radija Zagreb začuli su se zvuci glazbe. Nakon toga čuo se glas spikerice Božene Begović. Emitirala se ozbiljna i zabavna glazba, čitale su se pjesme i priče, a vijestima i ozbiljnijim temama nije se pridavalo osobito značenje.

Pokušaj zamisliti svijet bez televizora, radija i računala.
Što rade djeca u takvome svijetu?

Muhidin Šarić

MOJE DJETINJSTVO UZ RADIO

Ne mogu točno reći koliko mi je godina trebalo da prvi put izađem iz dvorišta, ali kad sam izašao, tamo me je čekao vrlo igriv i uzbudljiv svijet. Otkrio sam da postoje i druga dvorišta i u njima djeca slična meni. To je bilo vrlo zanimljivo i zabavno. Vrlo smo se brzo našli i svakodnevno trčkarali od dvorišta do dvorišta, zavrivali u bašte, pregledali voćnjake. Poput jata nestašnih vrabaca provlačili smo se kroz živice i bezbrižno cvrkutali.

Igara kojih smo se igrali bilo je bezbroj, jer smo ih svakodnevno izmišljali. Igračke smo pravili sami. Bila su to prava mala remek-djela od drva, gline, stakla, starih krpa i drugog materijala koji nam je dolazio do ruku. A noći?

Noći sam volio zbog radija. Čim dođe noć, u našu su kuću dolazili susjedi da slušaju radio. Bio je to jedini radio u mjestu. To mi je podizalo ugled među vršnjacima. Tvrdio sam da u žutoj kutiji radija žive mali ljudi koji, prema okretanju velikog dugmeta, govore, pjevaju ili sviraju. Tvrdio sam da se hrane voćem i dobivao sam jabuke, kruške, šljive, orahe i slično kako bih ih mogao prehraniti. Jedanput mi je Zuhdija, moj vršnjak iz susjedstva donio sirup protiv kašlja, jer je radio krčao kad smo ga posljednji put slušali.

Najuzbudljiviji je trenutak bio pred početak vijesti u 20 sati. Mi dječaci zavlčili smo se pod kuhinjski stol ili u neki drugi slobodan kut sobe i tu se igrali sve dok se ne bi začuo poznati glas spikera: „Ovdje glas Amerike! Govori Grga Zlatoper.”

Tada bismo zašutjeli, jer u suprotnom bi nas odrasli izbacivali u hodnik.

bašta – vrt

živica – ograda od šiblja ili grmlja

remek-djelo – vrhunsko umjetničko djelo

spiker ili spikerica – osoba koja govori ili čita na radiju ili televiziji

Kako je pisac opisao svoje djetinjstvo?
Što misliš, zašto su djeca sama izrađivala svoje igračke?
Što je dječaku podizalo ugled među vršnjacima?
Zašto je dječak tvrdio da u žutoj kutiji žive mali ljudi?
Opiši najuzbudljiviji trenutak u dječakovoj kući.

Jesu li stariji članovi tvoje obitelji imali televizor i radio?
Sastavi nekoliko pitanja pomoću kojih ćeš doznati kako su oni provodili večeri u svome domu.

Program Hrvatskoga radija pronađi u izdanju Školskih novina. U tome ti može pomoći učiteljica/učitelj. Izaberi neku zanimljivu radijsku emisiju za djecu te napiši obavijest kojom svoje prijatelje pozivaš na slušanje.

RADIJSKA EMISIJA

Što je zajedničko ovim fotografijama?

program

NEDJELJA	PONEDJELJAK
6:00 DOBRO JUTRO	6:00 DOBRO JUTRO
6:30 SERVISNE INFORMACIJE	6:23 JUTRO, TAMBURA
7:54 VIJESTI	6:54 SLAVONSKI INFO
8:00 OBITELJSKA NEDJELJA	7:54 VIJESTI
8:40 SLAVONSKI INFO	8:15 TRAŽIMO POSAO
10:00 IMAM JEDNO PITANJE	8:54 VIJESTI
10:30 KVIZBURGER	9:05 JUTRO, POLICIJA
10:54 VIJESTI	9:15 DNEVNI HOROSKOP
13:15 LJETNI RADIOVAL	10:00 HOT HIT
13:54 VIJESTI	10:54 VIJESTI
15:00 SLAVONSKI DNEVNIK	11:00 NOVITET
16:54 VIJESTI	11:54 VIJESTI
17:00 LJETO NA SLAVONSKOM – GLAZBA	12:00 HOT HIT
19:30 VIJESTI	13:00 NOVITET
20:00 NOĆNI PROGRAM	13:30 VIJESTI
	13:56 KONCENTRACIJA PELUDI
	14:00 HOT HIT
	15:00 SLAVONSKI DNEVNIK
	15:15 NOVITET
	16:00 HOT HIT
	16:54 VIJESTI
	17:00 NOVITET
	17:05 LJETO NA SLAVONSKOM – GLAZBA
	18:00 HOT HIT
	18:54 VIJESTI
	19:00 NOVITET
	20:00 HOT HIT
	24:00 NOĆNI PROGRAM

- ▶ Što saznajemo iz programa?
- ▶ Biste li poslušali neku od navedenih emisija? Koju?
- ▶ Zašto?
- ▶ Jesu li vam poznate emisije Jutromlat, Bijela vrana i Radioslikovnica?
- ▶ Te su emisije namijenjene djeci. Što misliš, kako se nazivaju radijske emisije namijenjene djeci?

NAUČI

U programima radijskih postaja emitiraju se dječje radijske emisije. U njima možeš i sam/sama sudjelovati.

- ▶ Što vam je zanimljivije i što lakše pamтите: ono što saznate iz televizijske emisije ili iz radijske emisije? Što mislite zašto?
- ▶ Koliko je važan zvuk u televizijskim, a koliko u radijskim emisijama?
- ▶ Razgovarajte o tome.

- ▶ Poslušaj jednu radijsku emisiju za djecu. Skupi hrabrost i sam/sama sudjeluj u njoj.
- ▶ Budi u razredu radijski voditelj / radijska voditeljica. Osmislite svoju radijsku emisiju. O čemu bi ona mogla govoriti? Tko bi mogao u njoj sudjelovati?

Prilog 5. Radio i radijska emisija u čitanci i udžbeniku hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole *Hrvatski na dlanu 3*

O radiju

Iznenada, nakon telefona, svijet je zaludilo još jedno čudo nevidljivo – radio! Na što je on igrao? Što je donio? Radio je svima vidljivima ponudio sve nevidljivo. I vijesti, i glazbu, i informacije, reportaže, mogli su biti tamo gdje nikada nisu bili. Mogli su od toga trenutka sudjelovati u nečemu što se događalo kilometrima daleko od njih. Na drugom kontinentu, u svemiru, na Mjesecu. Mogli su čuti sve u svakome trenutku. Ali ta čarolija imala je jedan uvjet: sve što čuješ, i lijepo i ružno na radiju, uvijek će biti nevidljivo. I svi su pristali. Otada je prošlo puno godina. Izmišljene su vijesti i priče i putovanja sa slikama, a radio i dalje živi. Svira, priča, izvješćuje. Ljudi ga rado slušaju jer po svojoj želji stvaraju sliku i viđenje.

Mladen Kušec

reportaža – novinarski izvještaj kojim se događaji prikazuju i na temelju obavijesti prikupljenih na terenu

1. Što sve radio nudi svojim slušateljima?
2. Što je radio omogućio ljudima?
3. Koji je uvjet radijske čarolije?
4. Koji uređaj donosi *vijesti i priče i putovanja sa slikama*?
5. Koje radijske emisije ti slušaš?

- Radijske emisije mogu biti:

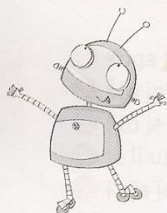
VIJESTI

GLAZBENA EMISIJA

SPORTSKA EMISIJA

DJEČJA EMISIJA

- O čemu se govori u radijskoj emisiji koju nazivamo *Vijesti*?
- Što nam donosi glazbena radijska emisija, a što sportska radijska emisija?
- Koje sadržaje možemo čuti u dječjim emisijama?

„Halo, halo, ovdje Radio Zagreb“ – prvi se put čulo 15. svibnja 1926. godine u 20 sati i 30 minuta. Od tada se redovito do današnjih dana emitira program Radio Zagreba. Na području grada Zagreba i okolice u to vrijeme postojalo je tek pedesetak radijskih prijamnika. Danas se radijski prijenos može slušati čak i putem interneta.

- Doznaj naziv radijskih postaja koje se mogu slušati u tvome zavičaju.
- Napiši izvješće o vremenskoj prognozi i pročitaj ga kao da si radijski voditelj.
- Osmisli radijski prijenos jedne sportske utakmice.

RADIJSKA EMISIJA ZA DJECU

UČIMO NOVO

Gledaš li više televiziju ili slušaš radio?
U čemu je bitna razlika između radija i televizije?

Televizija nam omogućava gledanje i slušanje na daljinu, a radio samo slušanje na daljinu. U početcima, kad se radio tek pojavio, ljudi su se okupljali u obitelji i zajedno slušali vijesti, glazbu...

Radio ima više programa: informativni, dokumentarni, kulturno-umjetnički, obrazovni, zabavni i dr. Na radiju se emisije izvode ili emitiraju, kako se to češće kaže stranom riječju.

Postoje dvije osnovne vrste emisija:

- a) Emisije snimljene na licu mjesta, a da nisu unaprijed planirane, odnosno režirane (sportski prijenosi, razgovori s nekom osobom, ankete).
- b) Emisije koje se unaprijed planiraju, režiraju kako bi bile što zanimljivije slušateljima, odnosno gledateljima (radioigra, zabavno-glazbena emisija).

Godine 1938. u Sjedinjenim Američkim Državama na programu je bila nenajavljena radioemisija o dolasku Marsijanaca na Zemlju. Kako su željeli postići što veći učinak, odjednom su prekinuli program i javili se izravno s mjesta događanja, kako se na radiju kaže „u živo”. Nastala je panika. Toliko je sve djelovalo stvarno, a bilo je namješteno, režirano za potrebe radija.

Na tom primjeru možemo uočiti kako i samo zvukovi (govor, glazba i šumovi) mogu bez slike djelovati na slušatelja.

Slušajući radio, svaki slušatelj nakon onog što čuje, stvara svoje slike.

Krešimir Mikić

Što najviše voliš slušati na radiju?
Sjeti se nekog izravnog prijenosa što si ga slušao/slušala na radiju.

Jesi li slušao/slušala emisiju *Punoglavci* ili *Zbrda-zdola*? Sviđaju li ti se te emisije? Zašto? Jesi li slušao/slušala neku drugu dječju emisiju?

Svrstaj po značenju što je za tebe na prvom, drugom, trećem i četvrtom mjestu: čitanje knjige, slušanje radija, gledanje televizije i videa, odlazak u kino. Objasni svoj redoslijed.

Opiši dijete s fotografije. Kakav mu je izraz lica?

Kako spavaju djeca

Mladen Kušec

Djeca spavaju najljepše na svijetu
Široko, široko kao leptiri u letu
Spavaju, spavaju te zvjezdice male
Što u tamu sobe ko sreća su pale
Čas mirno, mirno kao smotuljci
Čas prepune nemira kao vrtuljci.
Djeca spavaju lijepa kao iz bajke
Ako ne vjerujete, vi pitajte majke.

- Koje pitanje postavlja pjesnik u naslovu pjesme?
- Tko spava najljepše na svijetu?
- S kim pjesnik uspoređuje djecu koja spavaju mirno?
- S čim ih uspoređuje dok spavaju nemirno?
- Zašto nas pjesnik upućuje na majke?
- Razgovarajte što povezuje djecu s bajkama.

Nastavi smišljati ovakve rečenice: Djeca spavaju kao...
Učiteljica pjeva kao...
Mjesec je okrugao poput...
Zvijezde su nalik na...

Pitaj roditelje kako izgledaš dok spavaš. S kim/čim bi te usporedili?
Njihove usporedbe zapiši u bilježnicu.

Ispričaj svoj najhrabriji san.
Ispričaj što je tebi najljepše na svijetu.
Tko je u tvojoj obitelji nemiran kao vrtuljak, a tko lijep kao bajka?

Pročitaj pjesmu i nauči je kazivati napamet.

Radijsku emisiju za djecu Zagonetno putovanje možeš poslušati na internetskoj stranici www.skole.hr. U toj radijskoj emisiji Mladen Kušec putuje Hrvatskom i otkriva njezino bogatstvo.

Gdje spavaju tvoje igračke?

RADIJSKA EMISIJA

O RADIJU

Iznenada, nakon telefona, svijet je zaludilo još jedno čudo nevidljivog – radio.

Na što je on igrao? Što je donio?

Radio je svima vidljivima donio sve nevidljivo. I vijesti, i glazbu, i informacije, reportaže, mogli su biti tamo gdje nikada nisu bili. Mogli su od toga trenutka sudjelovati u nečemu što se događalo kilometrima daleko od njih. Na drugom kontinentu, u Svemiru, na Mjesecu. Mogli su čuti sve u svakom trenutku.

Ali ta čarolija imala je jedan uvjet: sve što čuješ, i lijepo i ružno na radiju, uvijek će biti nevidljivo. I svi su pristali.

Otada je prošlo puno godina. Izmišljene su vijesti i priče i putovanja sa slikama, a radio i dalje živi. Svira, priča, izvješćuje. Ljudi ga rado slušaju jer po svojoj želji stvaraju sliku i viđenje.

Mladen Kušec

Radio nekada...

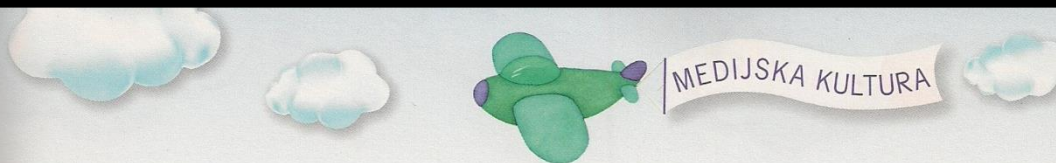

... i danas!

1. Koje je čudo zaludilo svijet nakon telefona?

2. Zašto ga se smatralo čudom nevidljivog?

242

3. Radio je svima vidljivima donio sve nevidljivo.

a) Tko su to svi vidljivi?

b) Što je to nevidljivo što je donio?

4. Što je otada radio omogućio svima koji su ga slušali?

5. Radio je imao jedan uvjet, koji?

6. Zašto i nakon toga radio još uvijek živi?

7. Koje radijske postaje najradije slušaš? Zašto?

8. Podijelite se u skupine.

a) Neka svaka skupina posluša različitu radijsku emisiju za djecu.

b) Izvijestite ostale skupine o sadržaju poslušane emisije.

c) Posjetite najbližu radijsku postaju. Saznajte kako nastaje radijska emisija za djecu.